

**ERDÉLYORSZÁG'
TÖRTÉNETEI' TÁRA.**

ERDÉLYORSZÁG' TÖRTÉNETEI' TÁRA

EGYKORU 'S MAGYAR NYELVEN KÉSZÍTETT TÖRTÉNET-
IRATOR-, LEVELEK-, ORSZÁGGYÜLÉSI VÉGZÉSEK-ÉS
TÖRVÉNYCZIKKELYEKBŐL.

K I A D J Á K

GRÓF KEMÉNY JÓZSEF
É S
NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN.

ELSŐ KÖTET.
1540—1600.

KOLOZSVÁRTT
BARRA GÁBOR TULAJDONA.

1 8 3 7.

Nyomatott az ev. ref. Collegium' betűivel.

ELŐSZAVAK.

Erdély' szülöttei's polgárai levén mind a' ketten: történeteivel bővebben foglalatostkodni, mint akármellyik más országegival, szent kötelességünknek ismertük. Foglalatostkodásink közben tudni vágyásunk mind nagyobbra növekedett, 's midőn történetiróink' kinyomtatva levő hézagös munkáikban kielégítést nem leltünk, kéziratbeli adatok' gyűjtésében és olvasásában fáradoztunk. Évek haladtak így el, és majd sok ezerre láttuk felszaporodni számát az adatoknak, melyeket eredetileg vagy másolatbansajátinkká tehettünk, 's számtalanra azokénak, melyeket megismerhettünk. Fel feltűnt emlékezetünkben ezek' tartalma; össze hasonlítottuk kinyomtatott historiáink' foglalatjával, 's bámulva tapasztaltuk: mi

roppant nagyságuk a' hézagok, tetemesek a' hibák hazánk' történeteinek eddigi leírásában; mi temérdek annak tömege, mit hazánk' fiainak, sőt leányainak is tudniok nem csak igen érdekes hanem szükséges is volna, 's mi előttök csupán azért nincs tudva, mert különböző helyeken ismeretlenül hever és senyved. Egy szép, de merész ohajtás kezdett ekkor melegen fakadozni szivünkben: ismert nyomtatás - és kéziratbeli történetadatink' foglalatját egy egész alakba önthetni 's benne Erdélyországnak *pragmatica* historiáját adhatni! De ohajtásunk' legforróbb hevében sem felejtettük el körülményinket minden felől megfontolni, 's minél hűltebb vérrel történt fontolgatásunk, annál szilárdabb lett meggyőződésünk: hogy e' hon' igazi *pragmatica* historiáját jelen korunkban adni — lehetetlen!

Ezen lehetetlenség' egyik oka: historiai adatinknak szerteszét kéziratban léte. Azokból tehát némelly nevezetesb darabokat nyomtatásban közre bocsátani, 's általok részint a' *pragmaticai* dolgozást előmozdítani, részint pedig hazánk' történeteit, viszontagságait, sorsát, állapotját mennyire lehetséges ismertetni: néhány évre czélul tűztük magunk elébe; minek következtében legelőbb azt kellett meghatároznunk:

minemü történetadatok' és darabok' kiadását kísértjük meg.

A' közelebbbről elmúlt század' utolsó tizedében gróf Bánffy György', erdélyi kormányzó' javaslatából és pártfogása alatt társaság állott volt össze hazai ki nem nyomtatott vagy nyomtatásban immár megritkult történetirataink' kiadására. Esztendőig tartott előkészület után végre cselekvőleg lépett fel a' töretlen és izasztó pályán. 1797-ben kinyomatta egy kötetben Schesaeus Keresztely' latin verseit Pannonia' romlásairól (*Ruinae pannonicae*); 1800-ban más kötetben Somogyi Ambrus' Magyar — és Erdélyországról írt historiájának (*Histor. rerum ungaric. et transsilvanic.*) egy részét, 's ezt azon jelentéssel, hogy a' társaság' részéről mindenek úgy elvannak intézve, mi szerént minden esztendőben — legalább — egy kötet történetirat kiadassék.

Erdély' historiája' barátinak szebb remény soha sem mosolyga mint akkor. Azonban, mint szappanbuborék akkor pattan szét, mikor leggyönyörűbb színekkel kezd ragyogni az örülő gyermek' elébe, úgy foszlék szét ama' csillogó remény is. A' társaság 1800 után egyetlen egy darabot sem adott ki, sőt Somogyi' historiáját is csonkán hagyta olvasói' kezei közt.

Mi ez elenyészett társaság' félbeszakadt munkálódásait tovább folytatni, 's historiai darabokat sajtó alá éppen azon rendszerrel készíteni, mellyel Éder Károly József Schesaeus' és Somogyi' munkájit készítette: hajlandók valánk; de szebeni hazánkfiainak intő példájok folytatáshoz fogunk tiltá.

Kinek nem volna még eleven emlékezetében, miként buzogtak 1830-ban Nagy Szebenben Benigni József és Neugeboren Károly urak is különböző nyelveken dolgozott történetiratainkat kiadó társaságot alakítani? Mihelyt — írák a' felszólító lapon — 50 tag egyesülend ezen ézélra, 's a' munkák' nyomtatásának megkezdésére legfeljebb 48 pengő forintot mindenik lefizetend, miért a' közre bocsátandó darabokat mind megkapandja: a' társaság töstént elfogja kezdeni munkálódásait. Azonban e' társaságot létre jötnék látni nem lón szerencsénk, 's kétségen kívül azért nem, mert a' kívánt 50 hazafi tag nem találtaték fel a' hazában.

Ennek elgondolása bennünket olly hiedelemre vezérelt, hogy azon munkákat, mellyek 1830-ban sikeretlenül ajánlottak, 1837-ben is még fogamat nélkül ajánlanók.

Az időszakban, melyben Erdélyben történetirataink' világ' elébejuttatása viszont elakadott: a' nagyobb testvérhonban meglepő bőséggel jelenének meg más nemű történetadatok. Fejér György úr, ez a' sok érdemeiért tiszteletünkre méltó aggkoru prépost, 1829-ben kezdé kiadni Magyarország' oklevélkönyvét (*Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*), melyben Erdélyt tárgyzó levelek is nem kevés számmal találtatnak, 's 1835-ben már 30 kötetre szaporítá fel nagy nyolczad részben; és ámbár az utolsóval bévégzettnek nyilatkoztatá munkáját, mindazáltal magának a' nagy diplomaticusnak levele után örömmel jelentjük: hogy kiadott 30 köteteit, még 4-el szándékozik nevelni.

Erdélynek nincs saját oklevélkönyve; de lennie kellene. Mi talán adhatánk vala. Nem ugyan tökéletest; hanem igen nagy hézagokat pótolandót; sok hibákat megigazítandót; feledés' homálya lepte nem kevés számu történeteket ismét fényre hozandót, 's foglalatjával nem csak 1400-ig — mint Magyarország' codexe, hanem a' 11-dik századtól fogva egészen a' 19-ikig terjedendőt. De szemünk előtt tartottuk a' testvérhon' oklevélkönyve' sorsát; áttekintettük azok' névlaistromát, kik azt Erdélybe aláí-

rás útján eleitől fogva végig hozatták, 's csupán 3 erdélyi névre találtunk.

Ezért a' jövődő aligha élesen meg nem fog róni bennünket; említjük tehát némi mentségül, mi szerént könyvárosok által több példányok is hozattak hazánkba, mint mennyit a' névlaistromban láthatni; mindazáltal úgy is sokkal kevesebb, mintsem abban ne győződünk volna meg: hogy Erdély' diplomaticus codexét sükerrel adni a-karni, még igen korán van.

Midőn e'képpen sem történetiróink' több nyelven készített munkáik', sem főképpen latinul irt okleveleink' közre bocsátásához kezdeni tanácsosnak nem itéltük, nagyon korlátolva találtuk ugyan magunkat, és elzárva még sem attól, hogy hazánkknak éppen legérdekesb időszakaszából a' legérdekesb adatokat közölhessük.

Erdély' legnagyobb érdekü korszaka historiai tekintetben a' 16 — és 17-dik századok. Ezek' folytában saját külön fedelmei alatt önállásu ország volt, vagy legalább — annak tartatott. Innen történetei, viszontagságai nem csak megsohasultak, hanem gyakran az öszvebonyolodásig egymásra tolultak és tornyosultak:

köz örömet a' bennelakókra ritkán hozván, de igen gyakorta teméntelen keservet és gyászt. Meg megrendült ezeknek közepette bánattal csordultig meg tölt szive a' hazafinak, enyh után epedtében kiömleni vágyott, 's maga vagy hazája' viszontagságait, eseteit bús érzelmében és helyzetében egyik életírásban, másik kronikában, harmadik historiában írta le; ennél fogva azok mind meg annyi becses historiai darabok.

Azok a' fejedelmek, és más mindenféle rangu férfiak által irt számtalan sokaságu magános és hivatalos levelek is, mellyek rendszerént azt foglalják magokban: mi történék közelebbről; mi foly a' jelenben 's mi nek kellene valamelly kiadott parancs', megbizatas' vagy feltett cél' következtében megtörténnie. De azok mindenek felett az országgyűlések által alkotott végzések és törvényczikkelyek.

Már 1544-ben — Erdélynek Magyarországtól elválta után tehát csak hamar — meghatározottatott a' thordai közönséges országos gyűlésben, hogy minden esztendőben hasonló gyűlések tartassanak. E' határozat fejedelmeink' uralkodása' századiban sokszor túlön túl is teljesítettett, mert némelly évben nem csak egyszer, hanem két-, három-, négy-,

öt-, hat-, sőt hétszer is voltak országos gyűlések, és az ország' Rendei azokban nem csak úgy álltak elő, mint csupa törvényalkotók, hanem úgy is mint történet elbeszélők. Elmondták hazájok' főbb változásait, viszontagságait; elősorolták szükségeit, sérelmeit, panaszait, könyörgéseit; lerajzolták helyzetét, sorsát, állapotját, 's ezeknél fogva végzéseik', törvényeik' tömegét historiánk' leggazdagabb, de egyszersmind legbiztosb 's érdekesb tartalmu darabjaivá is tették, 's mind ezek ma még is olly kevesek előtt ismeretesek; ám de nem is ok nélkül.

Őseink fejedelmeik' idejében 1610-ig irt törvényeiket mind nyomtatatlan hagyták; azutániaiak sem bocsátattak mind sajtó alá, 's a' ki nyomattak is ma már annyira ritkák, mi szerént még a' történetbuvárnak is különös szerencséje közé kell számlálnia, ha néhány országgyűlési végzéseket és törvényeket nyomtatásban láthat. Innen némelly első rendü tudósaink sem voltak eddig elé tisztában csak az iránt is: melly nyelven vannak azok készítve, 's ollyan állításokat terjesztgettek, mintha mind magyarul írattnak volna; mi nem való.

Kétféle tudniillik a' nyelv, mellyen szerkeztettek Erdély'törvényei a' 16 — és

17-dik századokban; előbbben csak latin, majd többnyire latin ugyan, de néha magyar, végre mindég magyar nyelven. 1556-dik év az, mellyben törvényeink — tudunk szerint — legelőször magyarul íratlak. Ezek a' Petrovics Péter által Szász Sebesbe hirdetett közönséges országos gyűlésben alkottattak, holott a' Rendeek II. János választott királyt anyjával együtt Lengyelországból e' hazába vissza hívatni 's hozatni meghatározták. De ugyan azon 1556-dik esztendőből még négy gyűlés' végzései 's törvényei ismeretesek, és mind latin nyelven, noha egyik gyűlésben — az Újvár alatti táborbeliben — csak magyarok és székelyek voltak jelen. 1562-ben Segesvárott tartatott ismét egy országos gyűlés, mellynek végzései — a' székelyekről — magyarul szerkeztettek és már rég is kiadatnak — hibáson. — Ezek után viszont latinul hangzó törvények következnek 1565-ig. Ezen évben a' januarius' 22-dik napjára Kolozsvárra hirdetett országgyűlés — mint Tárunk' jelen kötetének II. részében 1. szám alatt láthatni — magyarul írta a' törvényeket; folyvást úgy azután a' többi is, le egészen 1714-ig.

'S ha vannak már historiai adatok, darabok, mellyek hazánk' fiai előtt birnak valamelly érdekkal; ha vannak olyanok, mely-

lyeket sükerrel ajánlhatni nékiek, 's mely-lyek' kiadatását megkísérteni itt az idő: azok véleményünk szerint az említett életiratok, kronikák, historiák, szóval történetiratok; továbbá a' levelek; főleg pedig az országos végzések és törvények. Azért azt határoztuk el: hogy mind ezekből bocsássunk közre időszakonként kiadandó néhány kötetben egy gyűjteményt, Tár cím alatt. 'S mivel amaz adatok 's darabok nem mind magyar, hanem latin és német nyelven is íratnak; mi pedig magyar hazánk' történeteit 's állapotját magyar édes anyanyelvünkön ohajtjuk ismertetni; határzatunkká lett ez is: egy latin, 's egy német historiai darabot, vagy adatot se iktatni ezen Tárunkba; ellenben évről szeréntszerkezettve közre bocsátani benne legnevezetesebbjeit és érdekesebbjeit mindazoknak az egykoruak által eredetileg magyarul készített történetiratoknak, leveleknek, országos végzéseknek és törvényeknek, melyeket a' 16- és 17-dik századokból — 's a' 18-dikből is — eddig elé már megszerezhattunk; ezután is sem fáradságot sem költséget nem kimélve — megszerezhetendünk. 'S ím, így jöve létre „Erdélyország' történetei' Tára.“

Ennek jelen első kötetében az 1540-től fogva 1600-ig lefolyt időszakból IV részben 4 darab történetiratot, 15 levelet és

15 rendbeli országos gyűlés által alkotott minden végzéseket és törvényeket — legkisebb czikkelyt sem hagyva el belőlök — közlünk, mellyek eredetileg mind magyar nyelven íratlak, még is eddig elé magyarul és egészen közölve nem voltak.

Legelől mindenik részben történetíratok állanak, az általunk némi világosítás- és kiegészítésül készített historiai bevezetésekkel. Mind kis terjedelműek ugy an, de ha egyebet nem veszünk is tekintetbe, csak a' tőlünk távol ősi kort, mellyből valók, 's a' nem érdektelen tartalmat, melly bennök szűk terjedelmökhöz képest elég bő's az elsőben főként olly gyönyörűen is adatik elő, mellyel megmérkezhető előadást bajosan mutathatni fel amaz időszakból: méltók hogy örömmel fogadtassanak. 16-ik századbéli nyomtatatlan történeteink többnyire latinul vannak dolgozva; magyarul nagyon kevesen; egy része a' magyar dolgozatoknak sem érdemel sajtót — tartalom' hitványsága, hibássága miatt. Válogatnunk tehát nem igen lehetett.

Levelet egyet sem vettünk fel, mellyet valamelly tekintetben nevezetesnek nem ítélünk; azonban mit tartunk mindenikben nevezetességnek, elő nem sorolhatjuk, sorolni szükségesnek nem is látjuk; de igen megemlí-

teni azt, mi szerént ohajtjuk, hogy leveleink' érdeme ne csupán azon egyes factumok' minéműségiből ítéltessek meg, melyek bennök foglaltatnak, hanem egyszersmind ama' következményekből is, mellyek a' factumokból tanuságunkra kifejthetők. Egy rövid levél áll - például - Tárunk' ime' kötete' III. részében 17. szám alatt; a' factumok, mellyek foglalatját teszik - magokban véve - csekélységek' osztályába láttatnak tartozni; de a' belőlök folyó következés az: hogy Báthori István lengyelországi király korában is fejedelme volt Erdélynek, fejedelmi hatalommal parancsolt, rendelkezett Lengyelországból hazánkban, egyszersmind pedig mit nem e' hatalmi körébe tartozónak látott, annak eligazítását önként oda - az országra - bizta, hova kellett. 'S ez a' tanuság több mintsem csekélységnek neveztetethetnék.

De az országgyűlési végzések' és törvényczikkelyek' historiai becse is sokkal több és nagyobb, hogy sem Előszavak' szűk korláti közt illőleg előterjesztethetnék. Szeretnők is azt inkább ön magokból kitüntetni, mint mi magunk elmondani, mellyet később talán megtehetünk. Ezért arról jelenleg nem szólunk, hanem röviden azt érintjük: miképpen törekvénk e' végzéseket és törvényeket a' lehető legnagyobb hitelességgel adhatni.

Ha azoknak eredeti példányaik teljes eredeti épségökben maradtak volna fenn egész jelen korunkig, 's lapjaikon minden szavakat, sorokat tisztán, elhibázhatatlanul lehetne látni 's olvasni; úgy szinte elegendőnek tartanók csak annyit említeni, hogy példányaink, mellyek után a' nyomtatást tettük, összeolvastattak azon eredeti példányokkal, mellyek a' báró Bruckenthal Sámuel, mult századbéli erdélyi kormányzó által Nagy Szebenben felállított könyvtárban találatnak, 's azok szerint igazítottak; de az idő' törő 's dúló hatalma néhol kétsésgét, hiányt okozott az eredeti példányokban is, 's azokat másolatokból kénytelenítettünk pótolni; azonban ezekben sok helyen különbözéseket — variantes lectiones — találtunk 's e' körülmények közt nem tehattunk egyebet, mint a' leghelyesebbeknek látszókat fogadnunk el. Ha minden fáradozásink, iparkodásink mellett is néhol hibát ejtettünk, azoknak, kik megigazítandják, örömmel jelentendjük hálaköszönetünket. De figyelmeztetünk mindenkit: hibásnak valamit ne valamely másolat'- legyen bár úgy nevezett hiteles másolat — megtekintése, hanem több eredeti példányok' gondos összevetetegetése után nyilatkoztasson; különben igen könnyen csalatkozhatik, 's midőn a' mi bukásunkat vé-

li mutogatni 's igazítani, ön maga fog bukni.

Az eddig mondottakból eléggé világos, hogy Tárunkban egyes historiai darabok közöltetnek; de nem egybefüggés nélküliek, hanem foglalatjokra nézve szoros kapcsolatban levők: mint egymásnak pótlói, kiegészítői, világosítói; mit olvasóink magok is által fognak látni, főként ha a' történetiratokba általunk iktatott 1. 2. 3 's a' t. arab számok' előfordultakor mindjárt olvasandják azon leveleket vagy országos végzéseket, törvényczikkelyeket is, mellyek ugyan azon részben hátrább hasonló számok alatt állanak. Minél fogva arabszámainkkal csak adataink' összefüggését akarjuk jelentetni, nem pedig azt, hogy a' levelek és országos végzések a' történetiratok' tóldalékjainak tekintessenek.

A' zárjelek ( ) közti szavak is általunk tétettek világosítás okáért. Szokás' útmutatása szerint a' rendoszlopok alá kell vala azokat raknunk, de czélszerűbbnek találtuk oda helyezni, hova éppen illenek.

Eltaláltuk-e mind ezzel, mind egyéb, Tárunk iránti tettünkkel hazánkfiain' kedvét; megnyertük-e tetszését: a' jövőendő fogja megmutatni. Mi megtettünk mindent,

mit megtehattunk, vagy tenni jónak láttunk, 's ennek érzete olly mély alapu, olly nyugtató csendet önt el keblünkben, melyet csupán az lenne képes megrendíteni, ha — mit nem hiszünk — tapasztalunk kellene, hogy hazánkfiái olly könyv iránt is, melly hazánk' legérdekesb történetadatait és darabjait, legérdekesb anyanyelvünkön nyujtja nekik, hidegek tudnának lenni.

GRÓF KEMÉNY JÓZSEF

••

NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN.

F O G L A L A T.

I. RÉSZ.

MINDSZENTHI GÁBOR'

N A P L Ó J A

I. JÁNOS KIRÁLY' ÉLETE'

VÉGSZAKASZÁRÓL.

1 5 4 0.

Historiai bevezetés	- - - - -	Lap. 3
Mindszenthí Gábor' Naplója.	- - - - -	7

II. RÉSZ.

M Á S O D I K J Á N O S

MAGYARORSZÁG' VÁLASZTOTT KIRÁLYÁNAK

M Á S O D I K S Z U L E J M A N

TÖRÖK CSÁSZÁRHOZ MENETELE' RENDJE ÉS MÓDJA

Í R T A Á L L Í T Ó L A G

BÁNFFI GERGELY.

1555. 1566.

Historiai bevezetés	- - - - -	23
Bornemisza Pál erdélyi püspöknek 1556-ban martius' 15-dik napján Gyalu' várából Cseffei Jánoshoz irt levele	- - - - -	24
Második János Magyarország' választott királyának második Szulejman török császárhoz menetele' rendje és módja	- - - - -	33

1. 1565-ben januarius' 22-dik napjára Kolozsvárra hirdetett 's ottan tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei - - 50
2. 1566-ban majus' 28-ikára Thordára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei 59

III. R É S Z.

G Á L F I J Á N O S N A K

BÁTHORI KRISTÓF ÉS ZSIGMOND'

URALHODÁSOK ALATT

ORSZÁG' TANÁCSOSÁNAK

RABSA GÁBAN KÉSZÍTETT

ÖNÉLETIRATA.

Historiai bevezetés	- - - - -	71
Gálfi Jánosnak rabságában készített		
önéletirata	- - - - -	77
1. 1567-ben september' 8-dikára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei	. . . . .	82
2. 1571-ben aprilis' 1-ső napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' végzései	- - - - -	93
3. Thamásfalvi Lászlónak 1571-ben aprilis' 5-dikén Fejérvárról Thamásfalvi Déneshez irt levele	- - -	96
4. 1571-ben majus' 24-dikén Fejérvárat tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei	- - - - -	99
5. Berekszői Hagymás Kristófnak 1571-ben majus' 27-dikéről Gyulafejérvárról veszprémi püspök és		

magyarországi cancellarius Liszth	
Jánoshoz irt levele - - - - -	106
6. Békes Gáspárnak 1573-ban januarius' 27-dikéről Fogaraszól Apaffi Györgyhöz irt levele - - -	111
7. Békes Gáspárnak 1573-ban majus' 3-dik napján Prágából Radák Lászlóhoz irt levele - - -	113
8. Földvári István kornjáthi Békes Gáspárnak II. Maximiliannál lévő ügyvivője 1573-ban septem-ber' 9-dik napjáról Bécsből Békes Gáspárhoz - - - - -	121
9. 1573-ban october' 15-dikén Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - -	131
10. Békes Gáspár 1574-ben februarius' 14-dikén Bécsből Musztafa basához, a' budai beglerbéghez - - -	135
11. Békes Gáspár 1575-ben majus' 14-dikén Prágából Radák Lászlóhoz - - - - -	140
12. 1575-ben július' 25-ik napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - -	142
13. 1576-ban januarius' 28-ikára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - -	150
14. Báthori Kristóf vajdának 1576-ban majus' 18-ikán Szék mezővárosban Nagy Mátéhoz, a' török Portánál lévő ügyvivőjéhez irt levele - - - - -	155

15. 1581-ben majus' 1-ső napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - - 157
16. Báthori Zsigmond fejedelem 1581-ben augusztus' 18-ikán Fejérvárról Forró Jánosnak, Sigér Jánosnak és Rácz Péternek - - - 164
17. Báthori István Lengyelország' királya 's Erdélyország' fejedelme 1584-ben september' 30-ról Grodnovárából Kendi Sándor-, Kovácsóczi Farkas- és Zsembori Lászlóhoz, mint Erdély' elnökeihez - - - - - 166
18. Gálfi János 1593-beli könyörgő levele huszti rabságából Báthori Zsigmond fejedelemhez - - 168

IV. RÉSZ.

CSIK SZENT KIRÁLYI

BORS JÁNOS KRONIKÁJA.

1595 — 1619.

- Historiai bevezetés - - - - - 173
- Ladmoczi Horvát Jánosnak ruszkai Kornis Gáspárhoz, Báthori Zsigmond fejedelem' tanácsosához, váradi és huszti főkapitányhoz, Bihar és Máramaros vármegyék' főispányához 's a't. 1595-ben aprilis' 29-ik napján Somlyón irt levele - - - 173
- Bors János' kronikája - - - - - 179

1. 1595-ben december' 13-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvénczikkelyei - - - - - 183
2. 1596-ban aprilis' 21-ik napján Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvénczikkelyei - - - - - 191
3. 1598-ban martius' 23-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvénczikkelyei - - - - - 201
4. 1599-ben martius' 21-ik napjára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvénczikkelyei - - - - - 209
5. Mihály vajda' levele 1599-ből november' 4-ikéről Gyulafejérvárról ráthóti Gyulafi Lászlóhoz, Közép Szólnok vármegye' főispányához - - - - - 231
6. Mihály vajda 1599-ben november' 13-dikán Gyulafejérvárról Gyulafi Lászlóhoz - - - - - 233
7. 1599-ben november' 20-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvénczikkelyei - - - - - 234
8. 1600-ban october' 25-ikére Léczfalvára hirdetett országos gyűlés' törvénczikkelyei - - - - - 245

I. R É S Z.

**MINDSZENTHI GÁBOR'
NAPLÓJA**

I. JÁNOS KIRÁLY' ÉLETE'

VÉGSZAKASZÁRÓL.

1 5 4 0.

Historiai bevezetés.

II. Lajos magyar király 1526-ik esztendőben Mohács' mezején II. Szulejman török császár által meggyőzetvén, 's az miatti futtában elhalván; némelly magyarok Zápolya János erdélyi vajdát, Zápolya István volt nádor' fiát, mások Ferdinand austriai uralkodó főherczeget és cseh királyt, 's Annának II. Lajos' testvérnénjének férjét választották, koronázták Magyarország' királyává. A' két ellenkirály között háboru támadott, 's I. Ferdinand I. Jánoson diadalmaskodván, cz utóbbi Lengyelországba vonult. Azonban küldöttje által segítséget kért Szulejmantól; nyert is. A' mohácsi győzedelmes 1529-ben nagy haddal ismét Magyarországra jött; Jánost Buda'várába, királyságába vissza helyezettette 's Bécs' városát néhány napig sikeresetlenül ostromoltatván, haza tért Konstantinápolyba.

Eltávozása után Ferdinand és János királyok ismét sokáig ellenségeskedtek egymással. 1538-ban Nagy Váradon megbékéltek, V. Károly római császárnak és spanyol királynak — Ferdinand' testvérbátyjának — közbejárultával. A' váradi béke' főbb pontjai ezekből állottak: Ferdinand és János Magyarország' királyának ismerjék egymást; szövetségescik, barátjaik, ellenségeik közösök legyenek; Magyaror-

szág' és az alatta levő tartományok' azon részét, melyet a' békekötéskor tettelegesen birt; királyi teljes hatalommal bírja tovább is mind a' kettő; Tót-, Horvát- és Dalmátország Ferdinánd' hatalmában maradjon, Erdély a' Jánoséban. Ennek halála után egész Magyarország és minden hozzája tartozó, alatta levő országok, tartományok, kétséggel kivül tehát Erdély is, Ferdinandra, 's az ő törvényes örököseire szálljanak; ha János elhalálozásakor fiat hagyand maga után, az „szepesi herczeg“ ezim-mel atyjának minden ősi, szerzett és szerzendő birtokait, jóvait örökölje; a' zálogosítottakat pedig, azoknak kiváltatásukig bírja 's nőt magának Ferdinánd' leányai közül kapjon.

Mikor e' békepontok — Szulejman' hire 's tudata nélkül- megállítattak, János király még nőtelen volt; de 1539-ben nejévé tette I. Zsigmond lengyel király' Izabella nevű leányát, ki azon évben febr. 15-án Székesfejérváratt meg is koronáztatt.

A' meg nyert békesség és nő szebb jövőddel kecsegteté János királyt; de áldásit a' békeségnek, örömeit a' nő életnek nem sokáig éldeheté. 1540-ben Mayláth István és Balassa Imre erdélyi vajdák pártot ütöttek ellene; kiknek megzabolázása végett — már terhes nejétől búcsut vévén — Budáról Erdélybe jött, 's itt mielőtt a' zendülést egészen lecsendesíthette volna, 53-ik esztendő korában megholt; haldoklása közben országát, nejét és csecsemő fiát körölte aggódó tanácsosainak: Verböczi István cancellariusnak, Török Bálintnak, Petrovics Péternek, Eszek János pécsi püspöknek, 's kiváltképpen Martinuzzi György váradi püspök-

nek, kit rendszerént „frater Györgynek“ és „György barátnek“ hittak — szívhatólag ajánlgatván.

Életének Budáról Erdélybe készülése- 's elindulásától kezdve elhalásáig folyt szakaszáról Mindszenthí Gábor, ki mint kedvelt 's meghitt embere az ő udvarában élt 's végnapjaiban is körülötte volt, egy Naplót (Diariumot) írt, melyet mint nagyon érdekest, 's e' korig még is ismeretlent Tárunk' jelen kötetének I. részében közlünk.

Hazánk' nagy szorgalmu történetbuvára 's írója, közép aintai Benkő József is álmadozott volt mult században e' Napló' kiadatásáról, de szép álmadozását nem láthatá teljesülve.

Hosszas buvárkodása után jól látta ő, mi sok tisztítani, tökéletesbíteni való találtatik historiánkban, 's a' tisztítást, tökéletesbítést, mellyért élte' legbúsabb szakában is mindég melegen dobogott szive, úgy gondolta legfoganasabban eszközölhetni, ha történetíróink' ki nem nyomtatott munkáik kiadatnak. „Az ilyeneknek előre való kiadása által“ — írá 1782-ben orvos doctor és professor Pataki Sámuelnek — „készítetik út arra, hogy az erdélyi historia sok szennyeiből kitisztuljon és tökéletesebb légyen.“ E' gondolattól indítatva történetiratokból egész gyűjteményt szándékozott sajtó által világ' elébe juttatni mint látszik „Erdélyi historiás szekrény“ cím alatt. Azon csalékony reménynyel kecsegtette magát, hogy minden esztendőben kiadhat egy kötetet. 1782-ben az első már készen is állott censura alá (Nemzeti Társalkodó, 1834 II-dik félesztendő. Kolozsváron 21. l.) Kétségen kívül ama' szekrényben akarta volt Mindszenthí' Nap-

lóját is kinyomatni; de nem tehetette. Sorsa' zordon-
sága miatt kénytelenítetett kéziratban hagyni mind
azokat a' historiai darabokat, melyeket hihetetlen
sok gond- és bajjal össze gyűjtögetett, 's követke-
zőképpen Mindszenthí' Naplóját is. Vele ezen Napló
1789-ben gróf Teleki Lajos által közöltetett egy
kötet gyűjteményből, mellyben régi, erdélyi ország-
gyűlési törvényczikkelyek foglaltattak. Mi itt Benkő'
másolata után adjuk; miből ő lemásolta, az - mint
jegyzetben hagyta - Mindszenthí' tulajdon keze' írá-
sa volt.

Mindszenthí Gábor'

Naplója.

1540-ben megértette volt még Budán való létiben mű kegyelmes urunk János király ő felsége, hogy Erdélyországban való vajdái Mayláth István és Balassa Imre uraim ő kegyelmek ingadoznának hűségekben, és hogy Ferdinandus német király ő felsége, emberei által és főképpen szász uraimék által őket mű kegyelmes urunktól elcsábítani igyekeznek. Hivatá is tüstént Verböcz uramot ő kegyelmét mű urunk ő felsége; mondaná: mi bizonyos hír lenne felőle. Cancellarius (Verböczi) uram ő kegyelme tüstént megjőve urunkhoz, tanácskozána is együtt délestig; azután egybe híván a' többi urakat, megjőve az bizonyos hír Erdélyből, hogy vajda uramék csúfoson elpártoltak volna urunktól, megadván hűtöket Ferdinandus német királynak; volt is nagy zúgás az udvarban, mert bizony nagy dolog meghűtt királyát, urát elhagyni.

Más nap, vasárnap urunk ő felsége Izabella asszony nyál szent misét hallgatván az nagy templomban, ahétatoson imádkoztak vala; de asszonyunk, királynénk Jaksith Ilona asszonyommal ő kegyelmével elébb mene ki az templomból, nagyon lévén már akkor viselő, és tovább az térdeplést, imádko-

zást ki nem állván. Kisérte vala ki asszonyunkat, királynénkat cancellarius Verböcz uram és Eszek uram, kik midőn kimennének az templomból, és az sok nép látná királyné asszonyunkat jöni, nagy örömhang lön és kiáltás, mondván: „Adja isten, hogy legyen magyar hazánknek magyar királyfia; ne szorjunk más nemzetre, és ne haljon ki magyar vér!” Így méne haza az Matyás király’ palotájába vissza királyné asszonyunk ő felsége; jobban is lön nem sokára. János király urunk ő felsége ámbár nyavalyás lenne már, de kihallgatta végig az templomban az szent misét; történt vala akkor illy dolog pedig, hogy midőn az pap, budai prépost uram elvégezné szent áldozatját, és király urunk ő felsége már ki akarna indulni maga is az templomból, a’ gyortyák csak egyszerre magoktól kialuvának a’ nélkül, hogy valami szél fútt volna, vagy pedig valaki hozzá járult volna; ezt magam is láttam — nagy csuda dolgot, de mű kegyelmes urunk ő felsége nem láthatta, miért hogy már az ajtó felé fordult vala; nem is mondtuk neki soha ez dolgot, mert már erősen elbúsult vala az erdélyi hírek miatt, és nyavalyás is vala már, mert akkor is szinte szédülve mene ki; mű is nem kevésbé megháborodánk ez nagy csuda dolgon; hallám is vala hátam megett mondan: bizony vége nekünk. De a’ sok nép szemeit az királyra függesztvén, nem látja vala az oltárontörtént csudát, mert szeretik vala nagyok, kicsinyek mind az királyt, urunk ő felségét, és sajnálják vala nyavalyás voltát.

Ezeknek utána haza menyünk vala az királylyal ő felségével, és egybegyülének az urak az királyi palotában; lön is akkor hosszas tanácskozás az dolgok felől, legelőbb beszélgetvén az Váradon tett kötésről; ez sok beszédnek is ada akkor okot,

miért hogy bizony ez dolog az országnak eleibe még ekkeddig nem bocsátatott; Ferdinandus német király pedig ezen kötést megzavarta azzal, hogy vajda uramékat, kik Erdélyben valának sok szép erős várak' és jószágok' birtokában, élcsábította urunk ő felsége' hűtétől. Valának is sokan, kik királynak ő felségének szemire hányták, hogy olly semmi, so-huni oláh embernek, mint Mayláth uramnak ő kegyelmének annyi hűtöt, jószágot, méltóságot adott; bizony más ember inkább megérdemlette volna ez tisztelet. Látván pedig az urak, mi veszedelemben lennének a' dolgok, mivel ez hazának szép erős várai és végbástyái: Almás, Léta, Diód, Fogaras, Déva és mások az hiteszegett emberek' markában valának, és miért hogy szász uramék ő kegyelmek inkább húzódnának Ferdinandushoz eleitől fogva, az király urunk ő felsége', mű kegyelmes urunk' egyezéséből elhatározzák: hogy Török Bálint uram és Petrovics Péter uram tüstént jó válogatott hadakkal, népekkel induljanak meg az vajda uramék ellen Erdélybe. Azonközben meghozák mind török császár' mind pedig francia király' leveleit, mellyekben nagy ígéretet tettek királyunknak ő felségének; segítséget is ígértenek vala néki, melly dolog nagy örömet is okoz az udvarban. Meghozák akkor azon hirt is, hogy Mayláth uram Fogaras' várát megerősítette volna, és oda akarná magát húznia, sokat bizván ezen várnak falaiban, és a' szász uramék' ígéretiben. Eljöve is szinte ez órában Andrási Menyhárd uram Gyulafejevárról, és elé beszélé nekünk amaz agyafurt Mayláth uramnak sokféle practicáit, és hogy már német népeket is várna bé Erdélybe. Jöve pedig ezközben parancsolat török császártól, hogy király ő felsége, mű kegyelmes urunk Péter (moldvai) vajdát, ki

Csicsó' várában tartózkodik vala, küldené vissza császárhoz.

Miért pedig ez dolgok mind olyanok valának, mi miatt János királynak sietni kell vala Erdélybe, mű azért isten' segítségével neki készülénk ez nagy utnak; volt is sok búsulás az udvarban, mert királyné asszonyunk' betegsége, és királyunk urunk ő felsége' nyavalyás volta sok gondot okozza szegény fejünknek; nem is volt éppen beteg János király urunk, mert nagyon jár vala dolgában, de erciből kezd vala már kifogyni; keveset is jár vala ki palotájából, gyakran panaszkodván, hogy szédülne néha, és nehéz volna az mellye. Egyszer megkivánta vala szegény az asztalán ebéd közben az veres budai bort, mellyet eddig soha sem ivott vala, és monda nékem: „Lám Kegyelmed! iszszuk már az veres bort is, mert majd kikopunk borból, ha Erdélynek indulunk, az hol Mayláth uram kipusztított várainkból és bizonynal pinczéinkhez is nyult, mert szereti ő kegyelme a' jó bort; tudja meg te Kegyelmed: hogy az oláh az mig szegény, addig csak az korcsmában iszik bort, ha van miből, de ha nagy úr lesz, akkor asztalán tartja drága pinczéjét.“ Sok tréfát is üz vala az király urunk, ő felsége az napon, és midőn kérdeztetnék, minő szablyáját parancsolná ő felsége utra elvinni, ezt felelé: „Bizony látja isten lelkünket, hogy kívánnók, hogy mint keresztény király szablya nélkül mehetnének Erdélybe, de vajda uramék szablyával várnak reánk, azért mű is üres oldallal neki nem indulhatunk; de kössétek te Kegyelmetek azon szablyámat fel, kivel paraszt Dózsa uram ellen hajdon hadakoztunk, mert nem érdemel ennél többet Mayláth uram' hitván feje.“

Itt lévén már az nagy böjt, és az útatsem haszthatván tovább, minekutána az királyné asszonyunkkal ő felsége mindenekről bővségesen szóltott volna, oktatta volna is mit tégyen, ha ne talám az alatt valami véletlen történnék, egy öreg csomó írást adott által ő felsége, mű kegyelmes urunk asszonyunknak; mondják, testamentuma lett volna, de azt mű nem hiszszük; hiszem csak Szász Sebesen tette meg ezt későbbre az mint tudjuk; de mondák az többiek, hogy ezen csomóban lett volna az váraði tractáról szóló irások és levelek. Tudom azt is, hogy elindulásunk előtt való pénteken pecsételte meg cancellarius uram és György frater barát (váraði püspök) ez csomót, és midőn az palotába bémentem volna, monda nékem ő felsége: „No Gábor uram, gondoskodtunk mindenekről, te Kegyelmedről is; kit, ha isten után megérkezünk Erdélybe, vissza küldünk asszonyunkhoz; ha meghalunk, lesz asszonyunknak gondja te Kegyelmedre.“ Az mű kegyelmes királyunk' ez beszédére midőn sirásra szinte fokadnánk, monda: „Ne féljen te Kegyelmed, mert halálunk előtt még sok igazitanunk való vagyon, és isten ő kegyelme még napjainkat meg nem szakasztotta; érzünk még annyi erőt mű magunkban, hogy jámbor szolgálóinkat megjutalmazhassuk, és gonosz szolgálóinkat megbüntethessük; nem is kívánunk azon túl élni, légyen az ő szent akaratja.“ Ezt mondván, mint egy elfáradtan leül vala ő felsége az öreg székre, és hosszason nem szól vala; akkor láttuk leg szembetűnőleg ő felsége' gyengülését, és midőn karját a' székről lebocsátaná, szinte el veszté öreg arany gyűrűjét, kit György barát fel fogván és vissza adván, monda néki ő felsége: „Drága ez az gyűrű mű nekünk és országunknak, de ennél még drágább kin-

eset bizzuk meg majd te Kegyelmedet“; és ezzel elbocsáta mű bennünket ő felsége, de jobban lön, mert délután lóhátán jár meg az várat, és igen nyájason beszél vala az sok néppel, ki körül vévé ő felségét, hogy jámbor királyát elutazása előtt még megláthassa.

Másnap elindulának Budáról az király társzerei és háta lovai sok néppel; akkor történék az, hogy Geszthi uramat elkapván az ló, szinte az Dunába ugra, és szinte oda vesze; az mit ő felsége megtudván, mondá az ifiu úr Losonczi uramnak: „Lám te Kegyelmed! Geszthi uramnak igen sok az tüze, azért itatta meg isten ő felsége vélle az vizet; vigyázzon te Kegyelmed is, ne hogy az nagy tűz miatt Dunára kellessék te Kegyelmedet küldenünk.“ Jól is mondta ő felsége, mert Losonczi uram igen is házsártos, az mi miatt ez előtt Egernél szinte oda vesze feje.

Ezközben sok beszédek lőnek az udvarban, és az népek között, sokan erősítvén, hogy ő felsége bizony Budára többé vissza nem jőne, mert látható vala már gyengülése, de ez akkor onnan lehetett, hogy ő felsége ez napokon szörnyű kevesett alutt, gondoskodván szorgalmatosan az ország' minden dolgairól, és nyughatatlan lévén az jövődőről.

Más nap el nem indulhattunk vala még, ám-bár ő felsége akarta volna, mert bizonyos hírek jönek vala Lengyelországból, hogy franczus király' embere maholnap megjőne Budára; meg is jön vala az nap estve felé franczus ember Lekró uram, kivel ő felsége későn estvig titkon tractál vala; ez beszéli vala Károly császár' nagy betegségét, és az római szent pápa' udvarának ez iránti nagy örömét, miért hogy az kardináloknak nagyobb része nem

szereti vala Károly császárt, Ferdinandusnak bátyját; azt is beszéli vala mint bizonyost, hogy Ferdinandus német király alkudozik már az törökkel az békesség iránt, és hogy Ferdinandus ezen békességbe az velenczéseket is belé akarná húzni, az mire az török kevés kedvet mutatna, és hogy Károly császár is azon törekednék, hogy az velenczések ebből kimaradjanak, nekiek igérvén alattomban Kremont és Geradát.

Másnap utoljára egybe gyülnének azurakurunk ő felségénél, és határozának szükségesnek lenni az franczus királyhoz egy különös követet elküldeni, és ezen tisztet cancellarius uramra akarák bízni; meg is lőn az egyezés, de soha sem tudom miben mult ez dolog, mert cancellarius uram el nem mene Franczországba, hanem Statilius János uram (erdélyi püspök) küldeték ez küldöttségre, ki nagy tisztos, jámbor úr lévén, mondják, királyné asszonyunk' kérésére nagy nehezen azután nem sokára felvállalá magára ez küldést; lőn is akkor nem is kicsin harag György frater barátára, miért hogy gondolták vala, hogy ő fordította volna el királyunk ő felsége' elméjét cancellarius uramtól; nem is szeretik vala az király cselédi az barátot, miért hogy már az előtt nem sokkal sok dolgokba mártotta vala az barát kalánját. Ezen embert is porból emelék ki királyunk ő felsége; adja isten, meg ne csatlakozzék benne ő felsége, mert bizony eddiglen sokan csalták vala meg jámbor istenfélő urunkat ő felségét.

Jövének pedig ez alatt újabb hírek az vajdák felől; azért nem sokára megindúla velünk az király ő felsége, harmad nap búcsut vévén asszonyunktól, ki nehezen viselé vala ez megválást; a' sok nép pedig kíséré vala ő felségét szinte Szeged feléig, de

ott ő felsége elbucúzván sok magyar uraktól, kik őtet kísérek vala, haza bocsátá őket, és utját megváltoztatá, Gyalu felé sietvén az ott lévő táborba, az hol cancellarius uram, Petrovics Péter uram, Vrantzus (Verantius) uram, és az több fő urak is megérkezének vala. Lőn is vala király ő felségének nem kicsin bosszankodása, mert ott hallja vala, hogy Török Bálint uram és Petrovics uram Balassának két öreg várait: Diódót és Almást elfoglalták vala és porrá ronták vala; az jámbor király nem akarja vala akkor még úgy annyira megbüntetni Balassa uramat, remélvén, hogy lejöve tele után talám csak meg tér, de ezképpen füstbe mene ő felségének jámbor keresztény szándéka. Ekkor megijedvén Mayláth és Balassa uramék, feleségeikkel, gyermekeikkel és cselédeivel nagy futton futának Fogarasba, ott keresvén magoknak menedéket, mert már nagyon kétes volt állapotjuk; szász uramék is megszeppenének nagyon, mert az várt és kért német segítség csak nem jöve el, és keresék vala újra királyunk ő felsége' kegyelmét. „Illyen volt ez előtt is ez az pór nép; oda hajlik az merre az szél fúv; ma jöjön az török, és megcsókolja kaptányát; holnap jöjön az magyar, annak hizelkedik; holnap után pedig jöjön az német, azt áldja; örök-ké csak maga hasznát keresvén, hazáját ha kell, el is tagadja.“ Ezek valának ő felsége' szavai akkor, midőn ez hírek az táborba jövének.

Ezeknek utána gyűlést hirdetvén ő felsége Thor-dára, maga is oda elmene, de akkoron már látszott erősen urunkon ő felségén nyavalyás volta; jár vala ugyan még, de lábait gyakran fájtatván, jókor fekszik vala le. Akkoron történék pedig meg, hogy Balassa uram megbánván bolond tetteit, kereste vala ő felsége' újoni kegyelmét; el is küldé előre Ké-

resztúri uramat az udvarba, hogy engesztelné meg ő felségét; ír is vala György barát uramnak, hogy nyerné meg urunkat és jámbor szívét. Maga eleibe is bocsátá urunk ő felsége Keresztúri uramat, és az urak előtt így felel vala: „Értjük ő kegyelme kérését; bár adta volna isten, hogy ő kegyelme ez kérésre soha se szorult volna. Okunk volna ugyan ő kegyelmét keményen megbüntetni, mert háládatlan vala hozzánk, de megtekintvén némelly híveink' kérését, hajlandók vagyunk ő kegyelmét kegyelmünkbe vissza fogadni ha megtér, és mű nélkülünk több búsulást nem okoz; tessék ő kegyelmének műnkét ez ország' színe előtt megkövetni, és tapasztalni fogja, hogy kegyelmünk nagyobb mintsem az ő bűne. Isten te Kegyelmeddel!“ Ezzel bocsátá el az jámbor, istenfélő király Keresztúri uramat.

Ezeknek utána jövének Thordára némelly szász uraimék is, még az gyűlés előtt bémenetelt kérvén ő felségéhez; de cancellarius uram bé nem akarja vala őket ereszteni, mondván: nem érdemlik te Kegyelmetek hogy béjelentsem. Voltanak is sokan az urak közül, az kik élesen mondják vala nagyon: mi féle szél fúvalá ti Kegyelmeteket. ide? Voltanak egyéb beszédek is, kin szász uraimék igen is megbúsulának; elmenének ez okon György barát uramhoz, szép ajándékot is hozván néki kéri vala őtet: engesztelné meg urunkat. De urunk ő felsége' fülébe menvén ez dolgok, mondja cancellarius uramnak: bocsássa bé te Kegyelmed őket szegényeket; nem taszíthatjuk el őket mű tőlünk; légyen rajtok is irgalom. Béjövének is szász uraim urunkhoz, és mentegetni kezdék magokat hosszason; az mit elunván ő felsége, — mert éppen nyavalyás vala — mondá: „Többet hallottunk te Kegyelmetekről,

mint sem te Kegyelmetek beszélni tudnának; már most is igen is sokat hallgattunk, mert hajlandóbbak vagyunk az kegyelemhez, mintsem az hosszas beszédhez; tudja te Kegyelmetek mit szoktanak azokról mondani, kik sokat beszélnek? — Tegyenek is te Kegyelmetek már valahára egy ollyat, kiből megláthassuk, hogy te Kegyelmetek hív, jámbor és hűtartó szolgálai; így részünkről is meg leszen az kegyelem.“

Az gyűlés napjára pedig eljőve Balassa uram is egy sárga lovon nagy alázatosan Keresztúri urammal együtt; szolgálait az Keresztesmezején hagyván. Voltanak mint egy tízen. Eljövén pedig az palotára, az hol sok számos urak és népek valának, térdet hajtott és engedelmet könyörgött könnyes szemekkel urunktól ő felségétől. Ő felsége mondá penig néki: „Keljen fel te Kegyelmed előttünk, mert istenek nem vagyunk; lám kardot nem öltünk magunkra, miből ítélheti te Kegyelmed, hogy az irgalomtól és kegyelemtől nem vagyunk idegenek; az áruláshoz hozzá szoktunk már ugyan, az mint te Kegyelmed is tudhatja az multakról, de azért ne higye te Kegyelmed, hogy szívünk, lelkünk az ez iránti fájdalomtól elszokott volna. Isten tölt ez órában balzsamot szívünkbe; kenje te Kegyelmed keze azzal ezután sebeinket, hogy az multról elfelejtkezvén, ez óráról kegyelmesen megemlékezhesünk.“ Így bocsátá el az jámbor király megtért szolgáját.

Urunknak nyavalyája ezekközben mind inkább inkább terhesedvén; vége is lévén majd az thordai gyűlésnek: elküldöttek az urak münket Gyulaféjérvárra előre, hogy urunknak ő felségének az számára készítenők ott el az szállást; el is indultunk tüstént, de az nagy zápor mia az nap csak Tövi-

sig meheténk vala, és ott találkozunk vala Eszék urammal ő kegyelmével, ki meghozá az hirt, hogy Mayláth uram Fogaras' várát miképp erősíti vala, és az brassai uramékkal alattomban miképp practical vala.

Más nap délre Gyulafejevárra megérkezénk, és mindent gyarló értékünk szerint az legjobban elrendeltünk vala.

Vége lévén az gyűlésnek, eljőve urunk ő felsége is Fejervárra nagy lassan; de jaj, hogy vala megváltoztatva szegény urunk' képe! Nem is marada ott hosszason, mert javasollják vala az urak ő felségének, hogy jó volna az levegőt változtatni, rossz lévén Fejerváratt az sok sáncz miá és víz miá az levegő. Azért elindulánk julius' első hetében Szász Sebesre. De ott mind gyengébb gyengébb lőtt jámbor urunk; meg is búsulának ezen erősen az urak; sokat is tanácsolkodtak vala magok között arról, hogy mit tegyenek, ha az véletlen halál meglátogatná jámbor urunkat. Valának penig az fő urak közül ezek ott: Verböcz István uram, Török Bálint uram, Petrovics Péter uram, Eszék János uram (pécsi püspök), Vrantius uram és György frater barát uram.

Azonközben megjőve Budáról az bizonyos hír, hogy királyné asszonyunknak julius' 7-kén fia született legyen. Ez hírre urunk ő felsége lóra ülván, nem tekéntvén veszedelmes nyavalyás voltát, kime-ne az városból az táborba, az hol is az hír már elterjedt vala. Vala is az nap nagy öröm városban, táborban, mert szeretik vala az népek az jámbor királyt, mű kegyelmes urunkat.

Estve felé penig vissza jöyén az városba, mi-dön urunk lováról le akarna szállani, szegény urunk igen nagy nehezen jöhetett le az lóról; ott

állván penig az urak, mondá nékiek vidám arczával: „No atyámfiak, nagyon megnehezedtünk, de nem is csuda, mert már gyermekünk is nyomott gondot nyakunkra; de te Kegyelmetek' segítségével már csak ezt is elhordozzuk.“

Jár vala penig az is akkor urunknak eszében, hogy Budára menne fiát meglátni, de más napolly nyavalyás lőtt urunk, hogy fel nem kelhete. Az nap penig bennünket rendre magához parancsol vala, és beszél vala bőven mindenekről. Más nap penig rosszabbul lévén urunk, magához parancsolá György barát uramat, kivel is igen hosszason tractál vala az országról, fiáról és az jövődő dolgokról. Ezeknek utána béparancsolá személyünket magához; mondá: „Te Kegyelmed készüljön, mert ígértünk szerént küldjük te Kegyelmedet Budára; mondja Kegyelmed ott: rosszul vagyunk ugyan, de ha isten meggyógyít, meggyünk majd mű is Budára.“ Ez szavak után megfordulván nagy nehezen urunk, mondja azután ezt: „Vagy halva Székesfejérvárba, az hol élve koronánkat kaptuk.“ Ez szavak után elhallgata urunk, és nem sokára ezután halljuk vala mondani: „Uram segits! Uram segits!“ — Visszaforbulván penig egy fertály mulva, ínt vala urunk, hogy adnék vizet, de nem ivott, ámbár nagy melege vala.

Harmad nap reggel hívatá magához urunk az urakat; inti vala őket az egyességre; ajánlja vala nekik hazáját, feleségét, gyermekét; fő bizodalmát penig György barát uramban vetvén, reá bízta gyermeke' dolgát.

Más nap szent mise áldozatját kívánván urunk, felállítaték szobájában a' szent oltár, és midőn már György barát készen várná az gyortyáknak meggyújtását -- mert ő mondja vala az szent misét --

hosszason nem akartak azok meggyulni. Ennekutána alunni kívánt az urunk, de nem allhatott; nem szólott szinte többet haláláig, és nyolcz kínos napok után, julius' 21-ik napján meghala jámbor urunk szép csendesen.

Ez lön vége jámbor magyar királyunknak, kit minden népek siratnak. Mü pedig még az nap az urak' rendeléséből — jámbor szegény urunk' többszöri ígéreti szerént — az levelekkel Budára indultunk, ez szomoru gyász hír' megvitelére.

II. R É S Z.

M Á S O D I K J Á N O S

MAGYARORSZÁG' VÁLASZTOTT KIRÁLYÁNAK

M Á S O D I K S Z U L E J M A N

TÖRÖK CSÁSZÁRHOZ MENETELE' RENDJE ÉS MÓDJA.

Í R T A Á L L Í T Ó L A G

B Á N F F I G E R G E L Y.

1565. 1566.

Historiai bevezetés.

I. János' halála után Mayláth István vajda Izabella özvegy királynénak alattvalói hűségét ígervén, a' királyi holttest Székesfejervárra vitetett 's ott eltemettetett; János Zsigmond királyfi pedig a' zápolyapárt által atyja' helyébe Magyarország' királyává választatott, anyjának adatván által az igazgatási hatalom. Ferdinand a' váradi békeponthoz ragaszkodván Erdély' és Magyarország' részei' visszabadását sürgette Izabellától, de foganatlanul; azért 1541-ben ostromoltatni kezdette Budát, de Izabella királyné a' Szulejmantól nyert had' segítségével az ostrom alól felmentette. Nem sokára maga a' szultán is Budához érkezett, 's ott a' kívánságára hozzája kiküldött János királyfit megszemlélgetvén 's oltalma alá fogadván, Budát azon ürügy alatt hogy Ferdinand elleni védelmére ne kénytelenítsék olly gyakran Magyarországra fáradnia, maga számára elfoglaltatta 's Izabella királynét abból kiutasította; Erdélyt és Magyarország' némelly részeit nékie hagyván. E' képpen Erdély Magyarország' elszakasztatott; török szultáni oltalom alá jutott 's azért a' fényes Portának sokáig adózott.

Izabella Budáról kiköltözhén, Erdélyben Gyulafejevárat választotta fejedelmi lakhelyének, de 1551-ben onnan is költöznie kellett. Ezen cszten-

dőben — akaratja ellen Martinuzzi, a' váradi püspök Erdélyt Magyarország' hozzá tartozó részeivel együtt Ferdinand' hatalma alá ejtette, többek közt illy feltételek alatt: hogy Ferdinand Izabellának jegypénzét száz ezer arannyal fizesse ki, 's fiának, ősi birtokain kívül, Sziléziában Opolia és Ratibor herczegségeket adja, nőül pedig Johanna nevű leányát.

Izabella Erdélyből még csak Kassáig távozott volt, midőn legnagyobb ellensége Martinuzzi, cassanói marchese Castaldo Battistának, Ferdinand' erdélyi hadvezérének katonáji által Alvinczen megöletett. Kassáról Lengyelországba az anyjához ment, 's többnyire ott is lakott, nem lévén megelégedve a' sziléziai herczegségekkel.

Azonban Szulejman megtudta, mint jutottak Erdély és a' magyarországi részek Ferdinand' birtokába; miért haragra gerjedvén, Magyarországra nagy számú hadat küldött, ott nem kevés foglaltsokat tevőt; egyszersmind megparancsolta az erdélyieknek: hozzák vissza Izabellát 's János Zsigmondot. Veszélylyel fenyegető parancsolatjára a' királyné 's fia 1556-ban Erdélybe — melly Ferdinandtól kénytelen lőn elállani *) — visszahozattak; de Izabella nem sokáig uralkodhatott, mert 1559-ben élete' 53-ik esztendejében elhalt. Fejérváratt temettetett el.

---

*) Mit ezen elálláskor Bornemisza Pál, a' Ferdinandhoz hű erdélyi püspök, Cseffe Jánoshoz írt, több tekintetbeli nevezetességeiért ide iktatjuk; következő levél az:

Ajánlom isten után való szolgálatomat te Hegyelmednek, kívánván jó egészséget, és hogy isten ő felsége vezéreljen te Hegyelmedet, és ez szegény hazáját minden jóra!

Ím megadák te Hegyelmed' levelét, kiből éppen megértettük az mostani szászsebesi gyűlésnek zavaros végzéseit; megjöve hív szolgánk is Szász Sebesről, és mindent megértettünk, miképpen

Fia, II. János választott király Ferdinanddal meg nem békélhetvén, 1561-ben ellene hadakozott; 1562-ben pedig a' mások által nyomatás és izgatás miatt felzendült közrendü székelyeket legyőzvé, közülök ezreket szabadságaiktól megfosztott, 's jobbágyságra sűlyesztett. Ez esztendőben Ferdinand és Szulejman közt 8 évig tartandó fegyver

---

lettek ott az dolgok. Azt nem bánjuk úgy annyira, hogy mindenünk elvétetett, és kikelletik ez országbul, ki nem hazánk, takarodnunk; mert isténé az dicsőség, és mű csak gyarló szolgálai vagyunk, és hitünkért és hívségünkért jó szívvel szenvedünk, lelévén kötelezve vallásunk' és tett hitünk' erejénél fogva római király' hívségére, kit isten azért rendelt, hogy münket az pogányság' ereje ellen védelmezzon és attól oltalmazzon, ne hogy pogány' igája alá esvén, pogányoknak áldozzunk, és azok jószáginkat, marháinkat, vagyonunkat, mindenünket kiszívják, és végső pusztulásra juttassanak gyermekeinkkel egyetembe.

Ennek okáért meg nem foghatjuk ép elmével, hogy te Kegyelmetek miképp vetemedhettek arra, hogy bedugván fülét az keresztény király' atyai intési elől, az pogány' torkába, unde nulla salus, nulla redemptio, vessék minden reménységeket. Úgy annyira megvakultak te Kegyelmetek, hogy sem nem látni, sem nem tudni akarnak azon végezetekről, melyet római király felsége öreg János királylyal Váradon kötött vala, ki szerént halála után vissza kell vala szakadnia ez országnak az magyar szent koronához és annak felszentelt királyához Ferdinandushoz. Ez hűttel is megpecsételtett öreg Jánostól, és ha az levél meg sem pecsételtett akkoron mindjárt, de megmaradott az király' halála után is az ő hűtinek ereje, és élnek még azok, az kik ezt tudták és tanácslói és eszközei valának. Tudjuk, hogy te Kegyelmetek azt mondhatják, valamint mondották is több versen, hogy „ezen levél nem publicáltatott soha is, és hogy az megholt király ez országnak eleibe ezt soha is nem bocsátotta“; de erre már régen megfeleltünk derekason Dobó István urammal ő kegyelmével; de mű surdo fabulam cecinimus.

Meglehet, hogy az megholt király az ő fia' születése után ezen hűtét megbánta, de király az ő szavával az kereszténység' kárára és az pogányság' hasznára nem játszodhatik. Verba ligant ho-

szűnet köttetvén, abba II. János is belé foglaltott, csendessége még is rövid idejű volt; mert Ferdinand 1564-ben meghalván, fia Maximilian római császár, cseh és magyar király az atyja kötötte frigyét Szulejmannal óhajtotta ugyan fentartani, de birtokából ellenséges béütés történt a' Jánoséba, 's ez miatt közöttök háboru támadt.

---

mines, taurorum cornua funes. De erről nem szólunk ámtöbbet, mert ez iránt már régenten kiszólottuk magunkat vajda urammal ő kegyelmével. Deus sit iudex et vindex De szólunk csak, és ugyan nagy fájdalommal az mostaniakról, ki nem kevésbbé gyalázatos az feljül megmondottaknál. Megigérte ez ország az székelyvásárhelyi gyűlésben az elmúlt karácson' táján szóval, levéllel, hűtellel, hogy míg követi az instructioval Ferdinandus római királytól mű kegyelmes urunktól, fejedelmünktől és kereszténykirálytól vissza nem jönének, addig semmi újítást nem mivelnének, és az római király ő felsége' hititől elnem szakadnának. Ím az követek nem jöttek még vissza, és még is jó idején elpártolának, és Petrovics uramat ő kegyelmét, ki hitetlenül maga szülőtte keresztényi Vallását eltagadta, közükbe befogadának, és az pogányság' torkába bolondul bévetették magokat. Mit mondhat, és méltán mondhat, ezekről az egész kereszténység? hát ez nem hűteltenség? nem az kereszténység' megtagadása? nem az hűtnek szörnyű való megtapodása? nem oktalanság-e? mit remélhet ez ország az pogányságtól? talám megmaradását? bizony csak eb-fogakkal való megmarását várhatja. Talám remélhet csendességet? igen fegyverek' dobok' tarczák' cseditését keresztény vérrel megfertőztetve. Talám az pogányságnak holdja alatt, és annak árnyéka alatt nyugalommal remélnek? de az holdnak soha sincs az az tápláló és szint adó ereje mint az napfénynek; elhervad minden, az mi csak egyedül az hold' sugárát látja; de hol az árnyék is? Ha nincs fa, eresz, ház, nincs is árnyék; nem is lesz pogány alatt fa, eresz, ház, mert az pogány mindent dül, fül, ront, bont; bizonyági ennek az mult veszedelmes háboruk; az hol pogányok járták az falukat, ott már most halmok vagynak; nem is hinné ember, hogy ott szép faluk, jószágok lettek volna. De ám lássák te Kegyelmeitek mit csinálnak. Curavimus Babilo

II. János 1564-ben diadalmason harczolt II. Maximilian ellen; azonban 1565-ben ez utóbbi' hadvezére, hohlenlandsbergi báró Schwendi Lázár is győzedelemmel az előbbi ellen; miért János alkudozni kezdett Maximiliannal 's vele nem csak békességet hanem szövetséget is szándékozott kötni; arra ajánlkozván Báthori István követe által: hogy

---

nem, et non est sanata. Mert szépen tészen és ígér az pogányság te Kegyelmeteknek, de ha majd farkasfogát kimutatja, és római király ő felsége most kihúzza kezit, oltalmát, kegyelmét ez országtul, miképp fogja ez maréknyi ország magát védelmeznie? késő lesz majd akkor az rimánykodás, bánat, szégyen és kérés. De erről most hejában szólnunk, mert nem tetszik ez megvakult és átalokdott országnak az jövődöre is tekenteni. Salvavi animam meam.

Baling uramat várjuk ez órában Dobo István uramtól vissza, de ne várják te Kegyelmetek, hogy soha hütünktől elszakadjunk; római király ő felsége az mű kegyelmes urunk, fejedelmünk, királyunk; néki élünk, halunk. Sic me deus conservet et animae salutem largiatur. Nem is szorultunk úgy annyira ez maréknyi országnak püspökségére, praelatusságára; vagyon még az keresztény világban más püspökség; nem is vágyunk éppen püspökségre, hanem hitünknek és adott szavainknak és esküvéseinknek megtartására, és ha kell, jó szívvel szenvedünk az kereszténységért és igaz, szent boldogító vallásunkért. Isten tártsa meg te Kegyelmed' elméjét, hogy az jót és az igazat tántoríthatatlanul kövesse mindenekben. Látja ezt isten, hogy szivemből mind te Kegyelmednek, mind másoknak sokaknak tiszta szivemből kívánom, kérvén istent, hogy kegyelme, irgalma, oltalma legyen te Kegyelmeteken mind örökké, és főképpen ez órában. Amen. Datum in castro nostro Gyalu, die 15-ta mensis martii. Anno salutiferae incarnationis dominicae 1536.

Paulus Absthemius

Eppus m. p.

Ez órában jöve meg Baling uram; mondják, leindultak volna már az követek; nem sokára várjuk, addig is készülünk és mozdulunk; az új fegyveres nép elérkezett már ez ország' széleire, az itt bennvaló még ez vasárnapon megindult Fejérvár felé. Kővárról és Medgyesről is jövének hírek; szász uraimékban ne igen

ha Maximilianötet védelmezendi, eláll Szulejmantól 's Maximiliannt nem csak elismerendi főjének, hanem vele törökök elleni háboruzásra is kész leendő, azt kívánva mindazonáltal, hogy a' miket törököktől Tiszán innen — habár német segítséggel is — vissza foglaland, azok övéi 's ne Maximilianéi legyenek. Ambár a' római császár János' minden kívánságaira nem hajlott, az egyezés közöttök mégis véghez vitetett volna, ha Békes Gáspár haza nem érkezik vala.

Békes Szulejmantól jött; hozzája János által küldetett volt Schwendi' foglalásai miatt Maximilian ellen panaszt tenni. Panasza meghallgattatott, 's urának segítség ígértetett; annak tehát — haza jötte után — javallotta: álljon el a' Báthori által tett egyezési feltételektől. János hajlott javallatára; más, előbbieknel nagyobb kívánatu békepontokat terjesztetett Báthorival Maximilian' elébe; miért ez megbosszankodván, Báthorit mint szinlett békét ajánlgatót őrizet alá tétette; oda Kendi Sándort is, ki Báthori' mentése 's kiszabadítása végett küldték Bécsbe.

Hallván János, mi történt utóbbi követével is, haddal nyomult Magyarországra; hol Erdődvárát — Haszán tömösvári basa vezérlette törökök' segítség-

---

bizzanak te Hegyelmetek, mert van tőlök leveleink újabbak; az római király' dolgát olly könnyen, mint Hegyelmetek, elnem hagyják. Kleöz uram is immár vajda uramat megjárta és az dolgok' állását öis már megértette, és ez órában megyen Szebenbe. Mű részünkről az vajda urammal, és az római király' híveivel és bizottjaival, si fractus illabatur orbis, fidem servabimus ad ultimum usque vitae halitum. Isten velünk mindnyájunkkal.

E' levél' külső czimje ez: „Az vitézlő nozaly Chyeffei János uramnak eő hegylménék.“

Találtatik gyalakuti gróf Lázár János' gyűjteményében.

gével — 40 napi ostrom után megvette 's földig lerontatta. Onnan Schwendi ellen sietett; azonban midőn a' két ellenséges had egymáshoz olyan közel jutott, hogy megütközhetett, érkeztek a' két császár — Szulejman' és Maximilian' követek, jelentvén: miképpen ez utóbbinak fegyvernyugvás engedtetett az elsőbb által öly feltétellel, hogy Jánosnak, miket tőle elvett, adja vissza; Erdélyt ne bántsá; hadakozástól szünjenek meg 's a' t. Az ellenhadak tehát elkezdettek szétozslani. Azonban Schwendi használni kívánván a' törökök' távoztát, Nagy Bányát és Jenőt (ezt törököktől) elfoglaltatja; Szendrőt pedig, János' egyik parthíve' birtokát maga elfoglalja; mit János Szulejmannak tudtára adni nem késett.

De Maximilian is követet bocsátott a' szultánhoz, 's hogy ötet Jánosnak — mint a' fényes Portához hűtelennek — pártfogolása - 's oltalmazásától annál inkább elidegeníthesse, megküldött neki minden leveleket, mellyek a' közötté 's János között az előtt megkísértett békélődéseket illették. Ezeket Szulejman közölte Jánossal, hogy mentse magát. A' mentség nem könnyű feladat volt. Tisztán mutatták a' levelek, mint szándékozott 's törekedett János Maximilian' védelme alá hajlani; Szulejman ellen harczra kelni, 's török birtokból foglalásokat tenni. Egy merész önelhatárzása ötet — a' kimenthetetlennek látszót — még is kimentette. „Súlyosb az ellene támasztott vád“, írta Szulejmannak, „mintsem levelek vagy követek által elenyésztetni lehetne; azért személyesen járúland elébe, ártatlanságát megbizonyítani.“

Ezen nyilatkozata 's elszántsága, úgy látszik, ötet ártatlannak, 's a' Maximilian közölte leveleket nem hiteleseknek képzelte Szulejmannal,

miért ez tudatta Jánossal, hogy nem kívánja mostan hozzája menetelét, 's megelégszik azzal, ha jövő esztendőben látogatására menend, mire alkalmazhatóság nem fog hiányzani.

Eljött az 1566-ik év; az agg Szulejman május' 1. napján kiindult Konstantinápolyból, Maximilian ellen háboruzni, 's elindultakor meghívata magához Jánost is. Junius' 27-kén nagy pompával Zemlinbe érkezék, 's János Erdélyből oda utazék.

Ezen utazásról készített iromány az, melyet 'Tárunk' II. részében olvasóinknak nyújtunk, tulajdon kéziratából marosvásárhelyi Rosnyai Dávidnak, ki a' 17-ik század' végén és 18-ik' kezdetében élt, 's I. Apafi Mihály fejedelem' török tolmácsa volt.

Írója ez utazásnak II. János választott királlyal nem csak egy időszakban élt, hanem vele Szulejman' sátorában jelen is volt; mit ezen szavai: „Elvégezvén a' ceremoniakat, és mi is más sátorba menvén, és a' fejedelem felkelvén, rövideden szóla“, tagadhatatlanul bizonyítanak. Kétségen kívül tehát fő születésünek és királya' kedveltjének kellett lennie; de ki volt valósággal? ez bizonytalan. Veszprémi István (*Succincta medicorum Hungariae et Transsilvaniae biographia*, cent. alt. pars post. p. 388) azt állította, hogy a' fennebb említettük Rosnyai Dávid; de ez, mint már Katona István is (*Hist. critic. regum Hungariae*, tom. XXIV p. 220) megjegyezte, teljességgel nem lehetett; mert az utazás' írója, imént idézett szavai szerint, egyike volt János' kísérőinek, Rosnyai Dávid pedig, ki 1718-ban holt el (Árpádia, első év 290--300 l.) Jánost 1566-ban nem kísérhette, akkor még születve sem lévén. Aranka György (A' magyar nyelvemelő társaság' munkáinak első darabja' 192.

lapján) azt hirdette, hogy ez útazás' írója Bánffi Gergely; 's mi ezt hinni annyival inkább hajlandók vagyunk, mivel ama' megkülönböztetett kilencz férfiak között, kik II. János királyt Zemlinnél Szuzejman' sátorába békisérték, Bánffi Gergelyt is megtaláljuk.

Második János Magyarország' választott királyának második Szulejman török császárhoz menetele' rendje és módja.

Minelutána a' felséges fejedelem (II. János) az elmúlt esztendőben ezer és száz németeket mind egyig levágata, és annak felette Bányát 's Csehet részszerint erővel, részszerint árultatással megvötte volna, hadát leakarván szállítani rendelte vala, hogy a' német hadat, melly a' Tisza mellett tábort jártatott vala, meglepné, és szemben való viadallal megvína. Mikoron pedig közel szállott volna és minden okkal szemben megvína, hozzá jutván két követek: egyik a' török táborról, másik Maximilian császártól, minden viadalra való reménység elvételék, parancsolván a' király és a' császárnak basái, hogy hadokat leszállítsák és haza menjenek; illy conditioval volna a' frigykötés Maximiliannal, hogy valamit az előtt elvött volna, azt a' felséges fejedelemnek megadja, mellyet Maximilian követei által a' török császárnak megígirt vala; ugyan azont parancsolá a' másik követ is a' Lazarusnak (Maximilian' hadvezérének Schwendi Lázárnak) és a' fő németnek.

Meghallván az ő követségét a' felséges fejedelem Erdélybe béméne, a' basa pedig Tömösvárra. A' németek egy néhány lovagokat elbocsátván tet-

tették, hogy ők is vissza akarnának szállani; demihelyt a' törökök vissza menének, a' következendő békességnak reménysége alatt titkon Bányára, noha az mind várával együtt többől kidült vala, viszontag bészállának 's meg is vevék; Csehet is elfoglalák, melly is elrontatott vala, annakutána Munkácsba is bémennek, hirdetvén hogy ők megakarnak szállani.

A' felséges fejedelem e' dolgot megértvén, a' török császárt a' frigynek megszegéséről bizonyossá teszi; holott penig a' tél jelen volna és élése is nem volna, a' segítség is megfáradottnak lenni láttatnék, a' császár búsulván a' hitnek megszegésén, mindjárást a' Maximilian' két követjit, kik akkor nála valának, a' tömlöczbe vetteti és megesküszik azon, hogy hamar időn bosszut áll érette.

A' felséges fejedelem elárultatik.

Azonközben Maximilian megenyhíteni akarván — a' mint arányzza vala — a' császárnak haragját, harmadik követje által a' felséges fejedelmet erősen vádolja és mindenben a' fejedelmet okozza; hogy penig a' császárnak szívét könnyebben elidegíthesse: minden tractatust, minden követséghez tartozót, régi leveleket a' császárnak küld, és a' fejedelemnek tanácsit és akaratját megjelenti és azon kéri, hogy immár az császár' hatalmassága abban a' János király' fia' dolgának és ügyének tovább való oltalmazásában szűnjék meg; és izeni, hogy ő az egyességre és a' törvénynek felvételére kész lenne, csak hogy János kirkesztetnék. Ezeket és egyebeket jelent Maximilian sokakat, és minden leveleket, mellyeket néki a' felséges fejedelem az előtt küldött volt egy néhány esztendővel, mind a' török császárnak küldi hogy olvassa.

A' császárnak feleleti.

A' császár megolvassván a' leveleket és látván a' fejedelemtől adatott conditiokat, nem lehetehogy meg ne indulna; egybehíván azért a' basákat monda: ím micsodás hűtők legyen egymáshoz a' keresztény fejedelmeknek, látjátok; ha Maximilian minket meg nem csalt volna, kétség nélkül hinnénk neki, és a' mi fiunk (II. János) felől gonosz itéletben lennénk, de mivel tudjuk: Ferdinand régen az ő atyját Jánost és Izabella királyné asszonyt gyalkorta hazugsággal kecssegette, vakmerőképpen hinni nem akarunk. Minekelőtte azért valamit próbálnánk, akarunk mint az egész dolog felől bizonyosok lenni.

Annakokáért parancsoljuk tinéktek, hogy mindjárást a' mi fiunkhoz csaust bocsássatok mind együtt azokkal az levelekkel, melyeket hozzánk küldött Maximilian, és mindeneket megizenjete, melyeket a' felett jelentett szóval követi által. A' basák a' dolognak mivoltán megindulnak, és nagy csudálkozással megposdulván mind az egész leveleket és a' Maximilian' követinek oratióját egybeszedik, és a' felséges fejedelemnek küldik.

A' felséges fejedelemnek tanácskozása.

A' fejedelem meghallván az árultatást, és a' hitetlenséget megértvén, mit kelljen cselekedni, tanácskozik; és midőn maga mentségére elégséges okot nem találhatna, a' császárhoz való menetelre kényszerítetik végezni, és hogy vétségének gyanúsága eltöröltessék és megbékélhessék a' veszélynek ottan eleit veszi és gyűlést hirdet 1); holott nyilván panaszolkodván ilyen iszonyu nagy dologról, melly mind az egész országnak veszedelmére lenne, mindeneknek álméikodására az ő akaratját

és végezését a' nemességnek megjelenti és megmutatja, hogy ha az országnak megmaradását akarják szükségesnek lenni, hogy egyedül csak az az orvos-ság: hogy a' török császárhoz menyjen. A' basák is ugyan mindnyájan azt adták volna tanácsul, mivel-hogy a' császár igen felgerjedett volna, és az szegény ország utolsó veszedelmére jutott volna Maximiliannak ez iszonyu árulkodása miatt, és hogy a' basák, és ő maga is a' császár csudálkoznék azon, mert noha Maximilian igen hajlandó a' magyarok' veszedelmére, mindazáltal a' magyaroké volna az a' korona, mellynek tartásával ő kérkedik.

Az országnak feleleti.

Az országbeliek hallván a' dolgot mindjárt javallják a' fejedelemlennek rendelkezését, és az elmentelt javallják és ajánlják, és mind azokat beírják a' kik elmennek a' fejedelemmel. Választának azért öt száz lovagot, az ország' főfő fejét; két száz gyalogot; három száz kocsit, négy négy kocsis lovakkal. Végezetre megköszönék a' fejedelemlennek, hogy az ő életét hazájának megmaradásáért és minden jószágát nagy veszélyre méltóztatnék kitenni.

Második követsége a' fejedelemlennek a' császárhoz.

A' felséges fejedelem mindjárt fő követeket választta, kiket ajándékokkal a' császárhoz bocsáta; a' többi között izenék, hogy az árulkodás olly igen iszonyu és rettenetes volna, hogy követek által azt semmiképpen semmissé nem tehetnék; azért azt rendelte volna, hogy önnön maga által és szemtől szemben akarna magát mentenie és maga ártatlanságát megmutatnia. Azonközben hogy kérnéje, hogy az ő ellenségének ne hinne, se azoknak, a' kik a' fé-

le árultatáshoz szoktanak; ő is harmad napon megindulna 's császári hatalmassága' eleibe menne az országnak főfő népével, melyből mind az egész világnál nyilván legyen, hogy ő az egész kereszténységnek ellensége nem volna, avvagy olyan nagy nyavalyáknak authora, hanem Maximiliannak szive volna gonosz a' magyar nemzethez; csak innét is a' császár megarányozhatja, hogy ilyen nagy vétekeknek nem volna tudója; hogy szabad akarhatja szerint elvégezte, hogy ő maga a' kemény bíróhoz menyjen nehéz és súlyos büntetést felvenni. Hogy azért ő néki ügyét meghallván, az ő oda menetelét csendes szívvel várja, felette igen kérnéje; okait is adja, miért kényszerítetett Maximiliannal megbékélni, és felette igen méltó okoknak engedne, és hogy mindenkor becsülettel excipiálta legyen, a' mint a' levelek világosan mutatják, az ő császári hatalmasságának gratiáját és kegyelmét.

A' császárnak feleleti.

A' császár a' követeket meghallgatván 's a' fedelemnek véletlen való jöveteléről bizonyossá tettván, felele: hogy immár régtől fogván eszébe vötte volna a' németeknek csalárdságokat és patvarkodásokat, kik szokások szerint minden emberek ellen járni igyekeznek; nem illenék azért hogy kétségbe esnék, vagy az ő kegyelmességében kételkednék. Továbbá császári hatalmasságának az idő nem tetszenék alkalmatosnak lenni, hogy most országát elhagyván hosszú utra készülne, mivel félt volna, hogy a' németeknek pártütése az ő távollétében néki valami új dolgot ne indítana; mellyre nézve jobb volna mostan várait és határit erősíteni és oltalmazni; hamar ötlet meglátogatásra való

üdő lenne, mikor tudniillik az ő császári hatalmasága Magyarországra jőne.

E' felett két képpen volt kedves: egy az, hogy a' császár jó szívet mutatott volna, bévén a' mentséget; más az, hogy világosan megmutatná, hogy ő titkon a' fejedelem ellen semmi titkos gyűlölséget nem viselne; mert ha belől a' fejedelem ellen mérget viselt volna, mi szükség lett volna tovább a' fejedelem után várakozni, avvagy az elrendelt menetelt tovább halasztani? Melly dolog a' császári hatalmassághoz való menetelre jobb szívet és mentséget ada; mind ezek az ősz' végén lőnek. Im már hányja, vesse magát akár ki, hogy ha ennek a' peregrinationak, mellyet sokan immár régtől fogva veszedelmesnek lenni itilnek vala, igen felette nagy és tisztességes oka nem lőtt volna; avvagy ha ő életét és szerencsáját az országnak megmaradásáért, és a' kereszténységnek hasznáért kegyesen és nagyságosan felette igen nagy veszedelemben helyhezette volna. Azonközben a' német fejedelmek a' törököket mondják lenni minden gonoszsnak kútfejének, noha semmit eleitől fogva hátra azokban nem hagyott soha, mellyek a' közönséges haszonra néznek.

A' császárnak második követsége a' fejedelemhez.

(1566.) Tavaszra kelvén, martiusnak utolsó napján a' császár követet küldé a' fejedelemhez, és ajándékon egy igen fő lovat; aranyos ruhát és gyönyös igen nagyot nyomó pалlost; jelenté a' felett, hogy ő minden hadával azon nap indult volna Magyarországra; parancsolná azért hogy legyen készen; jelen volna az üdő, hogy az ő rajta tölt bosszúságokat megtorolná; a' miket elvesztett vissza

nyerné. A' basák is azonképpen biztatják 's mondanak, hogy a' császár teljességgel letötte volna haragját a' császári méltóságnak meglátogatásáért; tanácsul adják, hogy mindjárást mihelyt a' császár a' Dunán által költözik, a' fejedelem utra induljon az mint igrte, ezt pedig a' császár dicsőségnek okáért felette igen megkívánná; nagy dolognak tetszenék pedig és sokaknak talám veszedelmesnek, de az igen hasznos lenne és veszedelem nélkül való.

Az elmenetelnek előtte Erdélyben állatott rend.

Meg értvén a' felséges fejedelem, hogy mennyivel az elmenetel is mértékletesebb lehessen 's a' honn maradó dolog is bátorságosabb: mindjárást generalis kapitánynya — a' megholt Varkucs (Tamás) helyébe — a' nagyságos Hagymási Kristófot, serény férfiat választá 2) az országbeli rendelt lovagok serégének; és hogy vigyáztasson, a' várakat őriztesse, és a' haddal 's minden lövő szerszámokkal az ellenség' eleibe menyjen — ha kelletik — parancsolja. Ő maga menyen a' török császárhoz; ez' okáért szorgalmatosan vigyázni kell. Adja ismét hozzá társul a' nagyságos Báthori Kristófot és a' nagyságos Mayláht Gábort két ezer fogadott zsoldosokkal és három ezer gyalogokkal.

A' fejedelemnek menetele.

Minden dolgokat így rendelvén, júniusnak 16-k napján, mikor értené a' felséges fejedelem hogy a' császár már a' Dunán által jött volna, Fejérvárról elindul; isten' segítségével Dévára mégyen, azután Mardsinára, azután Lugosra, holott másnap megnapla. 26-dik napján Páncsovában Nándorfejérvárnál innen a' Dunán tábort jártata, melly város egy mérföldnyire vala. A' császárhoz azonközben a' csau-

sok jönnek 's mennek, a' szandsákok is oda jutának és minden jót ígérnek, és hogy meglátogatván a' császárt szeretettel, 's mit kelljen cselekedni és mondani megtanítják.

A' következendő napon azért, melly volt juni-usnak 27-dik napja, a' császár tulajdon gályáját a' fejedelemnek küldi és izeni, hogy népét elhagyván, menyjen által az országnak főfő rendivel; élések sátorok és minden egyéb szükséges dolgok elrendeltettek volna, és nem szükség volna, hogy a' mit személye szerént vagy személye kívül magával venne. A' fejedelem gályába szállván mind együtt a' négy száz nemesekkel, lovakkal és ékességekkel a' Dunán által megyen, és köszöntetvén a' nándorfejérváriaktól számlálhatatlan puskalövésekkel a' tul-só partra ki ére, és ott a' császár' népét mind éppen látják vala; ugyan azon helyen pedig a' császárnak egész minden udvara' népétől becsülettel fogadtatik, és mindeneknek nagy öröme születik.

A' császár azonközben hogy a' dolgot egészen jól megláthatná, egy néminémű magas hegyes helyre az ő tulajdon sátorát parancsolta vala hogy felvonják az eltörött vár mellett, mellyet régen Zemlinnek hittak — Hunyadi János' kedves lakó helye 's őse; — mert azt parancsolta vala, hogy azt a' becsületet adná a' fejedelemnek és abban a' rendben tartaná, az mellyel az ő tulajdon személye szokott élni. Felütvén azért a' sátort, mind az egész dolgot onnan nézi és álmélikodik vala. Így lőn az elmenetel, igen nagy hallgatással és magát reatartással a' szandsákok és csausok és minden fő fő rendek követvén, és az egész utat éppen békörnyékeztvén az lovagok' számtalan seregével.

Mihelyt pedig a' császár' sátora aljához, melly a' hegyen vala, jutának, a' ceremonialis mester a'

fejedelemnek jelenté, hogy ott volna a' császár, ahol a' sátort felvonva látná; azért jobb volna hogy meghajtott fövel és a' császárra fordulván lováról török módra köszöntené a' császári méltóságot; melyet igen nagy jó móddal és tökéletesen is megcselekedék, mindnyájan azonközben kiáltván: allah, allah, allah!

Látván a' fejedelmet, mondják, sokat szólott a' császár, melyet most elő hozni nem illendő; azt bizonyosan tudjuk hogy mondotta, hogy ő addig nem hagyja, a' mig a' fejedelmet magyar királyságra emeli és megkoronázza. Hogy annakokáért a' fejedelem a' táborra juta és a' rendelt sátorokba, megköszönvén a' becsületet mindnyájokat elbocsátá.

A' császárnak szava.

Ugyan azon órában megízené a' császár, hogy ő és az övéi szentségben lesznek foglalatások másod napon, szükség volna azért hogy nyugodnék; mikor penig nyugodnának, a' császár minden álgyukat kisüttete, és a' jancsároknak puskáit, örömet jelentvén. Annakutána ajándékot rendelvén mind az egész seregnek, osztogattata kinek kinek ezer oszporát; és azoknak száma, a' kik megajándékoztattak vala — a' basák nélkül, kiknek száz ezeret ada — vala ötven ezer ember; és a' heglerbégeken kívül, kiknek ötven ötven ezeret ada; és a' szandásokon kívül, kiknek harmincz harmincz ezeret ada; a' vitézlő szolgáknak is mindeniknek öt öt száz oszporát, kétség nélkül híres és kevély ajándékot.

A' császárhoz való járulás.

Másod napon hívataték a' fejedelem a' császárhoz hét órakor a' négy száz nemesekkel, kiknek öltözetek és lovok arannyal és ezüsttel tündöklvén

nem megutálandó nézést mutatnak vala; ezen a napon, tudniillik júniusnak 29-ik napján a' császárhoz járula.

Rend és mód.

Először ötven csaus mégyen vala elől; másodszor is csausok mennek vala az elsők után is; harmadszor a' jancsárok' kapitánya; negyedszer a' kik az ezüst botokat a' kezekben viselik vala; három mesterek, kiket ceremoniaknak mesterinek hírnak vala, kilnek lovok és ékességek csudálatosok és becsületesek valának; ötödször a' fejedelemnek négy fő tanácsi; hatodszor az országnak négy főfő urai; hetedszer egy néhány gyermekek régi szokás szerént persiai gögösséggel, gazdagon felöltöztetve, kik a' fejedelem személye előtt gyalog mennek vala; nyolczadszor a' fejedelem mégyen vala egyedül alkalmas tágassággal közbe vétetvén, kinek kengyelét négy fő kengyelfutó tartja vala, aranyos ruhába felöltöztettek.

A' fejedelemnek ékessége.

Legelőször: hosszú és bokrétás nuszttal bélelt magyar süvegén felfüggesztvén volt a' czímer és drágalátos ékesség, melly egy diónál nagyobb vala. Másodszor: volt egy lefüggő kereszt a' nyakában, melly új gyémánttal és négy öreg szépséges carbunculusokkal, a' mint híják, mindeneknél csudálatos, a' mellyet is az ötvesek régen száz ezer aranyra becsültek volt. Harmadszor: gyöngyös aranyláncz, és igen nagyra becsülendő gyűrűk. Negyedszer: az előtt az császártól ajándékozott öv, mind a' pallossal és törrel együtt; mindenik tiszta aranyból valók és gyöngyösök. Ötödször: az ő lovának nyerge, mellynél csudálatosabb semmi nem volt,

melly tiszta aranyból készitetett; olly igen drágalátos gyöngyökkel tündöklék vala és nagy kövekkel, hogy a' kik rá néztek, úgy tetszett mintha szemek' fényét elvötték volna, melly is 24,000 arany éronél feljebb való vala. Hatodszor: a' félk és lónak feje éppen gyöngybe béékesített vala. Hetedszer: a' ló' farán való czafrag, melly mind éppen rakva volt drágalátos gyöngyökkel; ezen az igen nagy gyöngyöknek más fél száz vala száma; közép szerűek igen sok.

A' fejedelmet éppen fel ékesítvén követik vala a' magyar urak szépen rend szerint; az út pedig minden felől a' lovagoknak és jancsároknak sergével elannyira befogatott vala, hogy semmi ki menetel nem vala. E' képpen mikor jutott volna a' császárnak első sátorához, hagyák hogy a' fejedelem a' lóról leszálljon, és ott egy kevéssé nyugodnék a' fejedelem. Száz jancsárok, kik a' hatalmas császárnak ajándékot visznek vala, mutogatásnak okokáért előtt bocsátatának.

A' száz jancsárok által adattatott ajándékok.

Legelsőbben: egy arany pogácsa, vagy tányér, mellyben tetszik vala 12,000 arany erő kősonnyü; mellyben négy alkalmas öreg gyémántok, három drágalátos öreg carbunculusok és az közepin egy igen nagy de tiszta ollyan smaragdus, melly is 6000 aranyéő vala. Másodszor: a' másik arany tángyeron vala egy csudálatos gyűrű, mellyben nagy mestersegű órácska vala, mivelhogy a' csengető órák, fél-órák és fertályok kívül, mellyeket megüt vala, a' holdnak és plánétáknak járását is megmutatja vala. Harmadszor: ötven ezüst öreg aranyos serlegek. Negyedszer: tizenhat öreg ezüst aranyos tányérok. Ötödször: tizenkét közép szerűek. Hatodszor: megannyi apróbbak. Hetedszer: hat szép szegcs, irato-

zott csészék. Utolszor: egy néhány válogatott solymok.

Mihelyt meglátá a' császár az ajándékoknak fényességét, a' felséges fejedelmet híni parancsolá; ki melléje vévén csak a' kilencz főfő urakat, a' császárnak sátorába — az holott veszteg ül vala az aranszékekben, melly mindenképpen gyöngyökkel tündöklék vala, előtte állván a' négy basák — bémene, és azon szempillantásban a' fő basa által a' császárhoz viteték, és térdet hajtván a' császárnak kezét megcsókolá; a' császár is viszont megölelé a' fejedelmet 's monda: „Boldog légyen szerelmes fiam ide jövedeled!“ és parancsolá néki hogy ülne le. Mikor pedig a' fejedelem nem akarna leülni, viszontag erőltetvén monda: „Én szerelmes fiam, ülj le“, és leüle jobb kéz felől, a' hol a' basák lába alatt állanak vala. Azonközben kilenczen azok, kiket a' fejedelem vele elvitt vala, béménének és a' csausok által szokások szerint a' császárnak lába' eleibe — mintha imádnák — persiai szokás szerint leborulának.

Elvégezvén a' ceremoniákat, és mi is más sátorba menvén, és a' fejedelem felkelvén, röviden szóla, és mindjárást egy könyörgő és igen röviden szóló könyvecskét nyujta oda; mi volt pedig szava és mit kért a' könyvben, végezetre mit szólottanak egymásnak, mivelhogy nem szabad most megmondanom, im másszor mind egy punctig megirjuk; a' többi között, hogy ezt mondotta a' császár, bizonyosképpen tudjuk. Elsőbben: hogy semmi nem volna kedvesebb az oda menetelnél, és hogy néki oltalmát mind halálíg felvenné. Másodsor: hogy jól tanácsolták azok a' kik intették, hogy ő hatalmasságát szemtől szemben halála előtt meglátogatná; nem lenne jövőendőben haszontalan

fáradtsága. Harmadszor: hogy ő megajándékozná őtet mind azzal, valamit írásával kívánt és kért.

A' felséges fejedelem a' császár' lábai előtt leborulván, megköszöné a' nagy kegyelmességet. A' császár felemelé a' fejedelmet 's mondá: „Légy jó szívvel; megmutatom az egész világnak, hogy az isten alkalmas eszközök által az árváknak, özvegyeknek és az elhagyattattnak mindenkor segítségek volt.” A' fejedelem magasztalván ilyen nagy pátronusának és oltalmazójának kegyelmességét, ő néki az istentől minden boldogságos jókat kívánván, vissza ment a' sátorba azon renddel és fényes kevelységgel, mellyel feljött vala.

A' császárnak ajándéki a' csausok által.

Annakutána való napon a' császár viszontag ajándékot küldé a' fejedelemnek, mellyeket huszankét csaus viszen vala. Elsőbben: volt egy arany öv, drágalátos gyöngyökkel ékesítetett. Másodszor: pallos és tör azonképpen. Harmadszor: két aranyos ruhák, úgy mint nusztoz subák. Negyedszer: aranyból szőtt kilencz ruhák azok számára, a' kik a' császár' kezét megcsókolták vala. Ötödször: tizenkét török lovak, kik' hármoknak tiszta aranyból, gyöngyből nyergei és zabolái, és aranylánczok valának; ketteit penig a' lovaknak csak az elődedin három ezer aranyon vötték vala.

E' felett a' császár' tárházából különb különbféle fűszerszármokat, orvosságokat és drága edényeket adának. Elvévén az ajándékokat a' felséges fejedelem, megköszöné a' nagy méltóságos becsületet, és a' basákat 's egyébféle főfő tanácsbeli urakat parancsolá az szokás szerint meglátogatni és megajándékozni. Azt is a' császárnak tökéletességének és jó akaratjának megmutatására nem hagyomel:

Másod napon a' császár a' felséges fejedelmet megakartá vendégelni, és mikoron immnár mindenek elvolnának készítve, a' fő basa tanácsolta a' hatalmas császárnak, hogy ne cselekedné azt, mivelhogy félő volna, hogy kicsiny dologból igen nagy gonosz hirt ne szerzene magának; mert a' fejedelem azon kívül is egészségtelennek látszik, és nem szokott volna a' törökök' eledeléhez; azért meglehetne az, hogy véletlen ki tudja mi esvén a' fejedelmen, az egész keresztények mindnyájan tulajdonítanak hatalmas császárnak, hogy megétette volna. Mellyet hallván a' császár, mindjárást megszűnénk a' lakadalomtól, és osztán a' fejedelemnek megjelenté, mellyel tudniillik ő magát valami nyavalyának gyanúságától mind a' fejedelemtől 's mind a' magyaro-
roknál megmentené.

Mikor ezek lennének, a' felséges galliabeli királynak követi, ki azon napon jutott volna, mellyben ő felsége is a' táborba jutott vala, tudniillik dominus Guilelmus de Aube megizeni: hogy az ő felséges urának nevével, ha az alkalmatosság engedné, akarná ő felségét köszönteni; adaték néki alkalmatosság; ki mihelyt elő méne, ékes beszédével 's az ő urának méltóságával és becsületinél az ő ajándékának fő módon megfelele. Igen örüle a' többi között hogy az fejedelem az evangeliumnak tudományát vötte volna, és a' pápaságból kivetkezvén az igazságot követné; és inté a' tökéletességre, és hogy ő valamit látott 's hallott megírná az ő felséges királyának.

Kinek a' fejedelem felelé: hogy kedves vala ő néki ide jövelele, és igen köszöné a' felséges (francia) királynak és az országnak főfő rendeknek, a' kik ígérék hogy ő néki gondját viselik. Továbbá a' mi néz a' felséges királynak izenctüre; annak

felette a' barátságra és a' sógorságnak megnyerésére: ő tökéletesen minden ereje szerint a' barátságot bé is veszi 's meg is tartja. És azért ő mostan tulajdon levelét akarná küldeni az ő felséges méltóságának. Azonközben vagynak néminémű tractatusok, mellyeket most megírni nem szükség.

Második szembenlétel a' császárnál.

Juliusnak első napján, hogy a' fejedelemnek tovább való késedelve az erdélyieknek zürzavarra alkalmatosságot ne adna, a' fejedelem elmenetelre való alkalmatosságot kérvén a' császártól, második szemben létezt nyere; azon renddel és késérettel mint az előtt környékeztetvén járula a' császárhoz, de mindazonáltal olly új készülettel, hogy semmi azok közül, mellyek elsőbben viseltettek vala, ne látszanék. Mikoron penig szemben szólana a' jövendőbeli kegyelmességről, és felette igen nagy háláadással köszönné, felkelvén a' székből és fel állván a' császár — hihetetlen mondásra — a' fejedelmet megölelvén, a' többi között monda: „Vót-e el valamit tőlünk a' mit kívántál?“ És midőn ő azt felelné, hogy mindeneket elvött volna, monda: „Kérjed az urat, hogy minékünk minden ellenségink ellen diadalmat és győzedelmet engedjen; mert elvégeztük, hogy három annyival nagyobbá tégyünk mint vagy.“ A' vén császár, de erős, a' székből kétszer kelvén fel, 's a' fejedelmet „szermes fiának“ mondván megölelé.

A' császár mit adott légyen vissza
a' fejedelemnek.

Kérte vala penig a' fejedelem a' többi között azt a' tartományt mind éppen, melly a' Körös' vize és Erdély között vagyon, melly város és kastély

's faluk több két ezernél; mert nem merte vala Tömösvárat vagy Lippát kérni, megintetvén a' basáktól, mivelhogy ott a' törököknek mecsetjek építetett vala; kérte vala azután mindazokat a' határokat, a' mellyek Debreczent Szólnoktól elválasztják, mellyeket a' császár minden ellenvetés nélkül oda engedé. Annak felette három száz rabnál többet szabadíta meg és feljebb emelé mind azoknál, valamennyin ő néki szolgálnak vala.

Továbbá, mikor valet mondani és elmenni a' karna, félen állítván mindeneket, a' császár külön csak a' fejedelemmel — török deák (tolmács) által beszélgetvén alkalmas ideig nagy sokat szóla; és mit beszélgettenek légyen akkor egymással, ez ideig titokban vagyon.

Ezeket is ide írom: hogy a' császár, minek előtte elmenne, a' fejedelemnek meghagyta vala, hogy mentől hamarébb lehetne, az övéinek és hadainak levelet küldene, és azokat az vele való kegyelmességről és adakozásról bizonyosokká is tenné; mellyben figyelmetesek lévén, az ő hitekben tökéletesen elő mennének. Továbbá a' magyaroknak is, a' kik a' német' pártján vagynak, hozzájuk küldendő levél által meghagyá, hogy mentől hamarébb lehet a' fejedelem' táborába szálljanak és hűséget mutassanak; mihelyt azt cselekeszik, a' császár azon igyekezik, hogy az ő birtokában károk ne lenne.

És annak felette a' fejedelem' kedviért hópénzt adna a' főfő rendeknek mindennek valamig ő Magyarországbán lenne, és az esküvéssel és közönséges levéllel confirmáltatik; különben tatárokat bocsátana, kik mindeneket többől kifordítanának.

Hogy penig a' végzés boldog lenne, a' császár is nagyobb ígéreteket tévén követeket küldé a' fő-

fő magyarokhoz: intvén hogy magokat mindjárt megadják és a' fejedelemnek engedjenek; egyébaránt protestálna az isten előtt: hogy a' rövid időn való romlásnak ne lenne oka, hanem az ő magok' megátalkodások, gonoszságok és engedetlenségek.

Ezek és hozzá hasonlók megmutatják, hogy a' császár a' fejedelem' állapotja felől igen szorgalmas volt. Ezt is hozzá teszi: „Meglásd, hogy ha elég néped, elég álgyud, elég golyóbisod, és ha elég porod vagyon-e? Mihelyt megfogyahtozol mindjárt írd, és küldök valamennyi kívántatik.“

Végezetre elmenvén 's elhagyván a' császárt, méne egyenesen a' partra ugyan ollyan göggel és pompával, holott minden főfő rendnek azt megköszöné. A' császárnak azon hajójában vissza vitvén a' fejedelem, az övéivel együtt békével a' táborba vissza méne, és gyorsasággal Fejérvárra méne, júliusnak 17-dik napján. Holott tanácsot tartván azon holnapnak 28-dik napjáig az álgyuk' vontatásban és éléseknek elrendelésekben késélt. Végezetre ugyan azon napon menvén a' táborba, mellyet az ő népe Hólozsvár mellett jártatott vala, az elvesztet, dolognak vissza nyerésében volt foglaltos.

Azoknak nevek, kik a' fejedelemmel jelen voltak a' török császár előtt a' sátorban: Csáki Mihály, Békes Gáspár, Apaffy Gergely, Kapitány György, Bánffi Gergely, Telegdi Miklós, Bornemisza Farkas, Bég Pál, Telegdi Mihály, szebeni polgármester (Miles Simon), Orbán Miklós, doctor Blandráta.

Ezek így menének végben azoknak tanuságokra, a' kik tudnak vagy akarnak élni a' példákkal. Anno ab incarnato Christo 1566.

1.

**1565ben januarius' 22-dik napjára Kolozsvár-
ra hirdetett 's ottan tartatott országos gyű-
lés' törvényczikkelyei.**

Mű második János, istennek kegyelmességéből Magyarországnak, Dalmatiának, Horváthországnak 's' a' t. választott királya; adjuk emlékezetére, jelentvén az kiknek szűkes (szükséges) mindeneknek, hogy az mű országunkbeli híveink, magyarországiak, és erdélyiek, három nemzetek: nemesek, székelyek és szászok nyujtották és jelenték bé nekünk az ide alá megirt articulusokat ez mostani országos gyűlésünkben melly ide Kolozsvárra mű királyi parancsolatinkból, és közönséges akarattal végeztettek és szerkeztettek könyörögvén nekünk alázatosan, hogy ugyan azon articulusokat erőssé, kedvessé és kellemetessé tévén, kegyelmesen megconfirmálnók; melly articulusoknak folyása e'képpen következik:

„Erdélyország' és Magyarországból Szathmár, Közép-Szolnok, Kraszna, Ugocsa, Bereg, Máramaros és Bihar vármegyék' alázatos végezése, szent Vincze' napjára ő felségétől Kolozsvárra hirdetett közönséges gyűlésben, 1565. esztendőben:“

„„Felséges Kegyelmes Urunk! nagy hálákat adunk Felségednek mű az Felséged' reánk való nagy gond viseléséért, kit nem csak értünk, sőt ugyan megtapasztaltunk; de ha az elmúlt napokbeli hadban Felségednek úgy nem szolgálhattunk, az mint az Felséged' méltósága és az szükség kívánta volna, ezt mű nekünk Felséged kegyelmesen megbocsássa; ez után is az mű hívségünk szeréut minden terhet, fáradságot és

költséget viselni akarunk, valami Felségednek méltóságához, ez országnak megmaradására tartozik, isten' segítséggel.

Továbbá hogy te Felséged azt adja értenünk, hogy az miolta az úr isten te Felségedet működünkbe hozta, mind azolta is nem szűnt meg Felséged minden úton, közönséges csendesség' és nyugalom' követésben, ezért mű nagy hálákat adunk az úr istennek, hogy ő szent felsége te Felségednek erre való indulatot adott. Még is könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes fejedelmünknek: ez után is, főképpen az hatalmas császárnál, és az miben Felségednek isten módot nyújtott, Felséged meg ne szűnjék mind magára mind országára való gondviseléstől, hogy minden felől csendességben maradhasson Felséged' birodalma.

Miért pedig Felséged ezt adja előnkbe, hogy még most is nem szűnik az német fejedelem Felséged ellen, és birodalma ellen hadat indítani; minemű és mennyi az légyen, Felségednél, hiszszük, hogy az nyilván légyen. Annak az hadnak eltávoztatására mű nekünk úgy tetszik, hogy Felségednek olly hadakozó népe légyen, hogy ki ne egy holdnapig, kettőig lehessen, hanem mind addig míg az szükség kívánja. Mű azért sem fejünket sem vérünk' hullását, sem marhánkat az Felséged' életéért, és hazánk' megmaradásáért nem kiméljük. Mű erdélyi nemesség ez nép' tartására, és a' Felséged' szükségére adunk minden kaputól, az első számlálás szerént, egy pénz' héján, egy egy forintokat, és az felett az három nemzetül másfélezer ember' tartására adunk azon első kapuszám szerént negyven, negyven pénzt; kilet három hétre Thordára az ő Felsége' pénzszedője Ambrus Deák' kezébe bészolgáltatunk.

Az két nemzet is: az székely és szász uraim egyenlő terhet akarnak viselni az nemességgel.

Mű is Magyarországból mindenekben készek vagyunk te Felségednek engedelmes hívséggel lenni, azért az Felséged' gondviselésére, költségére adunk Felségednek az elébbi rovás szerint egy egy forintot, és az 500 lovag' tartására ötven ötven pénzt; kiket az feljül megmaradott három hétre az te Felséged' pénzszedője' kezébe szolgáltatunk.

Ez mellett könyörgünk Felségednek mind mű erdélybeli három nemzet, és mind magyarországbeli hívei, hogy Felséged vegye kedvesen, és ennyi sok terhviselésünk és közönséges romlásunk közt vegye elég neven.

Az erdélyiek' hadakozásoknak módjáról.

Mikor a' szükség kívánja, minden nemes ember, a' mű régi módunk szerint, tizenhatodával jó szerrel készen légyen, hogy az hová a' szükség kívánja, és ő felsége parancsolja, ott lehessen.

Az község' hadakozása így rendeltetett: hogy kapuszám szerint fejenként készek legyenek; tíz kapuról egyik puskás légyen porral, glóbissal, másik kézíves légyen, az nyolcza dárdás; ezeknek egy szekerek légyen; az szekéren fejsze, fűrő, ásó, kapa, tekenyő légyen; az mellett élések légyen, hogy az hol a' had jár, az országot pusztaságtól oltalmazhassák.

Az egyházhelyi nemesek ilyen móddal legyenek: hogy az kinek egész ekebarma vagyon, egy lóval jó szerrel légyen, az kinek fél ekebarma vagyon, az puskás légyen, és annak pora, glóbisa légyen.

Az kik szolgák, azok képekbeli embert jó szerrel állassanak magokért az ország' hada közé; ott járjanak és szolgáljanak az fejedelemnek, és az országnak; ne úgy, mint az elmúlt hadban történt.

Nemes embert, vagy székelyt fő embert, vagy lófejet senki semmi némű okon ő felségénél egyéb senki honn ne hagyhasson, ő felsége' erős megbüntetése alatt.

Az urak is mind várok' tartományából, mind egyéb jószágokból ugyan ehhez tartsák magokat és jószágokat, ne úgy mint ez előtt történék.

Az két nemzet is: a' székely és az szász uraim egyenlő terhet akarnak viselni az nemességgel az hadakozásban is, mint az adó fizetésben.

Az magyarországbeliek' hadakozásoknak módjáról.

Miért hogy az magyarországbeli nemesség ez ideig az oda fel való articulásokhoz tartották az hadakozásban magokat, urunk ő felsége is nem akarván ebben semmi újítást tenni, avvagy változást tenni, kegyelmesen engedte: hogy húszadát, ötödét az magyarországbeli nemesség elkészítsék és készen tartsák; úgy hogy valamikor az szükség kívánja, és ő felsége parancsolja, személyek szerint az nemesség húszadával, ötödével induljon hadakozóképpen jó szerrel; ha pedig a' szükség úgy kívánja, az rovás szerint fejenként, az erdélyi község' hadban létele' rendelése szerint készek legyenek elindulni, azon szertartással és készülettel hadakozni tartozzanak; úgy hogy tíz kapunak egyik puskás, másik kézíves, és az nyolcza dárdások legyenek, szekerekkel és egyéb oda fel megírt készülettel.

Az egyházhelyi nemesség dolgából ugyan azon rendtartás rendeltetett, az mi az erdélyi egyházhelyi nemesség felől.

Az urak is rendek szerént való terhet tartozzanak viselni az több nemességgel.

Az kik szolgálk, azok is az felől megirt articulushoz tartssák magokat.

Magyarországban az kapuszám' fogyatkozása felől végeztetett ez: hogy minden faluból az teljes kapuszám bészolgáltatassék, avvagy ha pusztulást mond lenni az nemes ember, az faluban a' szolgabíró az rovóval és az viceispány menyjenek ki, számlálják azt a' falut újabban, és úgy vétessék az adó mint az számlálás találtatik.

Hogy a' törvény' dolgában senkinek fogyatkozása ne essék, végeztetett: hogy az octavák esztendőnként hátra ne hagyassanak; de minden nemzetnek ez előtt való articulusok' rendi szerént törvényjek szolgáltatassék, melly octavákat az gyűlések meg' ne háborítsanak. De az gyűléstételeket egyéb időre rendelje ő felsége, hanem ha olly szükség kényszeritené ő felségét, kiben egyéb semmiképpen nem lehetne.

Az törvénytételek után penig az sententiákat ő felsége exequaltassa személyválogatás nélkül, és minden causák Lajos Király' halálától fogva megítéltesse.

Végeztetett ez is mint ez előtt gyűlésben is elvégeztetett volt: hogy ha urunk ő felsége valamelly híve' könyörgésére prorogatoriát ad, az táblán törvény szerént megláttassék, és ha decretum, vagy régi Magyarország' szokása ellen kérte valaki az haladékat, törvény szerént meg ne tartassék.

Nyilván vagyon ez is: az új kastélyokból, erősegekből mennyi kártételek, bosszuk község' romlására szokott esni; tetszett azért országu az ő felsé-

ge' híveinek, hogy senki ő felsége' engedelmé nélkül új erősséget vagy kastélyt ne csinálhasson hitelenség alatt, és az melly kastélyok vagynak, ő felsége megláttassa, megitéltesse hasznosok-e vagy károsok az községnek; az haszontalanokat elvonassa ő felsége; az hasznosok pedig és község' javára valók megtartassanak, kire választassanak minden nemzetből két két személyek, kik megitéljék, ha megmaradandók, vagy elvonandók légyenek.

Végeztetett ez is egy akaratból: hogy az kolozsmonostori leveleket, privilegiumokat és az nemesség' igazságára való registrumokat ő felsége vitesse Fejérvárra, hogy az káptalanbeli levelekkel együtt legyenek; választassanak gondviselők; méltó, hív és jámbor személyek' gondviselése alá adassanak, kik az előtt tisztek szerint erre gondot viseltenek, kiknek ő felsége kegyelmesen fizetést is tégyen.

Az cathedraicumot az nemességben való külföldi plébánosoknak ő felsége a' nemesség' könyörgésére itt Erdélyben kegyelmesen megengedte; de úgy hogy ez kívül ország' szükségére ha valami adójok az szász papoknak történik az régi szokás és rendtartás szerint az fiukáptalanok az szász papokkal egyetembe, kiki mind az ő részét megszerezze, és ha valahol exemtálva volnának, kik girával tartoznának, régi szokás szerint ő felségének mindenütt bészolgaltassák.

Az székelyföldön való cathedraicumot is ő felsége az ország' könyörgésére az ministereknek, kik tiszta evangeliumot hirdetnek, és az Christus' szerzése szerint az sacramentumokat szolgáltatják, keresztényi kegyességből kegyelmesen megengedte.

Az pápások pedig, miért hogy az ő régi jövedelmek éppen megtartatnak, öreg misékből, keresztjárárból, purgatoriumból lelkeknek megszabadításából,

búcsujárásból és érdemek' osztogatásokból, és efféle érdemek' gyűjtéséből tartozzanak az cathedra-ticumot régi szokás szerint megadni.

Az székvásárhelyi scholához az harmadfél száz forint segítséget ő felsége az megholt kegyelmes asszonyunk' lovele' tartása szerint ez esztendőben is megadatta, ez jövődő esztendőre is megadja isten' segítségével; mert kedves ő felsége a' tanuságnak és a' tanuló személyeknek.

Az fejevári schola' megépítésére, jövedelemnek ahhoz szakasztására és tudós személyeknek tartására, kik görögöt, deákot tanítsanak, és az egyházi szolgálat naponként isten' tisztességére hogy öregbedjék, ő felsége jóllehet az keresztényi kegyességből az előtt is gondolkodott róla; de az ő kegyelmek' országul való engedelmes intésekre és kívánságokra olly gondot akar viselni, úgy akarja megépíteni az fejevári scholát, hogy országul ő felségével egyetembe kedveskedhessünk.

Az magyarországbeli 'nemesség' jószágok' dolgát, kiket ő felsége hitetlenség névvel eldonált volna, ő felsége az ország' könyörgésére ebben hagyta, hogy valamelly nemes emberek az ő felsége' hívségére megtértenek, és az ő felsége' parancsolatjára ez gyűlésben jelen voltak, és a' több hívek' módja szerint az ő felsége' hívségére magokat hittel kötelezték, még ha ő felsége ellen az vármegyékkel egyetembe, sőt a' vármegye kívül is szolgaságra magokat kötelezván, ő felsége ellen fegyvert vontanak volna is, mindeneknek jószágok megbocsátassanak ilyen ok alatt, hogy az donatariusok az mi igazságokat az jószágban remélik, az jószágok' birodalma kívül szabadon kereskessék, vagy volt ellenmondás, vagy nem volt; kiknek leveleket ő felsége erejében hagyja, mintha

ez előtt csak két vagy három héttel költenek volna, kikkel az törvény' folyása szerint járjanak el.

Az eldonált jószágoknak megbocsátásában pedig ilyen szertartás rendeltetett: hogy valakik az feljül megirt articulus' módja szerint ő felsége' hívségére tértenek és hittel teljes életekben ahhoz kötelezik magokat, az vármegye' viceispányát és az szolgabírást vegyék melléjelt, és az articulus' erejével kérjék meg az donatariusoktól jószágokat; kik harminczkettő napig tartozzanak megbocsátani az jószágok örök becsüje alatt, kit ha meg nem bocsátanak, az ő felsége' főkapitánya az Tiszán innen való vármegyékben, Ugocsa vármegye kívül, mindenütt az jószágot az donatariusok' kezéből vegye ki, és adja meg az örökösöknek, és a' jószág' becsüjéről is vegyen eleget az engedetleneken.

Ugocsa vármegyében pedig, és a' Tiszán túl Hagymási Kristóf kényszerítse az donatariusokat megadni az elfoglalt jószágokat az örökösöknek az feljül megirt rendtartás szerint.

Az kik pedig az más párton szolgálk volnának, és most oda vagynak, ez articulusoknak adásának napjátul számlálván negyven napra tartozzanak ide az ő felsége' hívségére jószágok mellé baza jöni; és valakik meg nem jönének, negyven nap után ő felsége jószágokat szabadon eldonálhassa valakinek akarja.

Az kik az eldonált jószágokban processussal vagynak, ő felsége kegyelmesen megtartja őket benne.

Értjük, hogy Biharvármegyében sok jámbor nemes népnek fogyatkozások vagyon az törvény' nem szolgáltatásáért, holott csak egy nap szoktak széket ülni és törvényt tenni; azért hogy e' féle fogyatkozás ott az vármegyében megépítessek, végeztük egyenlő akarrattal: hogy ott a' vármegyében is, úgy mint itt benn Erdélyben, két egész nap ítéljenek, és harmad nap

pecsételjenek; sőt egyéb vármegyékben is ott künn Magyarországon ezen rendtartás tartassék meg.

Végeztetett ez is ő felsége' kegyelmességéből: hogy az transmissiók, ha kik vagynak készen, ez gyűlésnek vége lévén, mindjárást megitéltessenek.““

Mű azért megmondott híveink' könyörgését vévén és kegyelmesen meghallgatván, ez feljül megirt articulusokat minden pontjában jóvá hagyjuk, erősítjük, confirmáljuk, és mind mű magunk megtartjuk 's mind pedig egyebekkel megtartatjuk. Költ az mű városunkban Holozsváratt, gyertyaszentelő boldog asszony nap előtt való hétfőn, úr' születése után 1565-dik esztendőben.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában, és a' brassai levéltárban.

Ez Erdélyben harmadik országos gyűlés, mellynek törvényczikelyei magyar nyelven irattak.

2.

1566-ban május' 28-kára Thordára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Joannes secundus, dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini regnicolae hungari et transsilvani, nobiles, siculi atque saxones exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in comitiis partialibus ad feriam tertiam proximam ante sacrosanctum festum pentecostes ex mandato nosro regio in hoc oppido nostro Thorda celebratis, paribus eorum votis conclusos; supplicantes nobis humilime, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes clementer confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hunc in modum:

„Ezek az articulusok és könyörgések, mellyek iratattanak az partialis gyűlésben, melly gyűlés kezdetett király ő felsége' parancsolatjából Thordán pünköst előtt való kedden, az erdélyországbeli három nemzet közül és magyarországbeli választott személyek, ő felsége' hívei által 1566-dik esztendőben:“

„Megértették az te Felséged' hívei reájok való szorgalmatos gondviselését, kit az végre mivelt te Felséged, hogy mivel hazánkban az Felséged' oltalma alatt feleségünkkel, gyermekünkkel, községünkkel békességgel megmaradhatnánk; melly gondviselés hadakozást is kívánna; melly hadakozásra költség és egyéb féle élés is kívántatik.

Annak felette kívánta te Felséged híveitől érteni, hogy generalis kapitányságra, tábornester-

ségre, strázsamesterségre, vásárbiróságra, sáncz-mesterségre és álgyuk' hordozásának mesterségére kiket kellene választani.

Továbbá jelentette volna te Felséged híveinek azt is, hogy az többféle élés között az hatalmas török császár' konyhájára 200 mázsa vaj kivántatnék, de maga az egyébféle élésadásból te Felséged híveit megkímilené, csak hogy minden két kaputól rovás szerint községünktől szolgáltatnánk egy egy kolozsvári ejtel vaját, és hogy szereztetnénk az Felséged' hívei minden kaputól rovás szerint fél kolozsvári köből lisztet, és azt vitetnének az Felséged' hívei az ő községekkel az tábor után pénzre és választanának az Felséged' hívei ugyan mostan közülök olly jámbor hív személyt az lisztnek eladására, ki az árát igazán megadnája az szegény községnek.

Továbbá hogy rendelnének az Felséged' hívei az had' szükségére való mészárosokat, kik idején vágó barmot szereznének; kovácsokat, kik patkónak viselnék gondját; borbélyokat és ácsokat, kik az ő szerszámokkal készülnének el, és mind ezek olly készülettel lennének, hogy az hadnak fogatkozása ne lenne. Ezekre te Felségednek mind kegyelmes urunknak az Felséged' hívei ilyen renden felelnek:

Látják az Felséged' hívei az dolognak nagy voltát, ugyan ottan az szükségnek is jelenvaló voltát, melly nézi megmaradásokat; annakokáért miképpen ennek előtte való időkben te Felségednek mindenkoron kedve és akaratja szerint szolgáltatnak az Felséged' hívei, azonképpen most is valamire magokat és községeket elégnek itélik lenni, azon hívséggel akarnak te Felségednek szolgálni. Azért ez mostani költségekre az nemesség az ő

jószágokról rovás szerint minden kaputól adnak 99 pénzt; velek öszve az magyarországi atyjokfiai is, „Felséged” hívei hasonló terhvitelére ígérk magokat.

Ezt pedig az adót ez jövendő keresztelő sz. János’ születése’ napjára Thordára Felséged’ pénzszedője’ Csáki Ambrus’ kezéhez bészolgáltatják.

Ezen adó mellett az előtt való adóból is, ha mi restantia vagyon, készek az Felséged’ hívei bészolgáltatni szokott birságlással is; csak hogy az Felséged’ pénzszedője minden vármegyékre megigazítatott regestruból küldjön restantia regestrumot ki, és az székes helyen megolvastassák az vármegyék’ ispányi székbén az nemesség előtt, és úgy igazítsák igazán el az restantiát.

Az generalis kapitány’ választása felől pedig és az több hadbeli gondviselők felől az te Felséged’ hívei engedelmesen jelentették vala azt, hogy te Felséged híveit, és valamellyiket mi rendbeli szolgálatajára elégnek itélné lenni, mindeniket azzal szolgáltatnája. Te Felséged ezt hallván híveitől, mint kegyelmes fejedelmünk, mind ezekről gondot viselvén, elrendelte és elválasztotta ez tiszteknek és szolgálatoknak viselésére hívei között ilyen fő személyeket:

Az nagyságos Hagymási Kristófot országnak generalis kapitányának; tábori mestereknek Károli Diénest és Tompa Istvánt; strázsamestereknek Orbai Miklóst és kiskendi Baládfi Ferenczet; vásárbíráknak Frátai Gergelyt és Sz. Mihályfalvi Péter Deákot; sánczmestereknek Valkai Miklóst és Mátyus Jánost; álgukhoz látó mestereknek Forró Miklóst és Farkas Mártont, ki száz lovaggal őrizzen az álguk mellett. Kiről mű nagy hálákat adván, örök-

ké való hívséges szolgálatunkkal igyekezzünk Felségednek megszolgálni.

Továbbá Felséged' hívei készek az rovás szerint minden két kaputól az egy egy ejtel vaját és az te Felséged' parancsolatja szerint Gyulafejérvárra az feljül megirt sz. János' napjára az udvarbíró' kezéhez bészolgáltatni.

Továbbá Felséged' hívei ígertenek az Felséged' parancsolatja szerint ez mostani expeditiora segítségül, és nem fizetésért minden kaputól rovás szerint egy egy kolozsvári negyed lisztet, mellyeket készek fel is vitetni akár Dézsre, akár Bánffi' Hunyadjára, az mellyikre Felséged parancsolja, de küljebb valahová az Felséged' tábora után semmiképpen nem vitethetik; azért könyörgünk Felségednek egyenlő akarattal Felséged' hívei, mint kegyelmes uroknak: hogy ezeket mostan vegye elég neven és ne kényszerítse őket községekkel egyetemben olly tereh' viselésére, kit ők el nem viselhetnek; hogy mind mostan 's mind ezután szolgálhassanak községekkel egyetemben te Felségednek. Mert nyilván vagyon Felségednél, hogy az nemességnak tizenhatodával táborban kell lenni, valahol Felséged parancsolja lételét; az vagy ha az szükség úgy kívánja rovás szerint, az vagy fejenként fel kell venni községeket, és igaz elég gond és tereh lészen az szegény községnek az mű élésünk' hordozása; mert mű nélkünk nincsen hová nyuljunk egyebüvé, hanem csak az mű szegény községünkhez. Kikkal egyetemben istennek segítségből úgy akarunk gondot viselni élésünkre, hogy az Felséged' szolgálatja, az mihez mű elegék lehetünk, mű rajtunk el ne muljék.

Ezbeli könyörgésünket is' hogy meghallgatta te Felséged, és úgy mint mostan, elég neven vette az

egy egy negyed lisztet, csak hogy ezen jövőendő sz. János' napjára azt elkészítsék és osztán az mellyik helyre az két megnevezett helyek közül Felséged parancsolja, mindjárást késedelem nélkül vitettség és hogy ha az szükség kívánja, az után ismét más negyed lisztet is minden kapuszámra községünkkel adassunk, és magunkat zsoldosinkkal olly készen tartsuk, hogy Felségednek első levelére mindjárást felülhessünk; mű Felséged' hívei minden hívséggel készek voltunk, vagyunk és leszünk az Felséged' szolgálatjára valamennyire erőnk lészen.

Ha Felségednek pedig egyéb módja nincsen az élésnek elvitelében, tehát nekünk úgy tetszik, hogy Fogaras' földéről Felséged elég szekeret szerztethet, mert ők eleget nyugottanak az mű községünknek sanyaru fizetése és szolgálatja mellett; azok szüntelen hordhatják ez megnevezett helyekről Felséged' tábora után az élést.

Ha pedig mind ezekre elegendek nem lennének, vagynak Felségednek országában mezővárosi éstartományi, kiket Felséged könnyebítsen meg ez mostani fizetéstől, és segítse Felséged az ő élését velel vitetni.

Az élés' küljebb vitele felől való végezést ő Felsége hagyta azkorra, mikor nyilván megérti, az élést melly felé kelljen indítani; kit megád érteni országának, és végezni akar ő kegyelmekkel.

Hogy te Felséged hívei' könyörgését kegyelmesen meghallgatván, az műszabadságunkban munket megakar tartani és munket az szokatlan tereh viseléssel, tudniillik: sánczásással, sánczban való állással, kasfonással és töltéssel, mezőn való strázsa állással, ostromdolgával és egyéb ez féle szolgálatokkal, mellyek illetik kiváltképpen az fizetett népet, nem akar bántani, hanem ezekből kegyelmesen ment

té hagyni; ezt az Felséged' hívei három nemzetül, és magyarországbeli hívei örökké megakarjuk szolgálni mint kegyelmes urunknak.

A' szász uraim' darabontinak az minémü fogyatkozását jelenti te Felséged, azzal mentik magokat, hogy ennek előtte ugyan nem lehettek késebben és jobb szerrel, de arra ajánlják magokat Felségednek, hogy az mint jobban lehet, fel készít és kedve szerént szolgálni akarnak ebben is Felségednek mint kegyelmes urunknak.

Az szász pap uraim' könyörgések Felséged' szemei előtt vagynak; ugyan ezen dologért münket is meglettek vala; vetik elégtelenségeket, kit mű is értünk, hogy ilyen nagy terhnek viselésére elégtelenek. Azért könyörgünk Felségednek együtt ő vellek, hogy Felséged mérsékelje meg az ő elégtelenségeket, az tereh viselést könnyebítse meg Felséged, de ne úgy, hogy Felséged más rendbeli híveit terhelné az ő könnyebítésekkel, hanem azt intézze meg Felséged, hogy mennyi álgyuval éri meg szükségét, és kit ők is könnyebben elvihessenek; mert jobb kevésnek jó hozzája való szerrel meglenni, hogy nem mint soknak szertelenül.

Az száz pap uraim' lovok, szekerek mellészükségnek tetszik, hogy minden dekánságból egy egy sáfárt bocsássanak költséggel az pap uraim, kik az lovaknak szükségekre gondot viseljenek, hogy éhség miatt meg ne fogyatkozzanak; mert lehetetlen dolog az szekérvezetőknek az két két forint hópénzből lovakra költeni.

Továbbá, miért hogy az két nemzet Felséged' hívei között, tudniillik az nemesség között egyfelől és más felől az szászág között az egymás között való törvénykedésből nagy sok egyenetlenségek voltak; azért akarván az egyenetlenségnek véget vetni és

az jó egyenességre utat nyitni, ilyen módot rendeltének köztük: hogy az mikor valamely személynek az szász uraim közül dolga és pereit leszzen valamely nemes embernek jobbágyával, azvagy szolgájával, tehát módja szerint kérjen törvényt az szolgabíró által az földes urától felőle, az nemes ember pedig tartozzék bizonyos napot hagyni, mellyen egy szolgabíró előtt tartozzék az jámbor szász törvényt tenni; ha pedig azon az törvényen meg nem akarand az szász elégedni, vihesse az vármegyére, az mellyben az az falu vagyon, az hun az törvény lett, és az szolgabíró tartozzék az vármegyében azon első széken az törvényt bémondani; nyargalásért az szolgabírónak tartozzék az felperes 12 pénzt fizetni; ott az vármegye azon első széken megítélje azt az törvényt, és ha ismét valamelyik fél nem igazolja az vármegye tette törvényt, tehát appellálja az ő Felsége' székére, és az vármegyén egy forintért tartozzanak kiadni az transmissio levelet, és az mikor urunk ő Felsége' tábláján törvény leszzen akár melly terminuson, az ország' elébbeli végezése szerint az transmissiók megítéltesse. Ha pedig valamely nemes emberrel ő magával történnék perit valamely szász urainknak lenni, tehát az vármegyén keresse az felől megíratott módon; az ő Felsége' székre mindenik félnek szabad légyen appellálni.

Viszontag csmét ha valamelynek az nemes uraim közül vagy magának, vagy jobbágyának dolga leszzen valamellyel az szász uraim közül, akár falubeli emberekkel, vagy kerített városbelikkel; tehát minden széken az székes birótól kérjen törvényt, és az székbíró tartozzék egy bizonyos napot az törvénynek hagyni, és az hagyott napontörvényt tégyen haladék nélkül tanácsival egyetemben, és ha az székes helyen való törvényt valamely fél

nem igazolja, tehát appelláljon Szebenbe az szászság' eleibe; az székes bíró pedig 12 pénzért tartozék kiadni az transmissio levelet, és ott Szebenben az mellyik gyűlése az szászságnak akkor az appellatio után közelebben következik, azon első gyűlésben tartozzanak az szászok megitélni minden egyéb szászok között való törvényeknek előtte ha mind az két fél jelen lenne, ha pedig valamellyik fél absens volna, tehát hatod napig megvárja, és osztán non obstante absentia partis alterius törvényt lássanak benne, és ha az ott való törvényt is valamellyik fél nem igazolja, appellálja az Felséged' széltére, és ott is csak egy forintért tartozzanak kiadni az transmissio levelet, az mint az vármegyékben adják ki.

Továbbá panaszkodnak azon is az szász uraim, hogy volnának közöttük azon önnön polgári rendeken személyek, kiknek az nemes uraim között jószágok vagyon, kikkel minden terhet az ország között viseltetnek; viseltettek ez ideig is; ő magok személye felől pedig viszontag minden terhet az város között viselnének, de maga az vármegyék' ispányi erőltetnék ezféle polgár uraimat arra, hogy az vármegyékbeli jószágokról az zsoldosok' felét személyek' helyében is mindenik hadakozó embert adnának az nemesség' közibe; miért pedig hogy az személyi szolgálatra minden ember ott tartozik, az hun állatja szerént való lakása vagyon, végezték egyenlőképpen ezt az Felséged' hívei: hogy az szász uraim jószágokról megérik zsoldosokról az ország' közibe, és személyekért hadakozó embert nem tartoznak állatni, hanem az város között, az mellyben lakások vagyon, szolgálni tartozzanak az város' törvénye és rendi szerént.

Továbbá könyörögnek te Felségednek az szé-
kely főnépek és velek egyetemben mű is két nem-
zetség mint természet szerént való kegyelmes urunk-
nak és fejedelmünknek: hogy tekéntse meg az ő
jámbor hűséges szolgálatjokat azoknak az szemé-
lyeknek, kik nem hogy Felséged ellen támadtak
volna, de sőt inkább Felségednek minden hadjában
hűséggel, jámborul te Felséged' szemei' láttára szol-
gálnak; sok károkat vallottanak; és mutassa im-
már ennyi sok könyörgések után hozzájuk Felsé-
ged kegyelmességét, és válaszsza ki azok közül, kik
te Felséged ellen vétettnek; ne nyomorogjanak
azokkal egyaránt való gyalázatban az Felséged' jám-
bor hívei, hanem vévén az Felséged' hozzájuk való
kijelentett kegyelmességét velünk egyetemben ez
két nemzettel, Felséged' híveivel hogy buzgó szív-
vel szolgálhasanak te Felségednek mint kegyel-
mes urunknak.

Felséges Urunk, nyilván vagyon az Felséged'
kegyelmes jó akaratja az Felséged' híveinél,
mellyet jelentett ez elmúltidőkben hozzájuk ebben,
hogy az ő könyörgésekre az székelvásárhelyi os-
kolabeli tanuló deákoknak táplálásokra és oskola-
mesternek fizetésére az boldog emlékezetű megholt
kegyelmes királyné asszonyunk', Felséged' szerel-
mes anyja' donatiója szerént méltóztatott eszten-
dönként a' székelv dézmából harmad fél száz fo-
rintot adadni; mostan azért könyörgünk te Felsé-
ged' hívei, mind három nemzetül alázatosan mint
kegyelmes urunknak: hogy az jelen való esztendő-
re is parancsolná megadatni Felséged azon segítsé-
get az oskolához, és az jövőendő esztendőre is olly
deputatio levelet méltóztassék adni, hogy ne kény-
szerítetnének az Felséged' hívei te Felségedet ezzel
bántani; hanem az dézmák' administratori és bé-

szolgálatói, mostaniak és jövődöben leendő az te Felséged' kegyelmes deputatio levelére adnájok meg esztendőnként az oskolamesternek fizetésekre és az szegény tanulóknak táplálására, kiléből az úr istennek anyaszentegyháza épültethetnék; melly kegyes adományát Felségednek az hatalmas úr isten ezer képpen hasznosan megfizeti te Felségednek. Erről kegyelmes választ várnak az Felséged' hívei te Felségedtől, mint kegyelmes urunktól.“

Nos igitur supplicatione praemissa dominorum regnicolarum, nostrae modo quo supra porrecta majestati, regia benignitate exaudita et clementer admisa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos et accepta habentes, clementer confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest, seu intererit, observari faciemus. Datum in oppido nostro Thorda, feria secunda proxima post festum pentecostes. Anno domini 1566.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg a' brassai levéltárban.

III. R É S Z.

GÁLFI JÁNOSNAK,
BÁTHORI KRISTÓF' és ZSIGMOND'

URALKODÁSOK ALATT

ORSZÁG' TANÁCSOSÁNAK

RABSÁGÁBAN KÉSZÍTETT

ÖNÉLETIRATA.

Historiai bevezetés.

Gálfi János a' 16-dik században Aranyos-széken Kocsárdon született nemes szüléktől. Tanulását végezván, 's a' hajdon kor' azon divatozó szokását, mellynél fogva alsóbb rendű nemes ifjak tapasztalás', mivelődés' 's vagyonosodás' tekintetből fő rangu uraknál évekig elszolgáltak, követni tanácsosnak látván, Csáki Mihályhoz, II. János király' cancelariusához állott szolgálatba. Ott találjuk 1571 kezdetében is; de ezen esztendőben a' fejedelmi széken történt változások, vele is urat változtattak.

II. Szulejman 1566-ban Szigetvárat ostromoltatva meghalván, fija II. Szelim 1568-ban 8 évi, Erdélyt is magában foglaló békességre hajlott Maximiliannal; ez tehát az eddig letartóztatott Báthori Istvánt és Kendi Sándort haza bocsátotta. 1570-ben János is — Szelim' megegyezésén kívül — békét és szövetséget kötött Békes Gáspár' követe által Maximiliannal olly feltétel alatt: hogy ő — János lemondván a' királyi czimről, felséges fejedelem czimmal örökösön bírja Erdélyt, Magyarország' részei' ura czím alatt pedig Biharvármegyét Váradal, Máramarost Husztal és a' só bányákkal együtt; ezeken kívül még Kraszna 's Közép-szólnok vármegyéket; ellenségei, barátjai azok legyenek, kik Maximilianéi; ennek unokája közül nyerjen nőt, 's ha magvaszakadtan haland el, az erdélyiek sza-

badon választhassanak magoknak vajdát, de Maximiliannak és következőjének hűséget esküvendőket.

Mig Békes e' pontok miatt Prágában Maximiliannál mulatott, az alatt itthon II. János 1571-ben nőtlen és magtalan megholt; mi nékie tudtára jutván, Erdélybe vissza sietett, a' vajdai méltóságra nagyon áhítozván; azonban mikor Fejérvárra megérkezett, akkor már somlyai Báthori István — váradi fő kapitány — az ország' rendei által vajdának megvolt választva. Ezt hallván Békes bosszankodva Fogaras' várába, saját birtokába vonult.

Báthori István után az ő testvér bátyja Kristóf váradi fő kapitányságra lépven, szolgálatjába hívá Gálfit; li a' hívást elfogadván, Csákitól által ment Báthori Kristófhhoz, legszerencsésbelnek most azokat tartván, kik a' Báthoriak' kegyelmében lehetnek.

Nem így gondolkozott Békes Gáspár Fogaras' várában. Ő Báthorinak hűséget sem esküött, hanem inkább bosszantásokkal, sértésekkel illette. Ezért vára 1573-ban ostrom alá vétetett 's fel is adatott; de mielőtt a' feladás megtörtént volna, ő maga onnan kiszökött 's Maximilianhoz Prágába ment. Ott hol attól, hol Szelimtől magának adatni kérte az erdélyi vajdaságot; de Báthori Maximiliannak hűséget esküött, Szelimnek adót ígért, 's így mind a' kettő által meghagyatott a' vajdaságban. 1575-ben Békes még is béütött Erdélybe, hanem sikeretlenül, mert Kerelő Szent Pálnál a' Maros mellett megveretett, az országból kiűzetett 's fő párthíveivel együtt feje' 's javai' elvesztésére ítéltetett.

A' Báthori 's Békes közti viszongás és harcz alatt Gálfi folyvást Báthori Kristóf' szolgálatjában maradt, miért tőle majd gazdag és fényes jutalmakat nyert; mert miután Báthori István 1576-ban lengyel királyságra ment 's helyébe erdélyi vajdává Kris-

tóf bátyja választatott; ez Gálfit előbb aranyos-széki fő királybiróságra, azután fejedelmi tanácsosságra magasztalta, 's nagy jószágokkal megajándékozta. Milly hálás érzések buzogtak ezekért: Gálfi' szívében, bizonyítja az a' meglepő történet, mi szerint az ő javaslatából és eszközzéséből a' vajdának Bocskai Erzsébettől született 9 évü fia Zsigmond 1581-ben aprilisben erdélyi vajdának választatott.

A' következő hónapban — májusban — Báthori Kristóf életének 51-dik esztendejében megholt, 's Fejérváratt eltemettetett.

A' kisdéd koru Zsigmond' 's Erdély' kormányzására Báthori István lengyel király Kendi Sándort, Kovácsóczi Farkas cancellariust és Zsombori Lászlót nevezte ki 1583-ban, 's mivel azokkal az erdélyiek elégületleneknek nyilatkoztak, helyökbe 1585-ben egyedül Géczi Jánost nagy váradi fő kapitányt tette erdélyi kormányozóvá. Ezen ideiglenes kormányzások' időszakában Gálfi' szerencséje nem csökkent, hanem még nevelkedett; mert 1583-ban Báthori István által Zsigmond' udvara' marschalljává tétetett; 1586-ban pedig fejedelmi megegyezést nyert Mardsinai Ferenczczel kötött amaz egyezésre, mellynél fogva Hunyadvármegyében Rekettye, Nyires, Alblis, Chernisora, Meria, Zotz, Prekedista, Lakur, Polien, Skez, Demsus, Hatyesel, Tatesd, Podienfalva, Petrocz és Várhely nevezetű falukat kapá Charna kastéllyal avvagy várral együtt. Azonban István lengyel király is ezen 1586-dik évben meghalván; Géczi a' kormányzóságról 1588-ban lemondván, Zsigmond maga vette kezébe az ország' kormányát 's hatalmával Gálfi ellen borzasztólag vissza élt. Gálfi' szerencsétlensége a' Báthori Zsigmond és Böldizsár közötti háborgásból eredt.

Gazdag, hatalmas urat játszott akkor e' hazában Báthori Boldizsár, kinek atyja András, a' Zsigmond' atyjával Krístóffal 's István lengyel királlyal testvér volt. Cselély esetek, cselekedetek visszázkodásba hozák Boldizsárt Zsigmonddal; majd azt kezdék hirtelni, hogy az előbbi fejedelemségre vágyik, törekszik, 's törekvése természetesen csak az utóbbi' megbuktatásával fogatosítatik. Innen az egyenetlenkedés még nagyobbra 's a' hazát veszedelemmel fenyegetővé nevededett közöttök. Az ország' tanácsosai tehát értékeződtek 1591-ben: miként lehetne elfordítani a' történhető veszélyt, 's Zsigmond párancsolá, hogy az iránti végzéseiket neki nyíltan jelentsék ki. A' tanács' végzése Kendi Sándor' javaslatából ez lön: Zsigmond és Boldizsár békéltessenek össze; ha a' békítés nem sikerülend, Boldizsár távoztassék el az országból, vagy szükség' esetében öletteassék meg. E' határozatot megjelenteni Zsigmondnak — ha ő hallgatást fogadand fel — Gálfi János és Gyulai Pál választattak. Zsigmond tanácsosai' végzésének titokban tartását hittel ígéré, még is kijelenté gyontató papjának, és ez Báthori Boldizsárnak; ki azért fenyegetőzván a' tanácsosok ellen, azok magokat a' vajdával vagy fejedelemmel együtt ártatlanoknak állították 's a' Zsigmondnak nevében mondottakat csak Gálfi — 's Gyulaitól származtaknak vallották. Báthori Boldizsár tehát e' kettőt tévén bosszuállása' tárgyaivá, 1592-ben a' vajda' megegyezésével és katonáival Gyulai Pált saját jószágában — Abafáján — darabokra vagdaltatta, 's ugyan azon esztendőben marosujvári kastélyában Gálfi Jánost is elfogatni próbálta; de Gálfi barátjai által előre megintetvén, 's szerette nejétől — Pernyeszi Erzsébettől — azon éjjel, mellyen a' Fejérvárról érkezett katonák' kastélyára rohan-

tak, búcsut vévén, Magyarországra szaladt; ottazonban — Belényesen — elárultatott, fogatott 's N. Váradra hozatott; honnan Zsigmond' parancsolatjából Husztra vitetett. Elbocsátatásáért esdekelték az ország' előkelőji; Kendi Ferencz által Husztról küldött levelében, melyet 18-ik szám alatt találанд az olvasó, ő maga is csak nem kétségbe esőleg könyörgött, de sikeretlenül.

Zsigmond fejedelemségét leginkább nékie köszönheté, 's ezért háláját azzal mutató meg, hogy Báthori Boldizsár iránti kedvezésből az ártatlan Gálfi' fejét 1593-ban Huszton elűtteté.

A' megöletettnék Pernyeszi Erzsébettől három gyermeke maradt: Péter, Ferencz és Kata, Bagosi Pálné; de e' három közül egyiknek sem született fia, hanem csak leánya; Péternek: Zsuzsánna, előbb Nádudvári Pálné, azután Rhédei Pálné; Ferencznek is Zsuzsánna, Ördög Istvánné; Bagosi Pálnénak, Borbára, Bánffi Farkasné; minél fogva Gálfi' családja fíu ágon már rég kiholt; de leány ágon ma is virágzik.

Várad — huszti rabságában vas lánczai között írni kezdette volt önéletét Gálfi János, saját tapasztalásain alapított jegyzeteket fűzve abba II. János királyról, Báthori István és Kristóf fejedelmekről; de munkáját csonkán hagyta, hihetőleg hirtelen történt megöletése miatt. Életirata eredetileg megvagygon Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban, a' honnan azt a' III. részben közöljük.

Gálfi Jánosnak rabságában készített önéletrata.

Ártatlan Gálfi János: az atyának, fiúnak és szent lélek istennek nevében legyenek minden dolgaimnak kezdeti és végezeti.

Gondolkozván, emlékezem az én születésemnek kisded voltáról; de dicsérem az istent, kedves áldása volt rajtam.

Az én születésemnek helye Aranyos'földén Kocsárdon volt, ki székelység között vagyon; de az én eleim ezen a' földön jövevények voltak; jó Magyarországról búdostanak erre a' földre. Itt megtelepedvén Kocsárdon az helynek szépségéért és jó voltaért, summán vötte volt az ösem azt a' jószágot és örökséget; tudniillik az Aranyos'vize és az Maros'vize között vagyon ez az hely. Az úr isten pedig megékesítette ezt az helyt szép folyó vizekkel és drága szép mezőkkel, kit különb különb féle szép vadak és madarak laknak. Ennek felette pedig kedves búzatermő földje úgy annyira, hogy kedves és gyönyörűsége hely.

Ebben a' helyben lött születésem. Tiszta nem és igaz embereknek maradéka vagyok. Az én atyám tanított engemet az ő házánál; nem tanultam idegen országban, hanem az melly háza szült engemet, ugyan az tanúságban is annak jóvát vettem; nem töltöttem időmet heában; nem laktam sem olaszak között, sem egyéb idegen nemzetségek között.

Az én erkölcsömet és tudományomat megkedvellté ama' szent és dicséretes emlékezetű (II-ik) János királynak cancellarius, Csáki Mihály, kinek udvarában laktam; kedves volt nála szolgálatom.

János király természet szerint való fejedelmünk mikor ez világból kimúlt volna 1. 2. 3. 4. 5), ki az magyar nemzetnek nagy kár lön: mert jó és dicséretes fejedelmök vala, igazságban és törvény szerint való dologban gyönyörködik vala; hadakozik vala; abban mindenkor szerencsés volt; sok jámborokat más országból béhoz vala; valakinek vitézségét, jó hírét nevét hallja vala, azokat akarja vala hogy mind országában legyenek; jó lovakban és katona szerszámokban gyönyörködik vala; jámbor tanácsinak tanácsán jár vala; az eszes embereknek becsületek vala nála; — ennek az természet szerint való fejedelemnek kimulása után, küldé hozám az én kegyelmes uram, Báthori Kristóf — kit azután az úr isten érdeme szerint erdélyi fejedelemségre választott vala — az én meghitt barátomat, Kendi Ferenczet, és kéréte engemet sok ígéretivel hogy lennék ő nagysága' szolgálja és hive. Sok szerencsék előttem állván, elhagyám, és adám az én kegyelmes uram Báthori Kristóf' szolgálatjára magamat; kinek az én vékony erőm szerint igaz híve és jó szolgálja voltam. Váradon lakván ő nagysága mint olyan beteges és romlott ember, tisztet adó, látván az én vékony erőm szerint való szolgálatomat: kedves lön ő nagyságánál az én hívségem.

Történék azonközben amaz ártatlan Békes Gáspárnak házából — mint énnékem — kibúdosni. Mikoron az ő rajta lőtt gyalázatért és kárért bosszút akarna állani és bójöve az országba hadal 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12): az én kegyelmes uram Báthori Kristóf mellett voltam Váradon; pogánynyal

volt közünk. Ő nagysága pedig kapitányát Géczi Jánost Erdélybe bocsátotta minden hadával a' vajda (Báthori István) mellé. Ő nagysága mellett Báthori Kristóf mellett én voltam; olyan megbúsult állapotjában ő nagyságának sokat is szolgáltam. Megnyugvék az én kicsid szolgálatomban; lön ő nagyságának ígéreti rajtam: hogy ha az erdélyi vajdát Báthori Istvánt elviszik királyságra az lengyelek, ő nagysága sok képpen megmutatja kegyelmességét rajtam. Az úr isten az lengyelek' szívet arra vette, hogy az erdélyi vajda legyen az ő királyok. Ebben is az isten a' szegény magyar nemzetséghez nagy hatalmasságát mutatá meg, és az Báthori nemzetségnek csillagát így hozá fel az István király' fejedelemiségével, és az én szerencsémnek is így lön öregbülése.

Mikoron az lengyel király bévitetett volna a' királyságra, egyenlő akaratból és szeretetből választák az igaz és istenfélő Báthori Kristófot (erdélyi vajdának 13. 14); szereti vala pedig egész ország, mert igaz és tökéletes vala minden dolgában; orszagát törvénytelenséggel nem bántja vala; a' törvény igazán szolgáltatik vala.

Mikoron látta volna körüle való forgolódásmat és szolgálatomat: ajándékoza meg ő nagysága engemet aranyos földi királybirósággal; ezt ő nagysága minden dézmájával együtt nékem adá, hogy úgy birhassam mint sajátomat, én utánam az én maradékim is azonképpen. Azután ő nagysága vön bé tanácsába és akará ő nagysága, hogy a' tanácsurak közül egyik légyek. Esmét ő nagyságának vöm olly kegyelmességét: Várad mellett ada négy falut; Váradon jó házat és jeles szőlőket. Ismét ő nagyságának vöm olly kegyelmességét: ajándékozá ő nagysága nékem Bolkácsot és Zsitvét, melyek száz

faluk; bora, búzája, erdeje sok vagyon. Ismét ő nagyságának kegyelmessége lön rajtam: adá énnékem Bolia kastélyát minden hozzá tartozó jószággal; melly Boliához én is sok ezer forint ára jószágot vöttem.

Látván naponként az én kegyelmes uramnak ilyen nagy jó voltát rajtam: intétem azon ő nagyságát, hogy ő nagysága az ő egyetlen egy fiát, Báthori Zsigmondot hagynája örökössé utána. Melly dologról ő nagysága engemet sokszor megfedde és azt mondá: „Lehetetlen dolog az, (hogy) az minémü nyomorult ország ez, gyermek fejedelmet választana; mert ha ő magok akarnák is az országbeliek, de én még sem engedném, ha látnám utánam való maradékimnak romlását. Az lengyel királynak im írok felöle; meglátom micsoda válaszom léssen.“

Elméne az posta, és az lengyel király megolvaván az levelet, csudálkozik azon, kicsoda merne ilyen practicát indítani es ki kívánhatja az gyermek fejedelmet: mert jajt kiált isten annak az országnak, mellynék gyermek fejedelme vagyon. Nagy haraggal íra az lengyel király az erdélyi vajdának, az én kegyelmes uramnak.

Parancsolá énnékem az én kegyelmes uram, hogy tractálnám mind tanácsinál, mind az városoknak, mind pedig az ország' népével (fia' megválasztatását). Az úr isten sok törekedésemnek és intésemnek (utána) az országnak szivét hozzá hajtá és az fejedelemséget megigéré Báthori Zsigmondnak.

Mikoron immár ebben vég válna, az úr isten az ő jámbor tökéletes jó hírü nevü feleségének (Bocskai Erzsébetnek) óráját elé hozá. Az én kegyelmes uram Báthori Kristóf látván kimulását az ő szent feleségének, megkeseredvén rajta, megbe-

tegedék és vivé az ő fiát Holozsvárra Báthori Zsigmondot, és ott megmutatá országának, ki volna az örökös holta után 15. 16).

Nagy betegség jöve reá és betegen vivők`Ecjérvárra. Ott ő nagysága nagy betegségekben lévén megkeserété sok jámbor szolgálait. Hívatá az ő papját, pater (Leleszi) Jánost, ki jámbor, istenfélő és tudós ember vala, és tőn sietvén testamentumot elötte, ezt mondván: „Hagyom az én szerelmes fiamot Báthori Zsigmondot Gálfi János' gondviselése alá; kérem és intem: hogy nevelje isteni félelemben, igaz tökéletes beszédben; az véneket vele megbecsültesse; tanácsinak szaván járjon; törvényteleniséget fel ne végyen; özvegyeket, árvákat meg ne nyomorétson; az régi szolgálknak háládatlan ne legyen. Gálfi Jánosnak hagyván Marosujvárat az ő jó és hű szolgálatjáért, tudom: ha isten élteti Báthori Zsigmond fiamat, nem ennyi jószággal tartozik neki, a' kit neki adtam.“ Illyen kevés testamentummal múlt ki ez világól.

Az lengyel királynak mindjárt megírók halálát az mi kegyelmes urunknak Bocskai urammal együtt. A' lengyel király hagyá az testet az föld' színén sokáig tartanunk, tudniillik két esztendeig, és mikoron az ő testét eltemettük volna, lön én gondom az én kegyelmes uramnak Báthori Zsigmondnak gondját viselnöm.

Ismét rende le (a' lengyel király Erdélynek) három praesest: Zsombori Lászlót; cancellariust (Kovácsóczi Farkast), és Kendi Sándort 17). Ezek nem viselék úgy magokat mint az bölcs lengyel király rendelte vala; elhivék magokat, csak az magok hasznát keresvén. Kevés üdeig (viselék) az méltóságot 18).

1.

1567-ben szeptember' 8-kára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Joannes secundus, dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae e. c. t. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini regnicolae hungari, et trium nationum tranſsilvanarum exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos, in praesentibus eorum comitiis partialibus hic Albae Juliae ad diem nativitatis beatae Mariae ac virginis ex mandato nostro celebratis, paribus eorundem votis conclusos; supplicantes nobis humiliter, ut eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habendo, gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Az erdélyországbeli három nemzetnek, magyarországbeli nemesekkel egyenlő akaratból szerzett articulusok, melyeket végeztünk ez részszerént való gyűlésünkben; kit urunk ő felsége hirdettetett ide Fejérvárra, Kisasszony' napjára, Christus urunk' születése után 1567. esztendőben:“

„„Alázatosan megértettük az urunk ő felsége' kegyelmes izenetét és intését, hogy az hatalmas török császár' adójára, kinek most volna beszolgáltatásának ideje, szorgalmatos gondot viselnénk, hogy ő felsége az adót aranynyá és ezüstté tehetné.

Ő felsége jelenti ezt is izenetében, hogy az német az hatalmas császárnak igen ad szép szót, kívánja is velle való frigyet, békességet, de ugyan nem szűnik meg az ő szokott cselekedetitől; mert

csak most is Szathmárból az ő felsége' igaz jövedelmét, dézmáját beszédette; szolgálait ő felségének imitt amott fogdosták, ölték vagdalták, és birodalmát foglalták; és ez okokból kegyelmesen int ő felsége münket: viselnénk olly gondot, hogy az néptartás meg ne fogyatkozzék, míg ő felsége ennek nyilvánban végére megyen, vagyon-e állandó, vagy tökéletes frigye német császárnak török császárral avvagy nincsen; hogy az alatt se ő felségén se mű rajtunk országul valami alattomban való véletlen veszély ne történhessék.

Izent ő felsége az restantiák felől is, mellyeket értett ő felsége az pénzszedőktől az ő felsége' adójából hátra lenni közöttünk az vármegyéken, és hogy az sókamarák' jövedelmi igen megcsökken-tenek volna ez okból, hogy a' sókat igen nagyon szokták vágni az kamarákon, és int ő felsége ezekre való gondviselésre, hogy az ő felsége' tárháza ez okokból meg ne fogyatkozzék.

Izent ő felsége erről is, hogy ez országban az ő felsége' hívei jelesben az szászság a' latrok, égetők miatt szüntelen bántatnak; kiknek nyomorúságokat ő felsége nehezen veszi, és kegyelmesen int ő felsége: végeznénk olly módot, rendtartást ez féle latrok ellen, hogy tartassanak meg minden rendek az ő házokban békességgel.

Végezetre jelenti ezt is ő felsége nekünk országul, hogy mostan is vagynak olly személyek, kik az ország' articulusi ellen azt merik késérteni, hogy az országban idegen ember bé mer jöni és itt benn imitt amott mindent alattomban késérteni; híreket hinteni és practicákat indítani; erről kegyelmesen int ő felsége: végeznénk újolan e' végre, hogy immár valaha lenne vége e' féle sok csavar-gásnak.

Mű azért alázatosan megértvén ő felsége' kegyelmes izenetét, és országul mindezekről szólván egyenlő akarattal így végeztünk:

Miért hogy megemlékezünk róla, hogy istennek kegyelmességéből eleitől fogva mind ez ideig az urunk ő felsége' boldog emlékezetű kegyelmes atyját és ő felségének kimulása után urunkat ő felségét is velünk egyetemben az hatalmas török császárnak való engedelmessége, és ez országnak adója tartotta meg békességes nyugalomban: most is ezent esmérjük megmaradásunkra jónak lenni. Azért a' nemesség az ő szegény községétől ígér ő felségének ez császár' adójában 99 pénzt az előbbi megrótt kapuszám szerint. A' székely uraim is az ő földönlakozóktól, jobbágyoktól ezent ígérik. A' szász uraim is egyenlő terhet viselnek vélelt. Az magyarországbeli atyánkfiai is az előbbeni rovás szerint ígérnek ő felségének minden kaputól egy egy forintot és könyörögnek ő felségének mint kegyelmes urunknak, hogy megtekéntvén az mű szegény községünknek szükségét, fogyatkozásokat ilyen drága időn: vegye ő felsége ezt elég neven; mellyeket ez jövendő szent Dienes' napjára ő felségének pénzszedője' kezébe Thordára fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk.

Miért hogy az népnek megtartását is az ország' oltalmazására szükségesnek ítéljük lenni: erre ő felségének azon kapuk' száma szerint alázatosan ígérünk húsz húsz pénzt; kiket az feljül megmondott sz. Dienes' napjára az császár' adójával egyetemben azon ő felsége' pénzszedője' kezébe szolgáltatunk. Könyörgünk ezen is ő felségének, hogy mind az feljül megmondott okokat mind penig az szegény községnek elmult terhviseléseket, mellyeket ez előtt való időkben az hadakozásokkor élés'

hordásokban zsöld' fizetésekben, és önnön magok' ötöde' hadakozásokban viseltenek: méltóztassék ő felsége ez húsz húsz pénzt kegyelmesen venni; mert az terhviselés és az drágaság az szegénységet igen megfárasztotta.

Az hol ő felsége izent nekünk az közöttünk való restantiák felől, kiket jelent ő felsége közöttünk lenni; mü senkit közülünk olly vakmerő bátorkodó személyt nem esmerünk lenni, ki az ő felsége' jóvedelméhez merne nyulni; láttatik azért nekünk ő felsége' híveinek jónak lenni, hogy ő felsége hívassa pénzszedőjét; értse meg azoktól, hogy ha az ispányok' tunyasága miatt, avvagy penig valamely vakmerő bátorkodó személyek miatt vagyon az ő felsége' tárházának e'féle fogyatkozása, és megértvén ő felsége kicsodák az kártévő személyek: mü is országul könyörgünk ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy azoknak, akár kik legyenek, el ne szenvedje ő felsége, hanem büntettesse meg őket érette érdek szerént, hogy ennekutána ettől mindenek megtartózzanak.

Az hol ő felsége az sókamaráknak jóvedelmének fogyatkozása felől izent nekünk; ő felsége hí, veinek így láttatik jónak lenni: hogy ő felsége ez országbeli sókamaráit bízna egy jámbor fő személyre, ki ő felségének méltóságát, hasznát és az tárháznak épületit, ő magának is tisztességét megtudná tekénteni; ez lenne olly gondviselő személy hogy minden kamarákra szerzene jámbor, hív dolgos szolgálakat, kik ő felségének szolgálnának híven, hasznosan; ha penig valami fogyatkozás lenne az ő felsége' kamaráján, ő felsége lelné és büntetné ezt az személyt meg érette; mert ha ő felsége ezt szegény legényre bizza, ki sem az ő felsége' méltóságát, jóvát, sem az ő maga tisztességét

nem tudja meg tekénteni, ugyan ezen kár következik ő felségének tárházának az ő tudatlanságok és szegénységek miatt; mert minden maga felejtett, valamint valahogy, de megakar gazdagulni. Azon gondviselő főembernek adja ő felsége az sóvágásnak igaz mérték szerént való formáját, kinél se kisebbben se nagyobbban ne vágassa az sót.

Az hol ő felsége az gonosztévő személyek felől izen nekünk; ő felsége' híveinek jónak láttatik lenni: hogy ő felsége kerestesse meg az elmúlt időkbeli articulusokat, kiváltképpen az frater György' idejében valókat, kit az ország magyarországbeli atyánkfiaival szerzett és végezett vala; értse meg azt ő felsége, minémű rendtartással vala; mert még mű ez ideig ugyan azon articulussal büntettetük meg az gonosztévő embereket; most is ugyan nem esmérünk jobb módot hasznosabbat lenni annál.

Végezetre az hol ő felsége ezt adja előnkbe, hogy mű erről is szorgalmatos gondot viselnénk, hogy azféle vakmerő bátor emberek, kik nem félik az istent, sem tekéntik az urunk ő felsége' méltóságát, és az hazának jóvát, megmaradását, olly dolgokba merik magokat meríteni, megkésértetni, kik ő felségének és ez országnak articulusi, végzési ellen vagynak; mű azért ő felsége' hívei mind fejenként könyörgünk ő felségének mint kegyelmes urunknak: hogy ő felsége senkinek illyen nagy vétkét el ne szenvedje; hanem az ő felsége' országával való vegezés szerént büntesse meg ő felsége őket, hogy az bűnös személyért senki jámbor szégyen nevet ne viseljen, hanem az bűnös viselje az ő terhét.

Előttünk vagyon országul, hogy az elmúlt esztendőktől fogva az sok háboruk miatt az törvénynek szolgáltatása elmúlt, melly dolog miatt sok

jámbor atyánkfiai jószágokban megfogyatkoztanak; azért könyörgünk ö felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy ha az úr isten ez csendességet és békességet, mellyet mutatott, megtartja közöttünk: ö felsége méltóztassék az szebeni tavalyi articulusok' tartása szerént ez jövőendő szent Lukács napban az törvények szolgáltatását elkezdetni és törvényt szolgáltatni, hogy az ö felsége' hívei e' miatt jószágokban, igazságokban meg ne fogyatkozzanak.

Továbbá kegyelmesen megemlékezhetik ö felsége róla, hogy mikor mü országul ez elmúlt tavasszal ö felségével táborban voltunk, az régi szokás szerént sz. György' napján az ö felsége' dézmájának fele arendáját az okból meg nem adhattuk volna ö felségének; annak megadását ö felsége kegyelmesen halasztotta vala az hadnak leszállásának utáná; de miért hogy akkor semmi végzés nem volt róla: hol és kinek adjuk meg az dézmának arendáit; vártuk azt, hogy az arendatornak emberei jönénck közinkbe, kiknek az arendát adjuk; az várakozás alatt ö felsége sokaknak közülünk másnak deputálta dézmáját; némellyeket pedig az arendator adott el, kiknek az arendáját megadnók, de azok, az kiknek ö felsége deputálta és az arendator eladta, nem akarják tőlünk felvenni. Könyörgünk azért ö felségének, mint kegyelmes urunknak: ö felsége kegyelmesen engedné és parancsolná meg azoknak, az kiknek az dézmák deputáltattanak, avagy eladattanak, vennék fel arendáit az dézmának tőlünk és eresztenék meg az dézmákat nélkünk; mert nyilván vagyon ö felségénél, hogy nekünk abból vagyon jószágunkban, főképpen minden hadakozásunkra, mind egyéb szükségünkre való táplálásunk.

Reá emlékezünk, hogy ez elmúlt sz. Magdolna asszony nap után való szeredára urunk ő felsége nekünk országbeli híveinek ide Gyulafejevárra részszerént való gyűlést tétetett vala ez tekéntetből, hogy az úr isten ő felségét szüntelen betegségekkel látogatja meg; melly gyűlésünkben ő felsége kegyelmesen erre intett vala münket, hogy közöttünk egybe köteleelkednénk, hogy ha ő felségét az úr isten ez világból kivenné, mű magunk között meg ne szakadoznánk, kiből nagy romlásunk következhetnék; hanem egyenlő akarattal választanánk fejedelmet magunknak, miképpen ezt ő felsége az hatalmas török császárnál is megnyerte volna, és nagy költségével ez választásról levelet is szerzett volna; ugyan akkoron jelentette vala ő felsége ezt is nekünk, hogy ő felsége jószágáról, marháiról testamentumot tett volna, és az executorságnak tisztire ez négy jámbor hív szolgáit: nagyságos Csáki Mihályt, cancellariusát; Hagymási Kristófot váradi kapitányt; Nyesosvski Zaniszlót, és Békés Gáspárt fő komornyikját választotta volna, kiket ő felsége az executorságnak tisztire meg is kötelezett volna; kívánta vala ő felsége tőlünk is, hogy mű is megköteleznők erre magunkat, hogy mű az ő felsége' testamentumát megtartanók, sőt az kit ő felsége' kimulása után fejedelemül választanánk magunknak, azt is erre megköteleznők, hogy ő is megtartaná és semmiben annak executioját és az executorokat meg nem háborítaná. De miért hogy az gyűlés-levelek, mellyekkel ő felsége münket az gyűlésre hívatott vala, későn hozattanak vala mű nekünk, és nem lehetett vala ez okból alkalmatosságunk, hogy vármegyénként egybe gyűlhettünk volna, és az ő felsége' akarattja szerént bocsáthattunk volna választott atyánkfiait, ez okból mű az ő felségétől előnkbe

adott dolgokra akkoron teljességgel nem felelhetünk vala; de azután, mikor ő felsége ez mostani gyűlésre való leveleit kibocsátotta volna, alkalmas időnk lön hozzája, hogy székes helyünkre gyűlhetünk, és onnat választott személyek jötenek teljes tanusággal ez gyűlésre, kik együtt lévén minden dolgokhoz tökéletesen szólhatunk. Azért urunk ő felsége' akaratját előnkbe vévén, és egymással szólván, igaz ítéletből esmérjük: hogy az közöttünk való egybeköteleelkedésünk ő felsége' méltósága' tekintetét, és országul közönséges jónkat, megmaradásunkat nézi; jelesen hogy az egyeneségből kicsin birodalmak is nevelkedni szoktak; az egyenetlenségből pedig nagy birodalmak is elomlanak.

Az testamentum' dolgában is tetszett mű nekünk országul, hogy az ő felsége' kívánsága és végzése szerint az ő felsége' testamentuma minden rendben megtartassék; melly testamentumnak az ő felsége' kívánsága szerint consentiáltunk, és országul ehhez választott atyánkfiai által annak subscribáltunk és közönséggel elvégeztük: hogy örök hitetlenségnek büntetése alatt ez három nemzet magyarországbeli atyánkfiaival egyetemben ezekre az ország' jova' megmaradása' keresésére, és az ő felsége' testamentumának executioja' meg nem háborítására kötelesek legyünk; hogy nyilván legyen mindeneknél, hogy ez dologban is, mint egyéb dolgokban mindenkor országul ő felségének engedelmesek voltunk; mostan is ahhoz altarjuk magunkat tartani. Kire mű ez megmondott négy executorokkal, és az mostani gyűlésben azok mellé ő felségétől az három nemzetből és magyarországbeli hívei közül választott executorokkal: Telegdi Miklóssal, Bornemisza Farkassal tanácsával, Andrási Márton-

nal, és az mostani szebeni polgármesterrel Miles Simonnal, és az ő felsége' lovag, gyalog kapitányival, udvara' népével, tisztartóival, minden nemzetből valókkal, kiknek urunk ő felsége országában jószágot és tiszteletet adott, ugyan itten megirt kötelekedésünknek módja szerint megkötelezzük magunkat; de úgy, hogy ez mostani szebeni polgármesternek tiszti' letétele után az jövőendő szebeni polgármesterek is ezen executorságnak tisztre kötelesek legyenek. Az kötelezésnek penig formája ez:

Esköszünk az atya mindenható istenre, menynek és földnek teremőjére, és az mi urunk Jesus Christusra, az ő szent fiára, és ezeknek szent lelkére: hogy mű elszakadás nélkül ország' jóvát, megmaradását keressük; úgy hogy ha mikoron az istennek elvégezett akaratja a' mű kegyelmes urunkat magtalan közülünk kivesszi, egyenlő akaratból, nem pártból fejedelmet választunk, és hogy az urunk ő felsége' testamentumát, mellyet ő felsége marháiról és szabad jószágáról fejedelmi szabadsága és méltósága szerint téssen; azt minden czikkelyében helyen hagyjuk, megtartjuk és az executorokat meg nem háborítjuk; sőt minden tehetségünkkel mindenek ellen oltalmazzuk; donatioit, inscriptioit ő felségének, mindeneket, kiket adott, avvagy adna, salvo jure alieno helyén és erejében hagyjuk, és minden törvénytelen, avvagy decretum ellen való folyásoktól tehetségünk szerint oltalmazzuk.

Az kit jövőendőre is ő felsége' holta és magvaszakadta után országul fejedelemül választunk, az feljül megirt dolgoknak megtartására megkötelezzük, és hogy ő felsége' testamentumát minden részében exequalni hagyja és donatioit, inscriptioit salvo jure alieno helyén hagyja és megtartja, és

senkit személyében, sem jószágában ő felségéhez való szolgálatjáért meg nem bántja, és megbántani semmi némű szín alatt nem engedi, sőt valami szolgálatjában történt dolog, az eltételezett dolog lészen.

Az melly atyánkfiai penig ez három nemzetből ez jelenvaló gyűlésünkben nincsenek, azok feől így végeztünk: hogy az ispányok az vármegyékben, és az ő felsége' kapitányi, királybirái az székelység között széket hirdessenek, kire minden rendbeli nemesek, főnépek és lófejek hívassanak, és ez feljül megirt köteleksedésnek módja szerint megkötelezzék őket, és ezeknek neveket az ispányok, kapitányok és királybirák registumba irják és ő felségének pecsétel alatt írva béhozzák. Az kik penig vakmerőképpen reá nem mennének és nem köteleznék magokat, azok az feljül megirt örök hitetlenségnek poenájával büntetessenek. Az szász uraim' közibe penig, kulcsos és mezővárosokba, székekre urunk ő felsége udvarából hocsásson embereket, kik az polgármestereket, királybirákat, főbirákat, folnagyokat, eskütteket, száz embereket, kik ez gyűlésben nem voltak, és ha voltak is, de meg nem kötelezték magokat, az széheket, minden tisztheli személyeket, sőt tisztt kívül való fő személyeket is azon feljül megirt kötelelességgel megkötelezenek, és ők is mindeneknek neveket, vezették neveket és tiszteket, liben vagynak, megirják registumokba; melly registumokat az polgármesterek, királybirák és az tanácsbeliek városoknak, székeknek pecsétivel megpecsételjenek, és ő felségének az odaválasztott emberi meghozzák; mellyek ő felsége' tárházában tartassanak, miképpen az mű nevünket is, és ez egybe köteleksedésünknek

idején regestrumba irattuk fejenként és ő felségének irva beadtuk tárházába.““

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum clementer, et benigne admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad eorum omnes continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos observabimus, quam etiam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praedicta civitate nostra Alba Julia, 17-a die mensis septembris. Anno domini 1567.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szepeni könyvtárában.

2.

1571-ben aprilis' 1-ső napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' végzései.

A' testamentumos uraknak és tanács uraknak, ez országbeli három nemzet atyánkfiaiinak, kik a' testamentumos uraknak kész akaratjokból Judica vasárnapra Fejérvárra, az megholt kegyelmes urunk' halálának kijelentésére 1571-ben gyűltenek; egyetemben való végzéseknek módja rendszerént ez:

„Először végeztetett: hogy a' pünköst' havának 17. napján légyen az mű kegyelmes urunknak méltósága szerént való testének eltemettetése; a' gyűlés ugyan akkor légyen.

A' gyűlés kezdessék ilyen rendtartással, végeztetett: hogy minden vármegyékről, és minden székekből a' székhely uraim közül 10 főszemélyek választassanak az két ispánynyal, és királybirákkal egyetemben.

A' szász uraimék közül minden városokról, székekről a' királybirákkal egyetemben hat hat fő ember jöjön.

A' magyarországbeli vármegyékről azonképpen tíz tíz személy jöjön.

Másodszor végeztetett: hogy az idő alatt, míg a' kegyelmes urunk' testét eltemetjük, tartassék az ország' szükségére és oltalmára másfél ezer ember Thordán, kiknek előttök rendeltük Báthori Kris-

tóf uramat ő nagyságát; ezeknek fizetések legyen az ország' pénzből, melly pénz az három nemzet atyáinkfiainál vagyon restantiában; kiről ő Nagyságok a' testamentumos urak parancsolatot adjanak mind az három nemzet atyáinkfiainak, hogy minden késedelem nélkül okvetetlen az hol restantia vagyon beszolgáltatassák Frátai Gergely uram' kezébe, hogy a' népnek fizetése meg ne fogyatkozzék, és Frátai uramnak legyen authoritásában a' menedék' adása azoknak, a' kik a' pénzt beszolgáltatják.

Harmadszor: ez idő közben a' mig kegyelmes urunk' teste eltemettetik, minden gondviselések, és proventus' beszolgáltatása azon állapotban legyenek, mint ennek előtte; a' testamentumos urak viseljék gondját, az ő kezekbe szolgáltatassák.

Negyedszer: az ispány uraim erre szorgalmas gondot viseljenek, hogy mentől hamarabb lehet, kiki az ispányságból mennél többel lehet ollyakkal, kik a' szolgálatra alkalmatosak, azon vármegyebeli nemes személyekkel Thordára jöjenek, kiknek a' fizető mestertől fizetések legyen. A' vármegyék' székin is minden ítéletek ez idő közben megszűnnek.

Az ítélő mestertől a' testamentarius urak a' pecsétet békérjék és bévegyék; ez idő közben penig minden levelek és parancsolatok a' testamentumos urak' nevére járjon, és az ő felsége' pecsétje alatt, kiknek minden rendbéliek engedelmesek legyenek.

Végezetre végeztetett ez is: hogy a' jövő gyűlésig a' mészárosak egy fontjával, és egy fertyáival adják a' hust.

Utólsobbszor ez is végeztetett: hogy az országbeli atyáinkfiak az előbbi articulusok szerint készen legyenek hadakozóképpen, hogy mihelyt a' testamentumos urak parancsolják, indulhassanak. Ezt is

hátra nem hagyván, hogy a' mű kegyelmes urunknak eltemettetésének, és a' gyűlésnek utána Frátai uram számot adjon a' testamentumos uraknak.

Testamentarii sacrae
olim electae majestatis
Hungariae. m. p.

(P. H.)

Találtattak eredetileg néhai üdösb Halmágyi István' gyűjteményében.

3.

**Thamásfalvi Lászlónak 1574-ben április'
5-kén Fejérvárról Thamásfalvi Dénes-
hez irt levele.**

Egregie Domine et frater — dilecte. Perpetuorum servitiorum meorum commendationem.

Istennek kegyelmességéből én mostan egésségben vagyok, kit Kegyelmetek felől is szívem szerént kívánok hallanom. Kegyelmednek azt írhatom, hogy még ez elmúlt szent Gergely' másod napján, böt-máshónak 13. napján holt meg király, kinék immár három hete vagyok; ki az mi megmaradásunknak nem öröm. Vajda Istvánt még akkor elküldték az Portára császárhoz, de még is több követeket küldenek, hogy nyilvánban megérthessék: ha megengedi császár hogy vajdát tegyenek avvagy nem; azt értem, hogy ha megengedi is, de az adót két avvagy három annyira teszi a' mint eddig volt; ha meg nem engedi is, az veszedelmet minden nap és minden órában fejünken várjuk, mert tartjuk hogy reánk akarnak jöni. Az ország közül az urak és az melly fő népek itt vagynak ezt akarják vala végezni, hogy mindjárást ez ország minden hadakozó szerszámokkal Thordára gyűljenek, és negyven napig várják meg az követeket császártól; ha megengedi hogy vajdát tegyenek, tehát az migadóval győzi ez ország fizessenek az császárnak, ha pedig reánk akar jöni, tehát halálíg ezt az földet neki ne engedjék. Eddig az negyven napig minden hadakozó szerszámokkal örök hitlenség alatt Thordán legyenek; negyven nap múlva eltemessék ki-

rályt. Azért Kegyelmednek, mind pengig Thamásfalvi Miklósnak sokkal jobb volna egy urhoz állani, hogy fizetése lenne, mert a' nélkül is fejenként hadba kell menni Kegyelmeteknek, ha senki nem fizet is. Urat pengig mostan itt minden ember eleget találna.

Az Kegyelmed' dolga felől azt mondá énnékem Buda János, hogy Kegyelmednek bizonnyal megirhatom, hogy Báthori Kristóf tegnap szeredán szolt Gyulaffi Lászlónak Kegyelmed felől: hogy Kegyelmedet megtartaná ha ellene nem lenne. Gyulaffi László azt mondta, hogy semmi ellene nincsen benne, sőt inkább akarja, minthogy neki annyira fizetése nem volt, a - - - - - szolgája volt, nem maga bocsátotta el Kegyelmedet. Azt mondá Buda János, hogy Kegyelmedhez jó nevet is adott Gyulaffi ugyan Báthori Kristóf előtt; azért Kegyelmed úgy készüljön hozzá, hogy az mustrakor készen lehessen, mért tudom hogy hamar mustra leszen.

Azt mondá Kazta Mihály, hogy Báthori Kristóf Thamásfalvi Miklóst is megfogja tartani; Kegyelmed megmondhatja Miklós uramnak.

Az én dolgom felől azt irhatom Kegyelmednek, hogy ezután az itt való lakással semmit nem gondolom hogy használhatnék, mert az olta hogy király megholt semmi irásunk nem volt; ez után sem leszen egy csepp is, mert ezután ha szinte vajdát tehetnének is, cancellarius senki nem lenne, hanem egyik itilömaster járna a' vajdával, az pengig magának való ember lenne. Azt hiszem pengig, hogy az uraimat el is bocsátja, mert nem hiszem hogy egy avvagy két inasnál úgy többet tartana. Az olta minden nap csak készit költünk, sohonnet egy pénz erő jövedelmünk is nincsen. Egy paripát is vöttem vala az székeltek között, kit harmad nap-

ja vagyon hogy ide hoztak, azt is pénzemen kell tartanom, jóllehet hogy miért vettem most is megadnák érette — — én vöttem, de még el nem adtam, mert haza akarok vala kéredzeni az urtól, hogy addig az negyven napig, míg az követeket, postákat és Békest is várnák, ne költenék itt, hanem lennék otthon, azután ide jönék, és ha módomban nem lehetne benne, hogy az urnál maradjak mennék - - - - - ha pedig addig történet szerint haza nem megyek, Kegyelmedet kérem, hogy ha léssen kitől írjon vagy izenjen Kegyelmed nekem arról. Az hatalmas isten tartsa meg Kegyelmedet. Irtam Fejérváratt szent György' havának ötödik napján, csötörtökön. Anno domini 1571.

Ladislaus Thamásfalvi

ut fr. dom. vrae m. p.

Az eredeti levélből.

4.

1571-ben majus' 24-kén Fejérváratt tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, vajvoda transsilvanus, et sicularum comes etc. Memoriae commendamus per praesentes. Quod spectabiles, magnifici domini nobiles, aliique ordines trium nationum transsilvaniensium, et hungarorum de comitatibus Bihar, Kraszna, Szólnok mediocri, Máramaros, Záránd, ac districtu Káránsebes et Lugos exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in praesentibus eorum comitiis, in hac civitate Alba Julia 24-a die mensis maji celebratis, paribus eorum votis conclusos; petentes nos debita cum instantia, ut nos eosdem articulos, et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, benevole confirmare vellemus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„ Az tekintetes, nagyságos vitézlő nemes uraknak, az erdélyországbeli három nemzetnek, és magyarországbelieknek, Bihar, Kraszna, Közép-szólnok, Máramaros, Záránd vármegyék, Káránsebes és Lugos tartománybelieknek, kik az mű megholt kegyelmes urunknak, második Jánosnak, Magyarországának választott királyának birodalmában voltak, közönséges végezések; mellyeket Gyulafejérváratt ez jelen való pünköszt havának 24. napi gyűlésiben 1571. esztendőben egyenlő akarattal végeztenek:“

„Miért hogy az mindenható istennek, kinek akaratja ellen senki nem állhat, ez volt kedves akaratja, hogy az mű megholt kegyelmes urunkat közlünk kivenné; mű az ő felségéhez való hívségünk és kötelességünk szerint, az ő felsége' testének méltósága szerint való eltemettetésére eljöttünk, és azt eltemettük. Miért pedig hogy az birodalmak fejedelem nélkül semmiképpen nem birattathatnak, kik az alattok valókat nem csak az külső ellenségtől fegyverrel oltalmazták, hanem hogy minden rendbeliek között az csendesség és békesség megmaradhasson, igaz törvényeknek kiszolgáltatásával, és minden dolgokban jó rendtartással bírják; azért mű ezekről gondolkodván, és fejedelmet akarván választani közinkbe, kinek birodalmában az úr istennek kegyelmessége velünk lévén, megmaradhatnánk; az néhai hatalmas Zuleiman (Szulejman) és az mostani török császárnak engedelmek' tartása és ereje szerint, ki az mű megholt kegyelmes urunknak, és mű nélkül ez magyar nemzetnek, az mű urunknak könyörgésére ezt megengedték vala, hogy az ő felsége' halála után az fejedelem' választásra szabadságunk lenne: egyenlő akaratból és végezésből választottuk az tekintetes és nagyságos somlyai Báthori Estván urunkat az erdélyi vajdaságra és székelyeknek espányságára, és az magyarországbeli megmondott vármegyéknek biradalmára, kinek szolgálatunkkal, engedelmességünkkel, segítségünkkel, a' mint az mű megmondott kegyelmes urunknak engedtünk éltében, engednie akarunk, és ő nagysága mellett lészünk minden tanácsunkkal és segítségünkkel.

Megértettük országul az testamentumos uraktól, miképpen az mű megholt kegyelmes urunk' testamentumának tételének idején is rólunk kegyel-

mesen megemlékezett, és az minémű szeretettel és kegyelmességgel élteben ez hazához; és ez nemzethez volt, azt jótéteményével akarta bépecsételni, és a' több drága dolgok között, mellyekkel országul meglátogatott, hagyott volna nékünk országul egy arany keresztet, kiből 9 öreg gyémánt, és 4 rubint volna, kit mű nékünk országul, és nem a' következő fejedelmeknek hagyott volna, kit kezünkbe is adának.

Mű azért megbecsülvén az mű kegyelmes urunknak hozzánk való kegyelmességét, és az legatumnak is drága voltát, és hogy ezzel egyetembe az mű kegyelmes urunknak mű hozzánk való sok jótéteményének emlékezete közöttünk megmaradna; egyenlő akaratból és végezésből adtuk azt bátorságos tartásért és őrizésnek okáért az tiszteletes és bölcs személyeknek: Miles Simonnak szebeni polgármesternek; Hidiwigh Ágostonnak királybirónak, és az eskütt tanácsnak kezekbe; kiket erre erős hittel megköteleztünk, hogy ők ezt híven minden elváltoztatás nélkül éppen ez országnak megtartsák, és sem fejedelemnek az mű urunknak testamentuma szerént, sem ez országbeli egy vagy két nemzetnek, sem magyarországbeli urainknak atyámfiainak kívánságokra kézbe nem adják, hanem mikor országul ez országbeli három nemzet, és magyarországbeli urak, és nemesek egyenlő akaratból és végezésből kívánják, éppen országul kezünkbe adják. Erre is kötelezvén magokat, hogy ha mikor valakinek közülök halálok, avagy tisztelnek változása történik, az kiket helyekbe választanak, azokat erős hittel a' mint ők az országnak megeskütenek, megkötelezik; melly dologról ők münékünk országul assecuratoria -levelet is az városnak pecsétje alatt adtanak.

Miért hogy az országnak sok különb különb szükségít látjuk, kiváltképpen penig azt, hogy isten után az hazának megmaradása az hatalmas (török) császár' adójának idein való bészolgáltatásából függ; azért végeztük: hogy az erdélyországbeli nemesség az előbbeni rovás szerént minden kaputól 99 pénzt adjanak.

A' székely uraim között való szegény nép azonképpen 99 pénzt adjon; de miért hogy a' sok különb különb rajtok való nyomoruságért igen megfogyatkoztak; végeztetett ez: hogy ő közikbe urunk ő nagysága jámbor, hív és istenfélő keresztény személyeket válasszon minden székre, és újolan megszámláltassa 's megrótassa őket az ő nagysága' instructioja szerént, kit nékiek adandó.

A' szász uraim is egyenlő terhviselésre ajánlják magokat.

A' magyar országbeli uraink, atyánkfiai is az előbbeni rovás szerént minden kaputól egy egy forintot ígérnek; kinek bészolgáltatását végeztük ez jövőendő sz. Margit asszony' napjára, kit urunk ő nagysága szolgálainak, espányinak bészolgáltatnak.

Végeztük ezt is: hogy mától fogva mindenféle jövedelmek, akár mi névvel neveztessenek, mind Erdélyben, mind Magyarországbán vajda urunk ő nagysága' kezébe szolgáltatassanak, hogy ő nagysága azokból ez országra, és annak szükségire olly gondot viseljen, hogy isten' segítségével ez haza semmiben ne fogyatkozzék.

Miért hogy ez országnak jövedelmi, kiváltképpen az elmúlt székely vásárhelyi gyűlésben végeztetett adó (Csáki Mihály) cancellarius urunk ő nagysága' kezébe szolgáltatattanak, mellyről való számadás addig, mig az urunk ő felsége' testamentumának executioja véghez nem vitettetik, jó módon nem

lehet; azért végeztük: hogy az testamentum' executioja után ő nagysága az országbeli urainknak atyáinkfainak, kiket országuł erre választottunk, számot adjon, és az mi ez idő fogva való költség-től, az proventusból szám vétetvén, megmarad, ő nagysága urunk' kezébe adja.

Az dézma' dolgáról, miérthogy az urunk ő felsége' halála után ez országban indulat lőn, ki-ből ez országbeli uraim nem tudtak mit csinálni, hová a' dézma' arendáját adni; végeztetett ez: hogy az jövőendő keresztelő sz. János' születése' napjára minden nemes ember Kolozs, Thorda, Doboka és Belsőszólnok vármegyéből Thordán, az Fejér vármegye, Küküllő és Hunyad vármegyebeliék itt Fejér váratt az dézmának fele arendáját a' dézmásnak megadják. Az ki pedig akkor dézmáját meg nem venné, régi szokás szerént, az arendatornak hatalma legyen a' dézmákat azoknak eladni, az kik megveszik. Ha pedig az ideig valaki más embernek dézmáját megvette volna, az a' ki' dézmája megvétetett, menyjen végire; és 15 napig megadja annak, a' ki megvette, pénzét, és ha az az dézma' arendáját fel nem venné, tehát tegye le az arendatornál, és az dézmát takarja bé.

Vagynak sokan az német uraim közül, főképpen magyarországbeliék, ez országbeliék közül is, kik panaszkodnak a' harminczadosok ellen, hogy azok ez ország' végezése ellen, és az nekik adott vectigal ellen harminczadot vettenek volna olly marháktól, kik saját majorságokból valók volnának; azért végeztetett: hogy az harminczadosok az közönséges articulások, az vectigal és nemesség' szabadsága ellen semmit cselekedni ne merjenek, kik ha különben cselekednének, urunk ő nagysága érde-mek szerént megbüntesse.

A' székely uraink atyáinkfiai' könyörgését urunk ö nagysága megbecsülvé; velünk egyetembe országul így végezett: hogy ennek utána az száraz kort csoma, és semmi bor árultatás között ne légyen; lovaknak, mindenféle barmoknak és bőröknek eladására szabadságok légyen; halászáttól, vadászattól mentségek légyen; havasokon mindenféle barmoknak éleségeknél szabadságok légyen, annak előtte való szabadságok szerént, semmi dolgosokkal espányoknak törvénytelen szolgálattal ne tartozzanak; törvénytelen, szokatlan, igazság kívül ne birságotassanak.

Az eldonált székely jószágok, kiket ö felsége valakinek eldonált, légyenek mostan azon állapotban, mellyben eddig birattanak; de ezt kiváltképpen observálni kell, hogy az urunk' halála után történt bosszúkért senki jobbágyát meg ne bántsa; a' jobbágyok is engedelmesen halgassák urokat.

Az több könyörgések és dolgok az connumeratoroktól megláttassanak, és az jövőendő gyűlésen eligazítassanak.

Panaszolkodnak a' szász uraim, hogy sokan járnak szolgáló népek ide 's tova között, kik a' szegény községet szekereknek, lovaknak alájok való vetésre, és magoknak, embereknek való eledelekre pénz nélkül kényszerítik; azért végeztetett: hogy senki őket e' féle terhviselésre ne kényszerítse, hanem önnön lovokon, szekereken és költségeken járjanak. Az kik pedig ország' dolgában járnak, azoknak urunk ö nagysága levelet adjon, kiből a' szász uraim megérthessék, mit kellessék cselekedni. ""

Qua quidem instanti petitione, et requisitione praefatorum dominorum regnicolarum faventer accepta, praefatos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentias,

clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, auctoritate nostra approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praedicta civitate Alba Julia, ultimo die dicti mensis maji, anno domini 1571.

Stephanus Báthori
de Somlyó m. p.

{ Báthori István
nemzetségi, de
nem fejedelmi
pecsétjének
helye. }

Találatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

5.

**Berekszói Hagymás Kristófnak 1571-ben
május' 27-dikéről Gyulafejevárról veszpré-
mi püspök és magyarországi cancellarius
Liszth Jánoshoz írt levele.**

Post humilimam servitiorum meorum commen-
dationem, deus omnipotens Reverendissimam Do-
minationem Vestram diu conservet felicem et sa-
nam.

Az mint már az ez előtti levelünkben megjelen-
tettük volt te Nagyságodnak; ide megérkezénk jó
idején az szegény megholt urunknak (II. Jánosnak)
testének végső tiszteletmegadására, megholt teste'
éppen eltemetése' órája előtt. Cancellarius uram
(Csáki Mihály) kulccsal kinyitván koporsóját, az
jelen lévő sok számu uraknak, népeknek és vitéz-
lő seregnek rendre megmutatott; meg is volt már
erősen szegény urunk' képe változtatva; fél szeme
szinte nyitva, és bal keze nagyon megfeketedett;
köntöse veres karmazsin, fekete paláttal bétakarva,
és az kulcs mellette jobb kezénél. Ezeknek utána
az testamentumos urak bézárák az koporsót, az
mellyet annakutána szemünk' láttára Csáki uram
lepecsétele, és így azután nagy pompával temette-
tett el végsőképpen az megholt szegény király' fia.
Voltak sokan, kik síratták urokat, de voltak nem
kevesek, ki suttomban kárkoztatták szegény fejét
mind vallásáért, mind penig egyéb több tetteiért;
főképpen kolozsvári szász népek azért, hogy tem-
plomjokat ez előtti esztendőknben elvétette vala tö-
lők, más nemzetnek és vallásnak adván. Miért hogy

római császár (II. Maximilian) ő felségünk levele' tartása szerint csekély személyünkre és vékony erőnkre bízta vala ez országbeli dolgainak pártolását, ám szólottunk még az gyűlés előtt jó idején több urakkal és cancellarius urammal, ki mondja vala, hogy, „igen is jól tudja, miképpen egyeztet volna meg megholt király' fia római császár ő felségével, ki dologban Békes Gáspár uram járt, kinek úgy is kéne lennie; de bizonytalan lévén ez végezéskinek kimenetele, ország' eleibe az megholt király ezt soha nem is bocsátotta, nem is merészlette bocsátani soha; mert megsejdvén ezt ez ország, főképpen magyarországi urak és ez országbeli nemesség, nagyon rajta jártak ő felségének a' király' fiának, hogy ez országot hatalmas török császár' oltalmától meg ne foszssa, és haragjának ki ne tegye; de voltak olyanok is, kik kéz alatt az hatalmas Portához járultanak. Mind ezeknek az lön az következése, hogy az hatalmas császár jó eleintén megígérte az országnak az szabad választást, ha az király' fia megtalálna halnia. Ez okon lön, hogy megholt felsége az mondott végzéseket, római császárral ő felségével csináltattakat ez ország' eleibe soha se terjesztette, és római császár ő felségétől vér szerint való atyjafiát kérte magának feleségül, úgy remélvén: ez által helyre állíthatja az megegyezett dolgokat; de lám az német udvarnak hosszas cunctatioja semmit sem segíthetett az dolgokon, mert az halál mindennek véget vete.“ — De ám mit mondjon is Csáki uram, akárhogy is mentse szép szóval megholt urát; de csak igaz és tagadhatatlan az, hogy az király' fia nem egyenesen, de két úton járt; bizony ezt caucellarius uram se tagadhatta, bár mit ebegjen is. De mindazonáltal igaz az is, hogy az urak az megirt végzésekről semmit sem

tudnak, vagy nem akarnak tudni azt mondván, hogy „az hátok megett csináltatott és koholtatott.“ Nagy mozdulás is lőn ezen beszédekre, és szidalmazták ezért az megholt király' fiát. Ez állásában az dolgoknak, létes nagyon dolgunk. Békes Gáspárt ez ország' nagyobb részén nem szeretik; mondják: sok dologba, practicába verte fogát, sok jószágot is csalt azt szegény király' fiától; mondják: csak folytassa practicáit, majd oda-veszti fogát, fejét és marháját; de más is minden, az ki ez ország' jusát megsérteni, az szabad választást hátráltatni, és az hatalmas császár' haragját szegény hazájokra ingerelni merné. — Lőn is nagy zúdulás az gyűlésnek első napján, melly késő délelőtig tartott; jelen valának: Báthori István, más Báthori István és Váradról Báthori Kristóf uramék, de csendesen ülének. — Künn az thordai hadaknál valának: Orbai Miklós uram nagy öreg practicus, és Baládfi Gergely uram az székhely lovagokkal; szász uraim még szólani sem mertek, kikben sok reménységünk vala, mert legtöbb hívséget tapasztaltunk ennek az római császár ő felségéhez, mű kegyelme s urunkhoz, beszélvén már annak előtt Míles urammal az szebeni polgármester urammal és másokkal; de nagy lévén az zúdulás és künn benn az mozdulás, alig hallja vala az ember önnön maga szóját. Voltanak Békes Gáspár' emberei is, kit tapasztaltunk magunk is, de nem mertek nyilván szólani. Véget vete ez zavarnak Csáki uram; békén az gyűlés' közibe az testamentummal, és az hatalmas császár' levelével, mellyet az megholt király' fia' életében még irt vala, parancsolván és megengedvén az szabad választást; melly utólsónak nyers szóval való felolvasztatását praetendálván az gyűlés, csend leve; mindeneknek szeme az Báthori uramokra veté magokat, miért hogy csendesen ültenek az

öreg ajtó felé. Ezeknek utána késő lévén már az idő, nagy sebbel lobbol kiki haza mene. Jöve pedig hozzám cancellarius uram; mondja: „Próbálja meg te Hegyelmed holnap az végzéseket' dolgát, de vigyázzon te Hegyelmed magadra; fejét jól felkösse; mű az mit ez végzésekről, pactumokról tudunk, azt csak mint az megholt kegyelmes urunk' cancellarius tudunk, nem is vagyunk ez országnak cancellariussi; mű soha az országnak arról számot' nem adhatunk, nem is adunk soha, az mit megholt kegyelmes urunknak tetszett cselekedni, végezni, pactálni; lássa ezt Békes Gáspár ő kegyelme, az ki ezben járt, most is fűt, fárad ott künn, de fejedelmi kontyot azért még nem vágunk fejére; hagyja ott az fogát az hol azt fente, vagy fenette. Isten és Hegyelmed is látja, hogy fejünköt senkiért se koczkáztathatjuk, se az ország' és hatalmas császár' haragját magunkra, nemzetségünkre nem vonhatjuk; római császár ő felségének több bizodalma Békes Gáspár ő kegyelmében mintsem bennünk; ám lássák már most Hegyelmetek mit mivelnek; itt az koncz, elnyeli azt más.“

Más nap jó hajnalban egybe gyülnének az gyűlésben és alig valának együtt: íme minden további vita és szó nélkül kikiálták Báthori István uramot, az somlyait, fő úr öreg nemzetet vajdának; de Csáki uramot ez nap nem láthattuk. Báthori István uram pedig fonogató szóval megköszöné választását az gyűlésnek, és tüstént oda hagyá az gyűlést az ez országbeli régi szokás szerént. — Látván mű is ez dolgok' ez késő állását, oda hagyjuk vala az gyűlést; magához is hívata bennünket Báthori uram, sok nyájas szóval fogadván, és megcsendesíté megháborodott elménket; mondja: „Tüstént írunk római császár urunk ő felségének; le-

gyenek Kegyelmetek csendesen, mert mű bizony soha ellenségi nem leszünk római császár ő felségének, és az kereszténységnek; az mi történt, annak okai nem vagyunk; látta Kegyelmed is miképp történtek az dolgok; ez mostani veszedelemben, és az töröknek közel voltában ez hazánkat vérbe, nyomoruságba, pusztulásba nem vethetjük; csak az idő az elmúltakat pótolhatja ki.“

Mi történik ennekutána ez gyűlésben, azt te Nagyságodnak híven megírjuk! Látja te Nagyságod is, hogy rajtunk nem mult volna el ez a' dolog, ha értékünk lett volna olyan az millyent ígértenek vala. Mind ezekről irtunk római császár ő felségének, mű kegyelmes urunknak. Halljuk: Báthori uram fő embereit küldi ő felségéhez; hiszünk is neki, mert jámbor, istenfelő öreg nemzetség. Datum ex Alba Julia die 27. mensis maji. A. domini 1571.

Christophorus Hagymás,
de Berekszó.

Eredetileg találtatik gyalakuti gróf Lázár János gyűjteményében.

6.

**Békes Gáspárnak 1573-ban januarius' 27-
dikéről Fogarashól Apaffi Györgyhez
írt levele.**

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint uramnak, atyámfiaának.

Értem az Kegyelmed' levelét uram, kiből azt veszem eszembe, hogy te Kegyelmed azért igazít másuva engemet, hogy te Kegyelmed azt az munkát nem akarja felvenni; nincs mit tennünk uram, ám járjon; miért pedig hogy ti Kegyelmetek által lött vala az válasz, azért akarom is megint Kegyelmed által megtalálnom vajda uramot. Értem azt is, hogy Kegyelmed azt értette, hogy itt az én házamnál igen nyilván és titok nélkül szólnak az keresztyén császár felől, ő felsége (II. Maximilian) felől; úgy vagyon uram, de értem melly igen titkolta mostan Kegyelmetek ez mostani gyűlésben; hogy pedig Kegyelmed azt írja, hogy az fejedelem' (Báthori István') dolgának békét hagyják, arra Kegyelmed ne intsen, sőt minden dolgaimban, kit elől említ, értem. Im látom melly igen örül Kegyelmed is az egyenességnek, de nyilván azt hittem hogy ilyen dologért te Kegyelmed nagyobb munkát is felvegyen. De úgy kell lenni, miért isten akarta. Hogy pedig azt írja Kegyelmed, hogy

nem Nederlandban lakunk, én is tudom, hogy még Fogarasban lakom; ezután is ott kell laknunk, a'hol isten akarja. Tartsa meg isten Kegyelmedet. Ex Fogaras 27. januarii 1573.

servitor et frater
Casparus Békes
 m. p.

Az eredeti levélből, melly Hárolyfejérvárátt a' püspöki könyvtárban találtatik.

7.

**Békes Gáspárnak 1573-ban majus' 3-ik nap-
ján Prágából Radák Lászlóhoz irt
levele.**

Szolgalatomot ajánlom Kegyelmednek mint bízott uramnak és barátomnak.

Te Kegyelmed megemlékezhetik róla, eleitől minémű bízott barátomnak és atyámfiának tartottam te Kegyelmedet; Kegyelmed is azonképpen tartott engemet; azért bizodalmas uram, barátom, az kegyelmes isten ím előhozta az időt, hogy egymáshoz megmutassuk igaz barátságunkat. Én nékem te Kegyelmedben olly bizodalmam volt és most is vagyon mint egy erős kőfalban. Azért ím az úr isten elő hozta az időt, az kit vártunk, kit noha nehéz volt te Kegyelmednek várni, de így jobb uram, hogy a' dolognak jó fundamentuma legyen; azért uram, ebben vagyon a' dolog, hogy én a' Portát mind addig sürgettem császár ő felsége' engedelméből, hogy istennek kegyelmességéből onnét engedelünk vagyon: hogy én ti Kegyelmetekhez bemenýjek az országba, és hogy a' vajdát (Báthori Istvánt), ha istennek akarhatja lészen, vagy kezünkben légyen, avvagy az országból kiűzzük, és én az országban maradjak; de idegen néppel bé ne menyjek, az az: itt való segítséggel ez fejedelem' birodalmából, avvagy az ő segítségével ne menyjek, mert azt semmiképpen nem hagyják, nem is engedik. Hanem azt hagyta a' fővezér basa, hogy Kegyelmetekkel egy napot végezzek és egy helyt, és

aznapra — értelmünk lenne egymással — ti Kegyelmetekhez béményjek igen titkon; Kegyelmetekkel értvén egymást az országgal támadjunk rá. Ugyan azt mondta a' fővezér basa: jól értjük mi, hogy az ország szereti Békeket, a' vajdát pedig igen gyűlölik; azért legyen ember ha országot akar birni; hiszem egy ország bír egy néhány latorral; hiszem mi jól értjük kikkel vagyon a' vajda is, úgy mond; az önön szolgálai is mind gyűlölik; nem egy ország -- úgy mond — hanem három vagy négy vármegye is birna azokkal; azért támadjatok reá az ebre.

Ez uram summája minden dolognak rövideden: hogy a' honnan félelmünk volt, az úr istennek legyen hála, onnan mostan semmi félelmünk nincsen; azért uram, császár ő felsége értvén a' Portáról való választ, ő felségének igen veszedelmesnek tetszik, ha engem innét valami néppel segítene, mert a' török azonnal elvélné, hogy ő felségével értelmünk vagyon; hanem ő felségének az tetszik, hogy ti Kegyelmetek értse egymást igen titkon, és végezzen Kegyelmetek egy bizonyos napot és helyt, hova én mehessek ti Kegyelmetekhez igen titkon, és ti Kegyelmetek is minden fogyatkozás nélkül az napon lenne mind fejenként ott az helyen. Ő felsége én mellém fő hadnagyokat rendelt, kik én velem bémennek, de csak harmad harmad magokkal, kik ott velünk egyetemben gondot tudjanak viselni az had' dolgaira; kik közül egyik Székely Antal lészen.

Azért jusson eszébe Kegyelmednek a' mi köztünk való barátság és atyafiság, és mutassuk meg uram hogy emberek vagyunk. Te Kegyelmed fogja keményen a' dolgot; mert most, most vagyon uram ideje, kiben ha ti Kegyelmetek most megcsökkennek, soha azután azt ne reméljük hogy ez elő kerüljön az idő, sőt nyilván való veszedelem

lészen Kegyelmeteken; mert az török ha látja hogy félbe hagyjuk az dolgot, azonnal azt véli a' fő balsa, hogy csak czifra és próba volt az dolog, csak ötöt próbáltuk, és ha megbosszankodik rajta, az vajdának fog szabadságot adni Kegyelmeteken; lás-sa aztán Kegyelmetek mint lészen aztán a' dolog. Itt is penig az fejedelemnél, minémü jegyzésbejut-nak Kegyelmetek, Kegyelmetek megitélhetik. Elei-től fogva mind ezt kívánta Kegyelmetek; im az úr isten megengedte: mind a' két császárnak megengesztelé szívet hozzánk; azért uram a' régi szivedről és barátságodról emlékezzél meg és mutasd ki, kivolt-tál; nyuljunk keményen a' dologhoz és gyorsan. Te Kegyelmed jól tudja, kik vagynak az vajdával is, hiszem mind üsmerjük őket; azt sem tudja mi lel-te, ha meghallja hogy én benn vagyok te Kegyel-mednél.

Ha Kegyelmednek tetszik, öcsémet (Gábort) és Székely Antalt egy néhány nappal, 4 vagy 5 nap-pal elől bocsátnám igen titkon te Kegyelmedhez, kikkel Kegyelmed menten menne a' székelyek' kö-zibe, azokkal értelme lenne te Kegyelmednek; And-rási Péterrel is és a' többivel, a' kikkel lenni kell; de az dolognak uram igen felette titkon kell len-ni. A' több uraim: Csáki Pál uram, Telegdi Mi-hály uram, Bornemisza uram, Kendi Gábor, Alárd uram, és a' többi is; Károlyi László uram és Ve-res János, Szent Mihályfalvi Péter Deák, ezek, a' többi is, a' kikkel Kegyelmetek érti egymást és a' kikhez bízik Kegyelmetek: a' végezte helyre és napra, mellyet ti Kegyelmetek egy akaratból végez, az napra lennének mind ott. Én is penig az én kereszténység - hitemre fogadok ti Kegyelmeteknek: hanemha meghalok, de az istennek segítsége ve-lem lévén, ott lészek napon. Kamuthit értem az

hogy beteg; Gyulaffit (is) úgy értem. Bohérly György itt fogván vagyon. Ezeken kívül kik légyenek (a' vajda' részén) jól tudja te Kegyelmed; de ha mind együtt lennének (is azok): istennek kegyelmességéből innét is lesznek olly hadnagyok velem; tudja te Kegyelmed, hogy csak az egy Székely Antal is ember; hiszem penig hogy ha a' székely uraim látják, ők is keményen fogják.

Aztán gondolja meg Kegyelmetek: ha ő felsége engem innét néppel készítene, a' semmiképpen titkon nem lehetne; mert a' népet ember sem titkon nem szerezheti, sem titkon nem viselheti; mihelyt a' vajda megértene, első dolga is a' lenne, hogy Kegyelmetekben szert tenne, a' kikben kétes; császár ő felsége is azt mondja, hogy több kárt tenne azal a' dolognak, hogy nem mint hasznot mind az töröknél, mind az vajdánál, ha megértene, mert ő is idején gondot viselne dolgára, de így azt sem tudja, mi lelte; szolgái széllyel vannak, lovokat a' füre bocsátották, kire Kegyelmeteknek ha gondja lészen, még lovokat is mind elhozhatják a' thordai mezőről (hol a' vajda' udvara' lovai akkor legeltettek); Szent Mihályfalvi Péter uram mellé rendeljen Kegyelmetek egy néhány lovagot, mind elhozhatják a' lovakat; de ennek uram mind az napon kellene megadni, az melly napot Kegyelmetek is végez, melly napra én is bécérkezhessem; én peniginét úgy mégyek, hogy egy is senki nem érti mind addig, a' míg Kegyelmetekhez jutok isten' vezérléséből azoknál egy is senki, a' kik velem lésznek.

Tudom uram, hogy sokan lesznek az uraim közül kik különb különb ítéletben lesznek, de istennek utána bízom az te Kegyelmed' emberségében; te Kegyelmed tudja az vitézlő dolognak állapotját; te Kegyelmed bátorítsa őket és indítsa a'

dologhoz, mert az én kereszténység-hitemre, hogy elvesznek; ha most hozzá nem nyulnak; most, most vagyon uram ideje minden dolognak; de az én béménésemet igen kevés emberrel kellene Kegyelmednek közleni. Ha én szerencsére vetem Kegyelmetekért fejemet, Kegyelmetek is fogja keményen a' dolgot és mennél hamarább lehet; tudja ti Kegyelmetek, hogy ebben a' gyorsaság jó.

Uram, te Kegyelmed lenne szembe személy szerint Csáki Pál urammal, és ti Kegyelmetek ő Kegyelmével egyetemben végezne a' több uraimmal is; úgy uram: hogy a' nagy istenért vétek ne essék az nap' dolgában és hely' dolgában; hanem a' melly napot Kegyelmetek végez, kire nékem ott kellennem, igen bizonyoson és hamar végezzen ti Kegyelmetek, és adja értenem ti Kegyelmetek valóban az dolgot kiváltképpen való emberetek által igen gyorsan; mindenről végezzen Kegyelmetek, és ti Kegyelmetek is lenne együtt az napon és helyen minden okvetetlen. Alárd Ferencz uramnak mondja meg Kegyelmed: fogja keményen ő Kegyelme; meglátja, hogy azonnal jó atyjafia leszek. Kendi Gábornak is te Kegyelmed ajánlja szolgálómat, és adja érteni az dolgot, és a' többinek is; Csákán Balázsnak, Andrási Péternek is és a' többinek is a' kiknek illik, és a' kikhez ti Kegyelmetek bízik; de jól meglásd uram, kiknek kell Kegyelmednek megjelenteni az én béméneteletem; ne essék csalárdság rajtam az utban, jóllehet én isten' segítségével úgy mégyek, hogy senki nem érti egy is azoknál, a' kik velem lésznek, csak onnét ne nyilatkozzék ti Kegyelmetektől ez dolog. Meglátod uram, ha az kegyelmes isten az ő nagy irgalmasságából jó véghez viszi ez dolgot, a' mint remélem is hogy minden jóra adja; megüsméri Ke-

gyelmed, hogy azon régi atyjafia lészek te Kegyelmednek és mind a' több barátimnak, valakik ebben velünk lesznek. Te Kegyelmed kimilje magát; a' kikkel lehet légy személyed szerint uram szemben; a' kikkel nem lehet küldözze Kegyelmed Váradi Pál Deákot, ki Kegyelmedhez nem messze lakik. Barabási Ferenczet is ha Kegyelmed hozzá hívhatja, azt hiszem hogy az is mi atyánkfia és mindent mivel ottan. Kegyelmetek rendeljen az uraimban, ki Marusszéket mindjárást feltámaszsza; Csáni Miklóst és többeket is, a' kikben te Kegyelmed bízik, eskesse hozzá a' dologhoz. Péter uramot pedig, Szent Mihályfalvi Péter Deákot mindjárást hívassa oda te Kegyelmed, és te Kegyelmed ő kegyelmével szóljon, hogy ő kegyelme a' kikben bízék Aranyosszékhben, szólana azokkal ez dologról. De azt meg ne jelentse nékik Péter uram — az én béménésem; hanem más móddal indítsa ő kegyelme. Öcsémnek pedig ha én előttem kell bémenni Székely Antallal te Kegyelmedhez, azt adja értünk, mint menyjenek Kegyelmed' házához: éjjel vagy nappal, és hol találják Kegyelmedet? hogy azon órában menten mehessenek ti Kegyelmetek.

Bizodalmas uram, im ti Kegyelmeteknek én mindent érteni adtam; azért Kegyelmetek ehhez nyuljon ugyan bizonyában; az én hitemre, azt se tudja a' vajda hogy mi lelte, mert ő néki segítsége sohonnan sem léssen; nem tud mihez fogni ha ilyen hirtelen való dolog találja; az míg az ő postáji futkosnak szolgáláért széllyel, addig isten' kegyelmességéből mik is mindnyájon együtt lehetünk. Bizony nyál hiszem pedig hogy mihelyt a' gyalog is megértheti az én benn létemet, azonnal szökvén szöklök hozzánk. Sőt uram, Lázárnak légyen értelme az napról; jól elhozhat ő is az udvar' népéből, mert

ő maga is izente, hogy ha érteni adom, más fél száz lóval eljő egy éjjel; azért a' napot adjátok uram érteni hadd értse; viseljen gondot ő is a' dologra. Egyéb dolgokra is te Kegyelmednek legyen gondja uram; mutasd meg —ki voltál eleitől fogva —bővebben. Izentem te Kegyelmednek minden dologról az én bízott szolgám által, Baládfi által; te Kegyelmed higye meg szavát. Ím az embert is, ki az Portáról jött, ti Kegyelmetekhez küldöm; te Kegyelmed attól is értsen meg mindent miben vagyon a' dolog.

Uram, én az kegyelmes istennek ajánlottam, és te Kegyelmednek ez dolgot; vezérelje az úr isten a' ti Kegyelmetek' dolgát, eszét és elméjét. Császár ő felsége avval ajánlja magát, hogy minden segítséggel léssen titkon, semmiben fogyatkozásunk nem léssen; az nép pedig egész Magyarországbán —meghigye Kegyelmed — alig várják, hogy értheszenek, valamint az én bémenésem felől, azonnal mind lovag, gyalog eljő, Tudja Kegyelmed minémű szeretelenül tartja a' várakat a' vajda, azoknak gyorsan bédughatjuk a' kapuját; ő magát — nyilván azt hiszem — hogy Váradra szedi ki. Az úr isten jól adja, csak gyorsan cselekedjék Kegyelmetek, és engemet bízott emberetek által tégyetek bizonyossá uram mennél hamarább lehet. Ezt pedig senkire ne bízsa uram Kegyelmetek ez dolgot, hanem Pál uramnak vagyon — Csáki Pálnak — egy szolgája, Balog Ferencz nevű, azt bocsássa Kegyelmed hozzám ez dologról, és az által adja értenem te Kegyelmetek az dolgot. Erre is — az én emberemre — legyen gondja Kegyelmednek, hogy mindjárást kijöhessen, mert mihelyest kijő, azonnal Budára küldöm, és onnét az Portára mégyen; sőt úgy bocsássa Kegyelmetek hogy bántás nélkül kijöhessen; Balog Fe-

renczcel — Pál uram' szolgájával kijöhetne, mint-ha ő szolgája volna; erről együtt végezzen ti Kegyelmetek Pál urammal — Csáki Pállal; ha pedig a' Pál uram' szolgája nem lehetne, ottan az Bornemisza Boldizsár uram' szolgájában küldjön egyet, mint-ha Husztra jöne, oda küldte volna Bornemisza uram; te Kegyelmetek jól meglássa, kire bizza Kegyelmetek; igen jó volna az Pál uram' szolgája, mert azt már mindenütt ismerik, és senkitől bántása nem lenne; azt az én emberemet kihozhatná vele. Erre ti Kegyelmeteknek kiváltképpen való gondja légyen uram, hogy sietséggel adjon mindent értenem, és olly napot tégyen, kire én reá érkezhessem. Mindenről én tanuságot adtam Baládfinak, mennyi napot rendeljen Kegyelmetek, az míg a' Kegyelmetek' embere hozzám érkezik, és én is mennyi napig érkezzem ti Kegyelmetekhez, hogy vétek ne essen az dologban.

Ezek uram az dolgok, kikkel egyetemben az istennek ajánlom te Kegyelmedet. Engedje ő szent felsége, hogy rövid napon láthassuk egymást jó egészségben és nagy örömmel. Irtam Prágában 3-dik napján majus' havának 1575-dik esztendőben.

Kegyelmed' atyjafia
Békes Gáspár m. p.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából; eredetileg ezen sententia találtatik a' kolozsmonostori konvent' levéltárában, de csak töredékben.

8.

**Földvári István, kornjáthi Békes Gáspár-
nak II. Maximiliannál lévő ügyvivője 1573-
ban september' 9-dik napjáról Bécsből
Békes Gáspárhoz.**

*Spectabilis ac Maguificae Dominationis Vestrae
servitor deditissimus et c.*

Te Nagyságodnak azt irhatom, hogy császár
ő felsége, a' mi kegyelmes urunk heted napján ez
hónak adott választ mindazokról az kívánságokról,
az kik Nagyságod' értelmiben vagynak; kikről mi-
nekelőtte bővebb értelem mehessen Nagyságodnak,
akarom ilyen előben Nagyságodat vizsgálatásnak
okaért rövideden informálnom:

Mi illeti az első és fő dolgot az concordia felől;
hogy te Nagyságod magát megtartván olyan híven
és nagy tökéletességgel eljáró dolgában, a' mint vele
tartozott, meg nem declarálhatom mostani írásom-
ban, ő felsége melly nagy kegyelmesen és becsü-
letes névvel vette te Nagyságodtól, kit hamar időn
az ő felsége' írásából megért Nagyságod. Ne féljen
hátor Nagyságod se a' Nagyságára néző ő felsége'
jámbor hívei, mert hála az úr istennek most immár
sokkal különben vagyon és megyen az dolog; az
az: a' mint a' szükség kívánja és az állapot, ahhoz
illendőképpen vagyon.

Megbúsult és igen megboszonkodott ő felsége
a' (Báthori István) vajda' sok tétováin, liket nem
mostulta eszébe vett ő felsége; azért im tanúsága
adatik Nagyságodnak, mit cselekedjék Nagyságod;
szinte ahhoz tartozó mint Nagyságod és az hívek

kivánták, mert tovább ő felsége így csak hallgatással nem szenvedheti a' sok méltatlanságot; de azt a' tanuságot Dobra István által levelembe kötve küldöm Nagyságodnak, igaz dolog nagy félelemmel, mert a' hogy magát meg nem tűrhette, hanem szaporábbat beszélgetett, ki is cserdült beszédéből hogy nem csak az maga dolgaért jött volt; Tamás Deáknak tudtára is vagyon, ki előtt sok esküvésekkel igen is szabadott, de ő nem tudja hogy én jól értem; én nem akartam vele róla vesződnöm, mostan pedig csak Nagyságodnak írom. Ennekokáért nékem az igen tetszik benne, hogy te Nagyságod bízott fő emberét bocsássa jó idején az ő háza felé Kereszturra, ki az leveleket vegye kezéhez tőle és vigye azt bé Nagyságodnak bizodalmason, hogy Dobrain olly dolog valami ne essék kit nem kívánánk, kitől az úr isten mindnyájunkat boldogul és kegyelmesen megoltalmazzon; mert valamit kívántunk, mindenekről szinte azon szerént való jó és kegyelmes válaszuink vagyon. Ő felsége pedig én nékem igen megparancsolta erősen, hogy a' levelemmel hamar értessem Nagyságodat postán Ruber uram' (kassai generál') gondviselése által, hogy a' következő levelek' bévitelére olly fő gondviselés legyen, hogy éppen jussanak Nagyságod' kezébe, kire az istenért kérem Nagyságodat, hogy éjjel nappal igen szorgalmatos gondviselése legyen Nagyságodnak, kiket sokkal örömsben küldenék Ruber uram' gondviselése által meg, és nagyobb bizodalommal, hogy nem Dobrai uram által, mert jól tudom én hogy késedelmes is ő járása; de én a' Nagyságod' parancsolatja ellen véteni nem akarok, holott azt parancsolta nékem Nagyságod, hogy ő általa küldjem meg az választ.

Kendi János uram az úr istennek nagy hálaadással tartozik, és míg él ő felsége után te Nagyságodnak szolgáljon mind örökké, mert az Nagyságod' én általam való nagy törekedésére ím megadta ő felsége minden jószágát, valami az patrimonium, Vécscsel egyetembe; de Görgényt tovább időre halasztotta ő felsége, ki az is meglészen kétség nélkül, az ő idején eljövén; melly megadománynak levelét és instructioját Nagyságod' kezébe küldeti velem ő felsége, mint ki én általam az ő fejét kötötte az János uram' hűségéért ő felségének; azért ez után is csak Nagyságod által tartozik isten után az hogy ő felségéhez minden tökéletben és hűséggel hordozza magát minden üdőben, én az tanács—; mikor pedig ő felsége' levele erről Nagyságod' kezében lészen, először János uramat az hűségremegtartozik Nagyságod erős hittel kötelezni, a' mint Nagyságod én általam erre magát ajánlotta ő felségének; azért magához hívatván Nagyságod János uramat, érteni adhatja Nagyságod bátorsággal, kiről illik veszteglésnek lenni az ő ideiglen, kiről ezután bővebb írása mégyen Nagyságodnak. Patrociniumaért Listhius (cancellarius) uramnak az 300 aranyat megígértem volt, a' mint Kendi Farkas, János uram' nevével assecurált felöle, azért Nagyságodnak legyen gondja róla: elhallgatásbana menyjen az dolog, hogy a' jó urtól, ki nélkül nem lehetünk semmiképpen, meg ne jegyeztessünk.

Az oltalom' dolgában Nagyságodnak se az több híveknek kétsége ne legyen semmi, mert minden kétség nélkül. (Erdély) országát ő felsége megakarja tartani, és híveit megoltalmazni az ő felsége' fejedelmi méltósága szerént, és ím ír ő felsége mind az három nemzetbeli főfő személyeknek te Nagyságodra credentialevelet, az mellett instructiót

küld ő felsége, mint és hogy cselekedjék te Nagyságod véle az ő felségéhez való köteleztetésben, melyben az Nagyságod' persvasiojának az én írásom szerint igen helyt akar adni ő felsége, mivelhogy te Nagyságodban mindeneket megtapasztalt ő felsége valósággal; ez mellé, az adomány hogy meg ne fogyatkozzék, summa pénzt akart ő felsége Nagyságod' kezébe küldeni, és azt tulajdon csak az Nagyságod' industriajára és hűségére adni, miként kelljen abból az hívekkel is cselekedni az ő —lsége' javára; jövőre az ő felsége' hűségére kötelezendőknek is kinek kinek az ő mivolta szerint mit kelljen és akarjon abból distribuálni, hogy az hívségben bizodalmasban megtartassanak; jóllehet ez summapénznek béküldésében ez bántása láttatik ő felségének, hogy titkon bévitele nem lehetne, hanem kívánja ezt ő felsége kegyelmesen te Nagyságodtól, hogy annyi summát, a' mennyit ő felsége arra rendelni végezett, kit meg nevez ő felsége írásában, ugyan ottan az (Magyarországon megvenni szándékozott) Vereskő' árából tennéje le és erogálnája Nagyságod', kiről ő felsége assecuratoria-leveliben felel és megbiztatja Nagyságodat, hogy szinte annyi számu summát le téssen itt ő felsége minden fogyatkozás nélkül az vár' árában, meghígye azt bizonyosképpen Nagyságod. — Ugyan azon summa pénzből Andrási Péter uramot atyjával egyetemben — az hívségben hogy bizodalmasbak lehessenek az több fő székelyek előtt — mint és hogy megbecsülje Nagyságod, azt ő felsége nagy kegyelmesen az Nagyságod' jó ítéletére hagyja, mind az több fő székelyekkel egyetemben, mert megnyúgutt ő felsége abban, hogy te Nagyságod mindeneket az ő felsége' jóvára és hasznára cselekedik.

Péter uram atyjával egyetemben az ő levelekben ő felségének panaszkodtanak jószágok' dolgaiért és állapotjuk felől, kiről hogy ő felsége nem irt vajdának, egy szálat ne gondoljanak ő kegyelmek és a' több hívek is véllek, mert majd különben leszen a' dolog, kit megért Nagyságod az ő felsége' instructiojából; de ez dolog igen titok legyen uram, annak módja szerént. Látja és jól érti ő felsége hogy semmit nem kezdett gondolni parancsolatjával, és azért nem ír (a') vajdának.

Az vajda' matrimoniumja, mint ez előtt megírtam Nagyságodnak postán, soha véghez nem megyen, bizonynyal írom Nagyságodnak: mert Somlyón a' királyi nemet el nem tarthatja; azért méltó rajta könyörülni.

Az appellationról most új levele sem Nagyságodnak, sem Telegdi Mihálynak az többivel egyetemben nem adatik, miért hogy ilyen becsületlen lett vajdánál az ő felsége' parancsolatja mindenképpen; hanem Nagyságod éljen az ő felsége' előbbi adott két levelével, kiknek ha helyt nem adna vajda és exequutiora akarna menni, csak az uram az dolog és tanuság róla, hogy Nagyságod az executiot elő ne bocsássa, mondván: még nincsen az dolog — úgy mond — végben, mert az ő felségére való apellatiót elő nem bocsátá vajda, és ha mindazáltal ő ugyan peragálni akarja, te Nagyságod totis viribus és minden módon resistáljon minden engedelem nélkül. Ehhez az ő felsége' kegyelmes segítsége is mindjárt succurrál, ki az idő alatt Rubber urammal praesto leszen. — Harinai uram, Telegdi Mihály uram és az több ahhoz való atyafiak ezent értsék és ahhoz tartozzanak Valkó-vár és Nagyfalú felől, de hogy azok sokan vannak és nem tudom mindeníket minémű tökélettel legyenek,

jól meglássa Nagyságod; ebben úgy értsen efféle valamit, hogy vajdának értelmére ne jusson.

Vajda csak hazudoz (itt); nyilván értetik: kiért néki innet is szó adatik csak; ebben bizonyos légyen Nagyságod.

Mi az nova donatiokat és statutiokat illeti, íme ő felsége vajdának erősen megparancsolja Tamás Deák által, hogy azokban az ő felsége' híveit meg ne merje semmiképpen háborgatni, és magát csak szolgálai határban tartsa, mert meg vagy az néki határozva mennyire kelljen nyujtozni, és ha ellene tovább is pergálni fog, ő felsége az ő fejedelmi méltóságát megakarja oltalmazni, kit vajda meg fog igen üsmérni. Harinai uramnak és egyebeknek is az nova donatiót megadta ő felsége; az Berendi György' jovainak is a' mi nevekkal kívántatott. — A' statutoriát Nagyságodnak Fogaras' dolgában megszerzettem, kit a' confirmatio levéllel — melly igen szépen vagy az jus regiummal egyetemben — megküldöm Nagyságodnak akkor, mikor az váltsága meglészen. Listhius uram pedig nagy diligenter való törckedésemre most az elébbi sententiát affirmálja az levél' váltságáért, az az 500 tallért, kinelt alatta nem akar venni azt mondja, miként immár két vagy három levelemben is megírtam Nagyságodnak; azért hogy szükség hogy Nagyságod ne késelje, végyük ki onnan az levelet mennél hamarabb lehet. — Pekri Gábornak és Radák Lászlónak a' statutoriát megküldöm Nagyságod' kezébe Dobrai uram által.

Ibráni Ferenczet (híres magyartörvény tudót) im megengedte ő felsége, hogy az jövőendő szent Lukács' octavájára hémehessen Nagyságodhoz az Fogaras' causájára, nem akarván ő felsége azt, hogy propter illius absentiam Nagyságod' fogyatko-

rást végyen abban; de így hogy az jövődő szent György' octavájára sine omni ulteriori dilatione az ő dolgában comparealni tartozzék, a' mint néki megvagyon hagyva; az ország' biróitól mandatumat szerzek és küldök reá. Déva' dolga ugyan csak abban hagyattatott, mert igen jól érti ő felsége hogy vajda semmi parancsolatival nem gondol — — azért semiben nevelni nem akarja, hanem ő felsége más móddal akarja eleit venni dolgának.

Bánffi, László és Forgács Pál szinte most igen támogatják az vajda' engedelmességét ő felsége előtt kémeletlenül; a' sem használ néki.

A' comességről való levelet most iratom.

A' Vereskő' dolgáról csudálkozik ő felsége, hogy Nagyságod ilyenképpen resolválja magát, azért a' nagy istenért siessen Nagyságod mennél előbb véle, mert mihelyen isten' akaratjával a' kezünkben léssen és birtokunkban, más idő fordul azonnal. Sapienti satis sit scriptum; mert sem izennem (így) mellybe, sem izennem nem mérek. Ne tartson pedig Nagyságod valami csalárdságtól vagy megkárosítástól, mert az én igaz hitemre írom uram, hogy nem ide való dolog affélét csak gondolni is; megbocsásson Nagyságod.

K - - - felől mind ez ideig semmit ő felségének nem emlékeztem.

Ezen is felette igen kérem Nagyságodat ugyan a' nagy istenért: vesse hátra Nagyságod az Magocsi' és egyebek' méltatlan és minden igaz értelem nélkül való irogatását, mert azok az irigységből támadott hamissággal semmit Nagyságodnak nem használnak, hanem oltani akarják csak az igazságot Nagyságodban, kivel magát Nagyságod is minden ok nélkül töri, aggasztalja. Azt pedig felesben mostani időben igen eltávoztassa Nagyságod magától,

mert im fundamentumot vetünk isten' akaratjából, és a' mit kívántunk, a' szolgálat' ideje rajtunk léssen, kinek isten után csak Nagyságod léssen az ő fundamentuma, és minden gondviselője, kit hiszem hogy Nagyságod becsülettel megponderál.

Az megigirt summát esztendőnként az Nagyságod' személyére megnevezi ő felsége és megadja bizonnyal, elhígye Nagyságod, csak hamarabb a' Vereskő' dolgát maturálja Nagyságod, kiben ha eddig vég volna Nagyságodtól, az én hitemre, ugyan most megmivelné ő felsége nagy kegyelmesen.

Ezeket akarám Nagyságodnak rövideden és igen hamarsággal megjelentennem, mert jól tudom, hogy alig várja Nagyságod, hogy ezeket hamarébb érthesse.

Kara Péter' dolgában parancsolatot ad ő felsége az egri kapitánynak hogy eligazítsa dolgát, mert ő felségének felküldte levelét az kapitányságról. Ezt megjelenti Ugnotnak ő felsége; ez mandatumot megküldöm Nagyságodnak kezébe, és az Kara Péter' leveleit, kiket Nagyságod kezembe küldött volt.

Hendi János uramnak egy levelecskét irtam, kit bé nem pecsételhettem azonért hogy Nagyságod megolvassá; és már hogy én elfelejtettem volna bépecsétlenem siettemben, Nagyságodhoz hívatván, adja meg Nagyságod néki az én szolgálatomért. Másik levelecskémet, kit irtam házam népének, küldje meg Nagyságod hamarsággal az én szolgálatomért, és ha levelet írand nékem, azt megszolgálom ha megküldi Nagyságod. Az hatalmas isten vigasztalja Nagyságodat, és jó egészségben nagy boldogul megtartsa mindennel, amen. Viennae 9 die septembris. Anno domini 1573-o.

P. S. Csáki Pált és a' többi főfő népeket tudom hogy Nagyságod el nem felejtí annak módja szerént requirálni; ő felsége mindeneket az Nagyságod' bölcs gondviselésére hagyott és hagy is, de mentől titkosban lehet, úgy cselekedjék Nagyságod.

Végezetre Forgács Pál jelentéséből jutott értelmére Listhius uramnak, hogy Csákán Balázsnak egy igen jó járó szép tiszta pej ló vagyon, urnak való, az melly nélkül igen szükölködik, mivelhogy császár ő felsége elvette tőle és Ferdinand herczegnelt adta az Nagyságod' minapi küldte lovát, kit igen kedvell vala miként megírtam Nagyságodnak ez előtt való levelemben; azért Nagyságodnak legyen gondja felőle, hogy ha ide valónak isméri Nagyságod, tehát szerezze ide Balázs uramtól Nagyságod, mert jól érti Nagyságod, hogy ez ember nélkül semmiképpen nem lehetünk. Igen helyen is jár most minden dolgainkban, ki a' vajda' tétováit ugyan latorságnak nevezi én előttem.

Bocsánattal irván Nagyságodnak, Raiki Gábor kért erősen, hogy az ő kötéslevelét, öreg asszonyomnak szólót megküldeném hamarsággal, kit ezzel együtt Nagyságod' kezébe küldöttem, azért ő kegyelmének adja meg Nagyságod az én szolgálatomért.

Kendi János uram megjelenté magát lassan lassan az ő felsége' hív szolgálatjához hogy jó szolgálí legyenek, és méltó hogy ő kegyelme feljel tekintsen ennekutána; Nagyságod pedig nem hogy elbocsássa az kik vagynak, sőt másunnan a' jókat magához édesítse; ne bánja bátor Kamuthi uram, hogy Nagyságodnál túrt, és nem fogadta Magocsi' írogatásit, kiről itt mindent értnek.

Császár ő felsége, a' mi kegyelmes urunk jó egészségben vagyon asszonyunkkal, ifiu királyunkkal,

és a' több magzattal egyetembe, légyen hála az úr istennek.

Nem tudom ugyan, vajda micsoda szerrel készül a' jövődő szent Lukács' terminusára, de hiszem az úr istent, hogy Nagyságod jó fundamentumon lészen és készülhet hozzája.

Barcsai Gáspár a' többi közül elfelejtve ne legyen Nagyságodnál.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából.

9.

1573-ban october' 15-kén Medgyesre hirdett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, vajvoda transsilvanus et sicularum comes et c. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod magnifici domini nobiles, aliique ordines trium nationum Transsilvaniae, et annexarum partium Hungariae exhibuerunt nobis et praesentarunt infrascriptos articulos, in comitiis eorum ad edictum nostrum in civitate medgyesiensi ad 15-m diem mensis octobris celebratis, paribus eorundem votis conclusos; petentes nos debita cum instantia, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes, benevole confirmare vellemus. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo:

„Articuli dominorum regnicolarum, magnificorum nobilium, aliorumque ordinum, trium videlicet nationum transsilvanarum, et partium Hungariae, comitatum scilicet Bihar, Kraszna, Szólnok mediocris, Máramaros, Zaránd, ac districtus Káráksebes et Lugos, in comitiis eorum per illustrissimum d. Stephanum Báthori de Somlyó vajvodam transsilvanum et sicularum comitem in civitate Medgyes ad 15 diem mensis octobris a. d. 1573 indictis, communibus votis conclusi:“

„„Nagyságos Kegyelmes Urunk! Megértettük az Nagyságod' kegyelmes akaratját, és reánk való nagy gondviselését, mellyekről Nagyságodnak örök hálákat adunk, és holtunkig való szolgálatunkat a-

jánljuk. Könyörgünk Nagyságodnak alázatosan mint kegyelmes urunknak, hogy ennekutána is ne szűnjék e' szegény hazára gondot viselni, és vigyázni. Miképpen értjük, hogy Békes Gáspár *contra statum et quietem publicam* erigálta magát, és a' Nagyságod' személye és méltósága ellen *machinálkodott*: teljes hatalmat adunk büntetni, és e' féle pártokat kiírtani.

Továbbá miért hogy ez hazának megtartása egyességet kíván a' Nagyságod' intése szerént; annak okáért végeztetett országul: hogy senki ne pártolkodjék, hanem igaz hívséggel légyen minden ember Nagyságodhoz; ez után se pártolkodó követeket se leveleket idegen és más más országba ne merjenek küldözni, sőt ha valakinek e' féle levelek hozzattatnának, ki a' Nagyságod' birodalma alatt lakik, az olyan ember fel ne merje szakasztani, hanem éppen Nagyságodhoz vigye, avvagy küldje.

Ha pedig valamelly úr, avvagy nemes ember alkármelly nemzetbeli légyen és állapotban, rendben, nem gondolván ez hazának megmaradását, és a' Nagyságod' méltóságát, ez feljül megmondott dolgokat merné késértöni, és megháborítani igyekeznék a' közönséges állapotot és békességet: a' féle embert Nagyságod egy hivatallal, melly *expositio*-val keljen, egy rövid gyűlésre hívasson személy szerént, nem *procuratora* által; ki ha reá jó és magát megmentheti, jó; ha nem mentheti pedig magát, tehát örök hitetlenségnek poenáján *pronuntiáltassék*; kinek annakutána Nagyságod se *salvus conductus*, se új ítéletet ne adasson, se pedig jószága elfoglalásakor *inhibitio* és *repulsio* ne engedtessek, és ne használjon a' *generale decretum*nak tartása szerént.

A' melly embernek jószága, záloga nem volna ez országban, avvagy Magyarországon az Nagyságod' birodalmában, ki sem istent nem félvén, se az hazának békességes állapotját nem gondolván, a' féle undok pártolásokat merne indítani: az olyan gonosz embert Nagyságod személyében minden haladék nélkül megkerestessen, és megfogasson, és törvény szerént az ő érdeme szerént büntetessen.

Tetszik ez is országnak: ha történet szerént valamínémű rendbeli ember büntelen embert Nagyságod előtt bévádolna, hogy e' féle pártolásban practicált volna, és törvény szerént reá nem rakhatja, bizonyíthatja, tehát a' féle hamis beszédű ember Nagyságod előtt azontúl tálion maradjon azon poennán, ki a' büntelen emberre következett volna, ha reá bizonyíthatta volna a' vétket.

Annakutána azt is közönséges akaratból végeztük: hogy az ország' oltalmára minden úr és nemes ember, székely uraink és atyánkíjai, azonképpen a' szász uraim hadakozóul jó szerrel készen légyenek az előbbeni articulusok, módok és rendtartások szerént azon elvégezett büntetések alatt úgy, hogy mikor az Nagyságod' levelét látják, tartozzanak oda menni minden szerszámokkal, az hová Nagyságod parancsolja, és a' hová a' szükség hívánja; a' magyarországi uraink és atyánkíjai is azon terhviselésre ajánlják magokat.

Továbbá végeztetett ez is országnak: hogy látván Nagyságodnak e' mostani jelen való szükségét és nagy költségét, az erdélyországi nemes uraim kapuszám szerént ígérnek Nagyságodnak 99 pénzt ez jövő sz. Katalin asszony' napjára fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

A' székely uraim is ezen igérettel ajánlják magokat Nagyságodnak mint hegyelmes uroknak.

A' szász uraim is egyenlő terhet akarnak viselni, látván ez ország' szükségét.

A' magyarországi uraink és atyáinkfiai is igérnek kapuszám szerint egy forintot a' feljül megírt napra híven beszolgáltatni.

Végezetre dicsérik a' Nagyságod' hívei, hogy e' mostani terminust elhalasztotta Nagyságod, hogy ők is az ő kicsin erejek szerint ez hazának maradására és szükségére készülhessenek és alkalmasokban találtassanak. ""

Nos igitur praemissa instanti dominorum regnicularum petitione fauenter exaudita et benigne admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorundem continentias, articulos et puncta ratos, gratos et acceptos habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam etiam per alios quoslibet, quorum interest, observari faciemus. Datum in dicta civitate Medgyes 18-va die mensis octobris, anno domini 1573.

Stephanus Báthori

de Somlyó m. p.

(P. H.)

Franciscus Forgách

Cancellarius m. p.

Találtatik eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

10.

**Békes Gáspár 1574-ben februarius' 14-kén
Bécsből Musztafa basához, a' budai
beglerbéghez.**

Te Nagyságodnak szegény rabja: Békes Gáspár m. p.

Illustrissime ac Magnifice Domine mihi semper Gratiose!

Az hatalmas istentől te Nagyságodnak minden jókat kívánok és hosszú életet; egy napját ezerre tégye te Nagyságodnak.

Nagyságos Uram! megadá én nélkül az én emberem István Deák az te Nagyságod' levelét, kiből értem az te Nagyságod' én hozzám való jó akaratját, kiért a' nagy isten sok jókat adjon te Nagyságodnak; mert én tudom hogy soha meg nem szólálhatom az te Nagyságod' én velem jó tétét.

Továbbá Nagyságos Uram értem az Nagyságod' leveléből az te Nagyságod' parancsolatját és intést, hogy én az hatalmas (török) császár' Portájára mennék; értem pedig az nagyságos fővezér basa' levelét és akaratját, az Nagyságod' atyjafráét, hogy ő nagysága azt kívánja. De én ő nagyságának ez előtt is alázatosan megírtam és megízentem emberem által hogy az semmiképpen nem lehetne, hanemha vesznije akarok, mert te Nagyságod jól tudja hol vagyok; ahhoz semmiképpen mód nincsen. Te Nagyságodnál nyilván vagyok Nagyságos Uram, hogy itt Németországban nem úgy vagyok a' dolog mint az hatalmas császár' birodalmá-

ban, hogy mindenek csak az hatalmas császártól hallgatnak és félnek; itt sok szabad fejedelmek és fő urak vagynak, kikkel minden nap rakva a' fejedelem' udvara, kik' híre nélkül semmit nem mivelhet a' fejedelem; ha szintén a' fejedelem azt megengedné is, hogy béményjek, avvagy ugyan parancsolná is, soha azok nem engednék; ezer fejem volna is, egyiket oda nem vihetném; te Nagyságod pedig mégitélheti mint eszes fejedelem: országokban vagyok, mindent látok, hallok; annak felette a' fejedelemnek is udvarában vagyok, és mindent láttam, hallottam. Itélje Nagyságod, miben légyen az én dolgom, és mint lehetne az én béményem; meghígye Nagyságod, hogy sok szem vigyáz minden szempillantásban én reám. De ha ő nagyságának, ugyan az akaratja — az fővezér basának — hogy én elveszszek, 's a' mint vétettem ő nagysága ellen kiért halált érdemlek: ő nagysága küldjön ide, ölessen itt meg, mert én nékem mindegy, akár egy képpen akár másképpen; ha ő nagyságának halálomban léssen nagyobb haszna, hogy nem életemben, ám ölessen meg; lássa mind e' világ mint fizeti meg ő nagysága az én hívséges szolgálatomat, kit én a' - - - - - holt király' fia' idejében miveltem az hatalmas császár' vitézivel az hatalmas császár' ellenségi ellen, kit mind a' végbeli vármegyék és vitézek jól tudnak; ám légyen példájok egyebeknek. — - - - - gyen ezt az hatalmas isten látja, hogy az én életemben ő nagyságának több haszna lenne, hogy nem mint a' vajdának teljes életében. Te Nagyságod meghígye azt, hogy minden na - - - sok szidalmat vallok én az hatalmas császár (iránti) hívségemért; török nevem vagyon Nagyságos Uram most is mindenek - - - - - és sokan mond-

ják, hogy megérdemleném hogy a' bőrömöt is nyúznák rólam.

Te Nagyságodnak könyörgök: a' nagy isten - - - - - ja eleibe te Nagyságod az nagyságos basza vezérnek, hogy ő nagysága tekintse meg az istent, ne veszeszszen ő nagysága - - - - - pen minden érdemem kívül; mi haszna lészen ő nagyságának az én veszedelmemben? egyebek is csak elidegenülnek ezzel az hatalmas császártól, mert mindenek jól tudják mit szolgáltam én az hatalmas császárnak; ő nagysága ne végye az vajda' én ellenem való sok vádolását elő, mert az vajda énnékem mindenemet el - - - -, életemet is elvenné, ha lehetne; ő nagysága — a' nagyságos vezér basa — csak akarná megértené, ki légyen az vajda és minémű híve légyen az hatalmas császárnak, és mint practical most is az hatalmas császár ellen, talám ő nagysága én rám is - - - tekintene; Nagyságos Uram, nincs ki eleibe adná a' nagyságos basának a' dolgot, az én szómnak is pedig ő nagysága helyt nem ad; de meglátja ő nagysága, ha én mind eleitől fogva igazat nem irtam a' vajda' practicalai felől, bátor szörnyű halállal ölessen meg ő nagysága. Most igen titkon küldötte embereit római pápához, és mind az hatalmas császár ellen practical; ide is jö és mégyen postája; valamit az hatalmas császár Portájáról irt (neli), ide mindenciket megír.

Továbbá Nagyságos Uram értem azt is, hogy azértis neheztel a' nagyságos vezér basa én reám, miért hogy itt vagyok a' fejedelem' udvarában; én Nagyságos Uram a' halál elől futottam - - - - de nem a' végre, hogy én soha az hatalmas császár hűségétől elszakadjak; nem tudtam hova lenni, mert mindenütt elfogta volt a' vajda útamat; immár hogy

ide jöttem, itt vagyok az fejedelem' udvarában; szép szót kell néki adnom, és magamat igen kell néki ajánlanom ideig, mert te Nagyságod megítélheti, hogy az én mostani állapotom azt kívánja; sőt az nagyságos basa vezér is arra intett engemet emberem által, hogy azt műveljem; de idővel nem lenne ártalmas az hatalmas császárnak az én itt lételem. Könyörgök azért még is Nagyságodnak: az úr istenért adja eleibe te Nagyságod az én dolgomot az nagyságos vezér basának; ő nagysága könyörüljön rajtam, hallgassa meg könyörgésemet; mert valamit te Nagyságod én velem mível, de ha koldulásommal is kell élnem is, de soha én az ő nagysága' lábaitól el nem szakadok. Maga meghígye Nagyságod, hogy én eddig kenyeret találtam volna itt is ez földön - - - ilyen nyomorúságban ésszidalomban nem élnék, ha elakartam volna szakadni az hatalmas császár' hűségétől; de ha ő nagysága — az fővezér basa — reám tekint, az én igaz - - - - - többet adok ő nagyságának esztendeig, hogy nem az vajda - - - - életében adna.

Ezt is akarom te Nagyságodnak - - - - - hogy az vajda most erősen dicsekedik avval, hogy nagyságos vezér basának négy ezer - - - - - hogy az én szolgámat néki küldje - Antalfi Imrét, és hogy nagysága megigérte néki hogy kezébe küldi - - - - - nyilván beszéli ott benn az vajda Erdélyben kit én - - - - - kétlek, hogy meg nem késértett volna az nagyságos basánál, de én azt elhittem, hogy ő nagysága azt nem műveli, mert még nem esett soha az hatalmas császár' Portáján, hogy valaki' szolgája, az kit könyörögni küldött az hatalmas császár' Portájára, valaki' kezébe adott volna is; de azt hiszem Nagyságos Uram, hogy

az vajda azt véli, hogy az nagyságos basa is olyan légyen mint ő.

Értettem azt is, hogy Nagyságodnak summát ígért volt, hogy Nagyságod a' szegény legényt István Deákot — kezébe adja; Nagyságodnak még is könyörgök, te Nagyságod ne felejtkezzék el rólam, hanem irjon felőlem mennél hamarébb lehet az nagyságos vezér basának: ő nagysága halgassa meg könyörgésemet, és tegyen kegyelmes választ; isten után csak ő nagyságától várok csak minden jót; va - - - - — ő nagysága én velem, mivel tudom hogy az te Nagyságod' törekedése sokat használ énnékem, mert te Nagyságod jól érti mind a' vajda' dolgait és mind az én nyomoruságimat és igazságomat. Tartsa meg isten Nagyságodat minden jókkal sok esztendeig. Irtam Bécsben februariusnak 15-ik napján 1574.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából.

11.

Békes Gáspár 1575-ben majus' 14-kén Prágából Radák Lászlóhoz.

Szolgálatomat ajánlom te Kegyelmednek mint bizodalmas uramnak, barátomnak.

Te Kegyelmednek azt akarom értésére adnom, hogy ő felségének az tetszik ez dologban: hogy én mindjárást alá menyjek innét, és ott alatt Kassa mellett várjam az ti Kegyelmetek' válaszát ez dolognak hamarabb voltaért; mert így igen késedelmesnek itili ő felsége, hogy én még itt várjam a' Kegyelmetek' válaszát. Azért bízott uram, barátom: én menten mégyek alá, és ott várom a' Kegyelmetek' válaszát. olyan helyen, hogy senki nem tudja egyéb Ruber uramnál a' hol én lések Kassa mellett. Azért te Kegyelmedet kérem mint bízott uramat, szerelmes barátomat: Kegyelmed most mutassa meg magát; mert ebben a' dologban kiváltképpen te Kegyelmedben vagy és Csáki Pál uramban ő felségének bizodalma, hogy Kegyelmetek indítsa a' több uraimat hozzá, mellyhez uram ha mostan nem fog ti Kegyelmetek, soha - az én hitemre - az elő nem kerül. Én ti Kegyelmetekért mindent megkísértettem ez előtt. Im most is öcsémmelegyetemben fejünket oda visszszük ti Kegyelmetek' közé; az kegyelmes isten jól adja uram; tudod uram elcitol fogva a' mihez mi ketten kezdetünk te Kegyelmeddel, mindenkoron jól adta az úr isten. Bizony ingyen nem vélné senki, az kegyelmes isten mire viszi dolgunkat; mert ő felsége incította azt.

Te Kegyelmed Pál uramot — Csáki Pált — indítsa igen a' dologhoz, és Bornemisztát, és biztassa őket; ha lehet uram — az istenért kérem Kegyelmedet — légyen szembe Kegyelmed személye szerint Csáki Pál urammal, és indítsa néki Kegyelmed, hogy a' Bethlen (vára') dolgára is legyen gondja: lenne az a' hely, az hova menne ő kegyelmek és én is oda megyek az napra, valamelly napot rendel Kegyelmetek.

Ezt uram immár az dolgot — a' mennyire isten indította — könnyebb ő szent felségének segítségével véghezvinni, hogy nem mint elhagyni. Most, most vagyon uram ideje, hogy ti Kegyelmetek nyuljon gyorsan az dologhoz. Én az kegyelmes istennek ajánlottam ti Kegyelmeteket; ő szent felsége vezérelje a' ti Kegyelmetek' szívet mind a' jóra, és engedje ő szent felsége, hogy láthassuk uram egymást rövid napon nagy örömmel. Irtam Prágában 14-a maji. Anno 1575.

Kegyelmetek ne kimélje se pénzét, se marháját; meglátja Kegyelmed, az kegyelmes isten megszerencsésítvén dolgunkat: bizony olly atyjafia lesznek Kegyelmednek, hogy az Kegyelmed' gyermeki is mindétig megemlékeznek az mi köztünk való barátságról.

Kegyelmed' atyjafia, barátja
Békes Gáspár m. p.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hit-
les sententiából.

12.

1575-ben julius' 25-dik napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, regni Transsilvaniae vajvoda, et siculorum comes et c. Memoriae commendamus et c.

„Articuli dominorum baronum, nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae illi subjectarum, in eorum generalibus comitiis profesto beati Jacobi, id est ad 25 diem julii anni 1575 Colosvarinum indictis, unanimiter decreti et conclusi:“

„„ Megértettük Kegyelmes Urunk te Nagyságodnak fő emberei által, és írása által való kegyelmes izenetét, mellyben te Nagyságod bővséges beszéddel elészámláltatja mind amaz hazánk' veszedelmének és pestisének Békes Gáspárnak gonoszságos cselekedetét, hazánknak és hazánkon való árulását, practicáit és elgondolt dolgainak ez minapi szemünk előtt való exitusát, mind penig az te Nagyságod' gondviselését eleitől fogva mind hazánkra, mind penig ezekre ez dolgokra.

Annakokáért mű is fejenként megemlékezvén hogy az országok és fejedelemségek az istennek kiváltképpen való oltalmában vagynak, és szent angyalinak őrizésében: legelőször ennek a' mű kegyelmes istenünknek nagy hálákat adunk, hogy ő szent felsége ez szegény maroknyi földet, melly erőtl, erősségektől, emberek' segítségétől teljességgel megfosztatott, ennyi veszedelemben és reánk való pra-

cticálásban megtartotta, megoltalmazta, és az hatalmas császár' szívét az mű oltalmunkra és megmaradásunkra fordította, miképpen ezt nyilván látjuk az hatalmas császár' leveléből; könyörögvén e' mellett ő szent felségének, hogy ennek utána is az ő választottiért legyen erős tornyunk és paisunk ellenségünk ellen, hogy édes hazánkban hozzánk tartozóval megmaradván, csendességes és tiszteletes életet élhessünk isteni félelemben és tisztességben. Annak utána méltó hálákat adunk te Nagyságodnak, kit az úr isten az mű strázsánkra ültetett és nevelt, hogy te Nagyságod is régi jámbor fejedelmek' módja szerint az mű hazánkról és megmaradásunkról ilyen vigyázást tett, hogy mű teljességgel az kegyetlen ellenségtől isten után te Nagyságod' gondviselése által el nem nyelettettünk; imádván az úr istent, te Nagyságodért, hogy szent lelkével vezérelje ez után is te Nagyságodnak eszét, tanácsát arra, az mi ő neki kellemetes és az hazának hasznos; igazgassa karját, és újait győzedelemmel ellenségi ellen; mű is pedig fejenként ő szent felsége velünk lévén, te Nagyságodnak meg nem akartunk fogatkozni, holtig hívségesen akarunk szolgálni.

Továbbá nyilván értjük az te Nagyságod' izenetéből dögleletes cselekedetét, álnokságit az gyakorta megnevezett Békes Gáspárnak, mellyeknek mű is nem csak auditori voltunk, hanem látói és tudói, hogy ő az oka mind az ő maga és hozzátartozóinak veszedelmének. Ezt is megértettük az te Nagyságod' irásából és izenetiből, hogy te Nagyságod e' féle gonosz embereknek és hozzátartozóknak büntetése felől való deliberatíot és suffragiumat kíván te Nagyságod. Megemlékezvén azért az régi mondásról: hogy heába irattak volna az tör-

vények, ha executionak nem demandáltatnának; ebben is méltónak ítéljük az te Nagyságod' kívánságát és parancsolatját. Miérthogy penig szokott természeti és kegyelmessége szerént te Nagyságod mint régi, igaz úr nemzet, ilyen nyilván való dologban is törvény' processusa szerént akarja ez dologt eligazítani, noha mind az isten, és mind az dolog más útát és módot és tehetséget is mutatott volna te Nagyságodnak eleibe: ez Nagyságodnak kegyelmességiért te Nagyságodnak hálákat adunk, könyörögvén, hogy ezen propositumot tartsa meg te Nagyságod végig mind ezben, mind egyéb dolgaiban.

Továbbá értjük az Nagyságod' kívánságát az hadakozásban való rendtartás felől. Mű semmi időben tehetségünk szerént az közönséges szükségnek megfogyatkozni nem akarunk; most is látván az nagyobb szükségét, nem akarunk megfogyatkozni. Azért Kegyelmes Urunk hogy az közönséges szükség is meglégyen, és az Nagyságod' kívánsága, más felől az szegény község is ne romoljon teljességgel; így szólottunk: hogy az erdélyi nemesség székhely urainkkal atyánkfiaival egyetembe, és magyarországiakkal, ő magok személyek szerént jó lovakkal, szerszámokkal fejenként készen légyenek, és az 16-todáról az mint ez előtt is megadtuk az egy lovagot, azt most is megtartjuk; látván penig az szükségét és Nagyságod' kívánságát, esmét azon 16 kapuról az lovak mellé egy gyalogot adunk, kiknek hadi szolgálatnak idején elsőbben mindenkor egy hópénzt adunk néki, avval bocsátjuk el az gyalogot, az után Nagyságod' kegyelmesen gondját viselve fizetéseknek; békesség' idején penig az nemes ember bírja úgy mint sajátját, övét, senki tőle azokat el ne tulajdoníthassa, csak tartsa olly készen,

hogy mikor kelletik, állathassa elé puskával; ezeknek tizedese, hadnagya és zászlója, pásitzöld köntöse legyen; kiket mind lovagot, gyalogot esztendőben kétszer az ispányok előtt megmustráljon, és az ő Nagyságának gyalogja is együtt legyen az nemesség' gyalogjával, és az urak' drabontí ottmustráljanak meg, az melly vármegyében az urak lesznek; ha ki pedig ez gyalog idein való állatásnak megfogyatkoznék és az ispányoknak mustráikor elé nem állatniék, azt az ispányok legelőször 10 giráig megdulják, másodszor pedig 20 giráig, harmadszor pedig jószágokat foglalják az ispányok; ezt az mellyből az fogyatkozás lett. Az ki pedig szolga, vagy beteg, képebeli embert, és zsoldost, lovagot, gyalogot azonképpen jó szerrel állasson az vármegye köziben.

Az egyházhelyi nemes népek is fejenként jó szerrel készen legyenek személyek szerént; minden egész ház' helyiről egy egy személy menyjen; ha hol pedig többen vagynak, egy házhelyhez egyikkel megérjék, azt jó szerrel bocsássák.

Az szász uraim pedig miért hogy sem 16-todával lovagot nem tartanak, sem személyek szerént fejenként hadakozásba nem mennek: tartsanak 1000 jó válogatott gyalogot, kiknek azon képpen legyen hadnagyjok és zászlójok. Könyörgünk mint Kegyelmes Urunknak, hogy ezbeli ajánlásunkat vegye elegendendő neven te Nagyságod, és ez zsoldosokat mind lovagot, mind gyalogot csak akkor vétesse fel Nagyságod, mikor az közönséges szükség kívánja.

Továbbá az miképpen te Nagyságod is kegyelmesen előnkbe számláltatja, mű is nyilván látjuk és tudjuk Nagyságodnak mind ez mostani hadra, mind az hatalmas császár' Portájára való nagy költségét;

de viszontag könyörgünk: hogy te Nagyságod is kegyelmesen szeme' eleibe vegye szegény községünknek mind halál miatt, és ez had miatt való romlásokat, mind pedig ez mostani nagy éhezést, melyhez hasonló mű időnkben nem volt; mindazáltal az szükségnek nagy voltát látván, ígérünk Nagyságodnak Erdélyből három nemzetül régi rovás szerint az hatulmás császár' adójára 99 pénzt, és magyarországi uraink, atyáinkfiai egy egy forintot, azonképpen azon régi rovás szerint mint régi szokások volt; könyörögvén te Nagyságodnak: hogy ez mostani nagy szükségnek ideihez képest vegye kegyelmesen te Nagyságod tőlünk; ennek utána is míg marhája tart szegény községünknek, annyit adatunk, hogy Nagyságod', és az haza' közönséges szüksége meg ne fogyatkozzék; ezt pedig Nagyságodnak bészolgáltatjuk ez jövendő szent István király' napjára.

Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak, hogy megtekintvén községünknek mostani időbeli nagy romlását és szükségét, új connumeratioval münket terhelni nem akar; mű is Nagyságodnak sok szükségét és közönséges dolgokra való költségét megtekintvén, az 99 pénzhez, melyet császár' adójára adtunk, adunk az Nagyságod' szükségére is régi rovás szerint nemességül ötven, ötven pénzt, melyet ez jövendő Kisasszony' napjára bészolgáltatunk. Ezen terhet viselik az szász és magyarországi uraink atyáinkfiai is; Nagyságod vegye jó és kegyelmes neven tőlünk.

Továbbá székely uraink is egyenlő terhviselésre ajánlják magokat.

Továbbá Kegyelmes Urunk, hogy te Nagyságod az mű könyörgésünkre kegyelmesen megígérte, hogy az kamaraispányoknak meghagyja, hogy az nemes uraimnak valóba sót adjanak házok' szükség-

gére régi articulások' tartása szerént; megszolgáljuk te Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Azonképpen az szokott jobbágyot hogy Nagyságod kegyelmesen megigérte minden helyekről megadatni, kik Nagyságod' idejében mentek el, vagy ezután is mennének; megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Kegyelmes Urunk, vagynak sokan, kik könyörgöttek Nagyságodnak némelly törvény szerént való dolgokért; nékik pedig ollyakért, kik a' Nagyságod' kegyelmében vagynak; mű pedig noha keresztényi kötelességünk szerént mindenszegény nyomorultakért könyörgéssel tartozunk, de főképpen egynéhány rendbeliekért, árvákért, özvegyekért, kiknek sem részek, sem hírek még most sincs az gonosz embereknek álnokságokban; kiknek marhájokban, jószágokban zsákmány lett mind házoknál, mind pedig itt ez városban. Nagyságodnak megszolgáljuk előbbi maga ajánlását, hogy mindeneknek könyörgéseket értvén, úgy akarja te Nagyságod magát viselni, hogy ártatlan senki igazságában meg ne nyomorodjék.

Te Nagyságod' választételét ebben is dicsérjük, hogy hatalmat adott az ispány uraimnak az Nagyságod' jószágán is, egyebütt is mindenütt az gonosztévő emberek' keresésére és megbüntetésére, miért hogy felette eláradt mindenütt az gonoszság.

Az harmiczadokról is az minémű szertelenségek esnek mind Szilágyságban, mind pedig Hunyad vármegyében; könyörgünk: hogy az mint Nagyságod kegyelmesen ígérte, most is mikor valamelylyik atyánkfia megtalálja Nagyságodat könyörgésével, igazítsa el te Nagyságod.

Végeztünk erről is országul: hogy az monostori konventben requisitorok légyenek, mind pedig

az fejevári káptalanban; az monostori konventben Polyáni Bálint pap légyen előttök; légyenek collegái Zalonkemeni Miklós Deák és Márton Deák az kolozsvármegyei notarius. Az fejevári káptalanban fő requisitor léssen az ott való plébánus Ilosvai Benedek pap; collegái az káptalanok, ki mellé szükség egy notariust keresni. Ezeket ő Nagysága megcsküttesse az hívségre, és külön külön pecsétet adjon nekik, kiknek authorítások légyen nem csak az requisitoria; hanem minden executiora, de úgy, hogy ha kik nem akarnak véllek, exequáltattatni, ennek előtte való mód szerént nemes emberrel is exequáltathassanak; ő Nagysága kegyelmesen viseltesse gondját, hogy az miképpen kegyelmesen megígérte, légyen meg ezeknek is fizetések azonképpen, mint az váradi requisitoroknak, és azon fizetések légyen.

Továbbá Kegyelmes Urunk, jóllehet igen nyilván vagy on azoknak gonosz cselekedetek, kik a' Békes Gáspárral, és az ő mordály hadával együtt Nagyságodra, és ez országra támadtak, kik ellen noha mind az isten, kié az győzedelem, és mind az véteknek nagy volta más módot és tehetséget is mutatott volna az megbüntetésre, de mindazált miért hogy Nagyságod szokott kegyelmes természeti szerént, mint régi igaz megrögzött vér, nemzet ilyen nyilván való dolgokban is az törvénynek processusát követi, és ennek ítéletét országul reánk támasztotta: ez Nagyságod' kegyelmességét országul megigyekezőnk szolgálni mint kegyelmes urunknak, és az Nagyságod' méltó kívánsága és parancsolatja szerént ez dolgot előnkbe vévén, az vétkesek ellen törvényt ez generalis gyűlésben Nagyságoddal egyetemben mind országul szolgáltatunk, és ellenek publice prononciáltunk, kiről sententia levelet is i-

rattunk. Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy az mű sententiánkat, mint ilyen nagy dologban, Nagyságod helyén hagyja, és minden időben erejében tartsa és tartassa, hogy az törvénynek erejét, és az büntetésnek kemény voltát minden ember eszébe vegye, és róla példát vegyen, tanuljon, hogy ilyen veszedelmes dolgot meg ne mérjen ezután kísérteni.

Végezetre miérthogy a' féle sententiázott és notába esett embereknek minden jószágok és marhájok törvény szerint Nagyságodra szállott; sokan vagynak pedig mind városokban és város kívül, nemesség és székelység között, kik a' féleknek marhájakat nálók rejtetgetik és tartják; végeztük azért országul: hogy mátul fogva harminczkettő napig valaki a' féle marhát városokban bírának, vármegyéken ispányoknak, székelységen királybíráknak ki nem adják, és ki nem mondják, hanem nálók rejtekben tartják, azután ő Nagysága azokat mint a' féle occultatorokat törvény szerint megbüntethesse. ""

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditionis nostrae faventer admissa, praemissos universos articulos et c. Datum in praescripta civitate nostra Colosvár 6-ta die augusti anno domini 1575 supradicto.

Stephanus Báthori
vajvoda transs. m. p.

(P. H.)

Martinus Berzeviczi
Secret. et consil. m. p.

Találattik eredetileg báró Bruckenthal Sámuel szepeni könyvtárában.

13.

1576-ban januarius' 28-kára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori, vajvoda transsilvanus siculorum comes. Memoriae commendamus et c. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hunc in modum:

„Megértettük országot az te Nagyságod' izenétiből és írásából az Nagyságod előtt álló nagy dolgokat, és hazánknak minden állapotját: hogy az úr isten először, azután lengyelországi nemzetségek és statusok Nagyságodat úgy mint inkább egy akarattal, egy voxzal az lengyelországi királyságra, és azoknak országának, tartományinak birodalmára hívják, melly okért illy főfő követek hazánkba, és Nagyságodhoz mostan jöttek volna; melly dologért tisztünk szerint az hatalmas istennek hálát adunk, ki az szegény magyar nemzetnek utolsó reménységben ezt engedte érni és látni, hogy az ő véréből királyt idegen nemzetek előtt is lásson, és minthogy ennek előtte való időkben az erdélyországi vajdák-ból főfő tisztekre és királyságokra is vitt, azonképpen ezt az posteritásra maradandó dicséretet most is ennek az földnek engedte látni és érni.

Továbbá noha, Kegyelmes Urunk, münket sok dolgok, sok okok kényszerítenek arra, hogy az te Nagyságod' köztünk való létét, megmaradását kívánók felette igen is; mindazonáltal értvén az dolognak állapotját és okait: nincs mit tennünk; az te Nagyságod' propositumát, mellyet hiszünk hogy istentől rendeltetett, meg nem remorálhatjuk, és

ajánljuk az kegyelmes istennek Nagyságodnak útját, tanácsit, hogy ő sz. felsége vezérelje, hordozza jó végre, az mű szegény nemzetünknek is megmaradására.

Holott pedig te Nagyságod ilyen állapotjában is szorgalmatos az mű megmaradásunkról, azt is te Nagyságodnak háládatosan megiszolgáljuk, és az mint te Nagyságod helyében in sua absentia hagyta előttünk Báthori Kristóf urunkat ő nagyságát, azonképpen, ebben is az Nagyságod' értelmét vettük; ezt hozzá tévén: hogy ő nagysága is mint igaz te Nagyságod, hites és köteles legyen minden nemzetségeknek, statusoknak és ordoknak, hogy szabadságokat és törvényeket minden czikkelyiben megtartja; religioban senkit meg nem háborgat, újítást sem szenved; előbbi donatiókat mind az megholt fejedelmekét, mind az Nagyságodét, mind az előtt valókat salvo jure alieno megtartson, és mással is megtartasson. Az melly donatiók inexecute maradtanak, avagy ki nem vették, egyéb processusok is nem exequáltattak, az ő nagysága' pecségi alatt exequáltassanak és azon erejek legyen; ezt is hozzá tévén, hogy ez birodalom' idein hasonló authoritással legyen közöttünk minden dolgokban, valamellyel te Nagyságod volt, mind törvény dolgában, donatiókban, mind egyéb dolgokban per omnia; és hogy az úr isten ő nagyságát gyakorta való betegségekkel látogatta, kit semmiképpen senki el nem tagadhat, hogy minden dolgok isten szerént, régi jó mód szerént menyjenek véghez, hogy ő nagysága körül fő emberek, nemzetek és atyánkfiai legyenek, kiknek tanácsokat vévén, megbecsülvén, mind békességhez illendő, mind hadhoz illendő dolgokhoz az szükség szerént szólhassanak, végezzenek minden időben.

Továbbá miért hogy látjuk némelly szomszédságnak hozzánk való kedvetlenségét az Nagyságod' elmeneteli és utja miatt; végeztük ezt - hogy semmi reménytelen, véletlen dolog rajtunk ne essék, mint az elmúlt napokban történt vala-: hogy te Nagyságod' minden felé szorgalmatos vigyázókat bocsásson és ha mi készülletet valamelly felé értene, ispányokat, királybirákat certificáljon, és az mint az szükség kívánja, ahhoz képest vagy felével, az tizenhatodával, lovaggal, gyaloggal, vagy penig személyek szerint is minden hadakozó hozzánk tartozóval, jó szerrel, jó móddal össze gyűljenek, az nemesség és szászság Kolozsvárra; székely uraink Vásárhelyre, és ha az dolog mutatja, együvé - Aranyos szék az nemesség között lévén az szomszédságért; és az mostani népünket Kolozsvárról az második hó kitelvén haza szállíthassuk; az két vármegye penig, Kraszna és Szőlők Somlyóra gyűljenek.

Továbbá látván te Nagyságodnak előtte álló dolgát, sok költségét; remélvén ezt is, hogy ha az úr isten te Nagyságodat megszerencsésíti dolgában, mint hiszszük is kétség nélkül, hogy jövendőben az mű jónkról el nem felejtkezik, hanem minden segítséggel lészen; noha köztünk vagyon drágaság és fogyatkozás, kit semmiképpen nem tagadhatunk: mindazonáltal most is az közönséges szükségre ígérjük magunkat, nemességül az régi rovás szerint minden kapuról 99 pénzt adni.

Azon terhet viselik az székely uraink atyánkfiai.

Azonképpen az szászság is.

Magyarországi atyánkfiai is egy egy forintot adnak régi rovások szerint, melly pénzt, az úr isten azt adván érnünk békével, éppen pünköszt' napjára bészolgáltatunk, mikor az szegénység' marhá-

jának árucskája lészen. Könyörgünk: Nagyságod vegye elegendő neven az mű jó akaratunkat.

Továbbá az *deliberatum homicidiumok'* büntetéséről, mikor nemes ember nemes embert öl meg; végeztetett egy akarattal: hogy ha azféle gyilkos azon vármegyéből elszalad, az melly vármegyében fő jószága és háza vagyon, ott az első székre az ispányok eleibe citáltassék *peremptorie*; ha *compareál* és magát menteni akarja *servatis de jure servandis* mentség engedtessek néki, és ha megszabadíthatja törvény szerint magát, jó; ha pedig *succumbál*, annak módja szerint mint gyilkos megbüntettessek; ha pedig *appellál*, *elbocsáttassék* az fejedelem' elébe, de az *appellatiót* az fejedelem *extraordinarie et continue* megláttassa; az *appellatio* alatt vagy fogva tartassék, vagy jó kezesség alatt; az *appellatio* mihelyt megláttatik, azonnal *finaliter* az ispányok által *exequáltassék*.

Ha pedig nem *compareál* az széken, az *citoria sententia* adassék ellene, kivel mindenütt szabadon kergethessék és megbüntethessék *nullo juris remedio obstanto*.

Ha pedig az nemes ember paraszt embert öl meg, abban az régi mód tartassék meg.

Ez *articulus* pedig kezdessék megtartatni 1575. esztendőől fogva.

Az erdélyi nemes uraim' *transmissiojok* is, kiket az székekről táblára *appellálnak*, nem csak az nemesség *octaváján*, hanem minden gyűlésekben is megláttassék, mint szinte az magyarországi nemes uraimé és szászságé.

Továbbá könyörgöttek azok az atyánkfiai, kik Dávid Ferencz' vallásán vagynak: hogy Dávid Ferencz *superintendensek* legyen, és ha ő meghal, vagy pedig betegségek, vagy mi egyéb okból mutálni kel-

letnék, mutálhassák és mást substituálhassanak eadem autoritate; csak hogy az religio' dolgában semmit ne innováljon, hanem az miben találtatott, azon állapotban maradjon.

Végezetre, miért hogy az Bihar vármegyei executiók az töröknek félelme miatt nem olly bátorsággal peragáltathatnak, mint ennek előtte, az mint szokások volt; azért végeztetett: hogy mindenütt az vármegyében egy viceispány és egy szolgabíró az notáriussal egyetemben szabadon exequálhasson; sőt penig ha az hely olly félelmes, hogy oda az pogány miatt azok sem mehethnének: a'féle helyről az bíró harmad magával, esküttekkel, iktatás' dolgában penig több szomszéd paraszt népekkel is behívattassék Váradra az székes helyre, és ott lehessen mind statutio, mind pedig egyéb rendbeli executio azok előtt, azok bizonyosságára."

Nos itaque praemissa humili supplicatione dominorum et c. Datum in civitate Medgyes, 8 die mensis februarii. Anno domini 1576.

Stephanus Báthori

vajvoda transs.

m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

14.

Báthori Kristóf vajdának 1576-ban majus'
18-dikán Szék mezővárosban Nagy Máté-
hoz, a' török Portánál lévő ügyvivőjéhez
irt levele.

..... nobis sincere dilecte, sa-
ludem ..... m.

..... szerelmes atyánkfiának, len-
gyel. .... meglett koronázását. ....
..... el egyetembe ím megirtuk az hatalmas csá-
szárnak, és az basának; az dolgot megérted az le-
velek' másából, kit oda küldtünk neked, te is ez
dolgot add úgy érteni az Portának; hiszszük penig,
hogy lengyel király is (Báthori István) az oda való
dolgokról informálja az Portát embere által, te is
azért megértvén az dolgot, az mint az mi atyánk-
fià informálja, ahhoz képest formáljad beszédedet,
csak hogy erre igen nagy gondviselésed legyen,
hogy az Portának illy vélekedése mi felőlünk ne
légyen: hogy mi Lengyelországtól függenénk és
szolgálánk; melly dolog felől ha emlékezet lenne,
bátoron szólhatsz: hogy mi sohova nem hallgatunk,
sohonnan egyebünnen nem függünk, hanem csak
az hatalmas császártól.

Ha mi új dolgokat, híreket érthetsz, ez mos-
tani levélvivő által is — Rácz Jován által minde-

nekről írj, és minket bizonyossá tégy. Nec secus feceris. Datum in oppido Szék. 18 maji, anno domini 1576.

Christophorus Báthori
de Somlyó m. p.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérvárat a püspöki könyvtárban találtatik.

15.

1581-ben majus' 1-ső napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Christophorus Báthori de Somlyó, vajvoda Transsilvaniae, et sicularum comes. Memoriae commendamus et c. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum, et partium regni Hungariae, in comitiis eorum generalibus in civitate nostra kolosvariensi, anno domini 1581 ad 1-mam diem maji ex edicto nostro celebratis, editi:“

„Megértettük Kegyelmes Urunk, te Nagyságodnak közinkbe való izenetit, és ő felségének is lengyel királynak fő uraink és atyáinkfiai által való kegyelmes izenetit és intését -szemek' eleibe vévén ő felsége te Nagyságoddal egyetemben hazánkunk minden állapotját, azonképpen te Nagyságodat az minémű beteges állapottal az úr isten látogatta: hogy ha az úr isten-kit távoztasson-Nagyságodat előlünk elvonné, köztünk való visszavonás, háboru ne lenne. Nem tagadjuk Kegyelmes Urunk, hogy mű magunkban is sokaknak közülünk gyakorlatossággal erről való emlékedési nem voltak volna; kiről látván ő felségének mind ennyi occupatioi között rólunk való kegyelmes szorgalmatos gondviselését: ő felségének minden háladatos hív szolgálatunkkal akarjuk meg-szolgálni; Nagyságodnak azonképpen, hogy ő felsége Nagyságoddal egyetemben jövőendő megmaradásunkról is kegyelmes gondolkodását adatta előnkbe.

De miért hogy, Kegyelmes Urunk, mindeneknek előtte az kegyelmes úr istennek az ő tisztességét és igaz esméretit, mellyben magát velünk megesmértette, kitől mind hazánknak, magunknak csendes és békességes állapotját hiszszük és várjuk, kell követnünk és keresnünk, most is azon akarjuk fundálni dolgunkat.

Az religio' dolgáról így szoltunk: miért hogy ez mai napig ő Nagysága Monostorra és Holozsvárra bészállította az római hűtön való tanítókat az iffiúságnak tanításaért, és Fejérváratt is az klastromot azoknak szakasztotta - doctoribus scilicet collegii societatis Jesu, az ő Nagysága' lelki esmereti és confessioja szerént: ő Nagysága ez nevezett helyeken meglegedvén, újabb helyekre, vagy városra, vagy falukra akárhul ez országba e' féle tanítókat se erővel, se fenytékkal ne szállítson, ne plántáljon, hanem minden helyeken és templomokban régi tanítók békességes állapotjokban maradjanak meg. De így hogy ha melly falu, vagy város találkoznék, kik ő Nagyságát az féle római religiobeli tanítókért megtalálnák, ő Nagysága udvarából válaszsza fő emberét, és az mellett az vármegyék- vagy székeliben, kiben az supplicánsok resideálnak, két fő-embert; azok ő Nagysága' levelével attestáltassanak, hányad része annak vagy városnak vagy falunak kívánja az római religio' doctorát; valamelly fél numero többnek találtatik, ő Nagysága ahhoz képest való tanítót adasson, tanácsit először reá gyűjtven éppen, és eleibe adván; de tíz, húsz emberért, többért is, kik az derék társaságnál kevesebbek volnának, meg ne háborítsa ő Nagysága se városokat se falukat.

Annakutána az úr istennek, Kegyelmes Urunk, hálákat adunk, hogy ő felsége ez időt és securitást adta érnünk, hogy hazánknak békességes állapotjá-

ban lengyel királynak és te Nagyságodnak kegyelmes urunknak éltében gondolhatunk és szólhatunk ilyen dolgainkról, melyek hazánkat, fejünket és posteritásunknak megmaradását illetik; előnkbe is vesszük, mely veszedelmes dolog az *interregnum*, és hogy olly dolog rajtunk ne essék, melyeket olyan állapotban hallottunk és láttunk: *certis et solidis rationibus, liberoque suffragio ducti*, ő felségének is kegyelmes izenetit előnkbe vévén és háladatossággal megbecsülvén, minthogy ennek előtte való időkben Nagyságodra és Nagyságod' nemzetségre néztünk, most is másóvá sem országunk kívül, sem köztünk nem néztünk, hanem látván Nagyságodnak egyetlen egy kis fiacskáját Báthori Zsigmond urunkat, kinek indolesiben, gyermeki ideje az mennyire szenved, nyilván tapasztaljuk *futuram amicitiam et majorum virtutem; nec deest animus, veniat modo fortior aetas, quod faustum atque felix sit*, istennek segítségével és kegyelmes áldásából választjuk három nemzetül magyarországbeli ide tartozó atyánkfiaival öszve Nagyságod' successorának, az hazánknak vajdájának, fejedelmének azon birodalommal és méltósággal az megmondott Báthori Zsigmond urunkat; úgy mondjuk: mikor az úr isten Nagyságodat közülünk kihívja — kinek életét hosszabbítsa ő sz. felsége sok esztendőig — így, hogy hazánknak régi sz. királyoktól adott és vett szabadságok és igaz törvények megtartassanak minden rendeknek, kinek observálására, mikor isten annak az ideit elhozza, kívánjuk hogy minden fejedelmeknek szokások szerint magát megkötelezze, melyet mikoron megmível, mű is minden hűségünket, engedelmességünket minden nemzetségek és statusok praestálni és decláralni igyekezünk isten' segítségével minden időkben; kérvén

az úr istent, hogy az mű votumunkat áldja meg ő felsége; tegye hasznos fejedelmévé istennek ígénének oltalmazására, hazánknak megmaradására; legyen irgalmasságnak edénye mint volt az gyermek Dávid király; tanítsa isten manus illius ad proelium, et digitos illius ad bellum, hogy minden ellenségi ellen ő segítségével munket megoltalmazhasson; det sapientiam, ut in iudicio justitia et misericordia gubernet populum; sciat ingredi et egredi coram domino; adjon környüle ez után bonos, sapientes et cordatos viros, kik istennek tisztességére, és hazánknak jóvára, jóra intse, tanítsák és neveljék. Amen.

Továbbá Kegyelmes Urunk, szemünk eleibe vettük Nagyságodnak előnkbe adásából azt is, hogy az úr istennek segítsége után, minémű nagy gondviseléssel, nagy adományunkkal kell kedvét keresnünk és hozzánk engesztelnünk az Portának, kinek az igája alá az úr isten vetett, minden kedvét; mint ennek előtte meg nem fogyatoztunk erre való segítségünkben te Nagyságodnak, most is azonképpen hazánknak közönséges jóvára, az mennyire az úr isten szegény községünknek erőt adott, meg nem kiméljük őket; ígértünk azért Nagyságodnak az Porta' adójára rovás szerint másfél forintot, kinek 99 pénzének bészolgáltatását ez jövőendő sz. Vid' napjára.

Az székely atyánkfiai is egyenlő terhviselésre ígérlik magokat.

Az ezász uraim is az ő módjok szerint.

Magyarországi uraink atyánkfiai is rovás szerint egy egy forintot ígérenk.

Az 50 pénznek bészolgáltatását pedig sz. Margit asszony' napjára.

Látjuk, hogy gyakorta esnek efféle dolgok is, hogy az melly jobbágyok urok' földéről elszöknék városokba vagy egyéb helyekre, hogy minél inkább megmaradhassanak földes urok ellen, magokat megnobilitáltatják urunkkal ö Nagyságával; végeztük azért: hogy a' féle elszökött jobbágyok meg ne nemesítesse; sőt az kik megnemesítetttenek is az városokban, az régi articulus szerint, ha megkérítették parancsolattal, és meg nem adták, hanem ö Nagysága' táblájára hivattattak, az processus szerint megláttassék, vagyon-e méltó helye, avvagy nincs. Azonképpen egyéb székes helyeken is az ispánok megítéljék, és appellatioha bocsássák ha az szükség kívánja. Magyarországon is azon mód observáltassék az megnobilitálásból; mindazáltal az elszökött jobbágyok felől az előbbi mód és szokás observáltassék minden helyeken, az előbbi articulus' tartása szerint.

Magyarországon is azonképpen a' féle jobbágyok minden helyekről megadassanak, Debreczen és Várad kivül; kikben, honnét az jobbágyok bémentenek, avvagy mennének, az rovást onnét tartozzanak megfizetni, úgy az mint helyben ez előtt fizetett mind az ki rováson volt, mind az ki segített, az ö módjok és szokások szerint. Kiben ilyen mód observáltassék, hogy az melly faluból az jobbágy Váradba megyen, az ott való bíró harmad magával menyjen az exactorhoz, az vármegye' vice spányi előtt hit szerint vallja meg, mit fizetett helyben, vagy rováson volt, vagy segítség volt, és úgy az exactor azon vegye meg azt az hol resideál az elbujdosott ember. Azon mód observáltassék, ha melly ember Váradról kijő.

Az melly harminczadzászló Gyerő Vásárhelyt erigáltatott mostansággal ennek előtte való usus el-

len, letétessek; ki helyett maradjanak ennek előtte való helyekben rendeltetett harminczadzászlók meg, hogy az szegény község az sok különb különb czédulapénz adással ne terheltessek.

Miért hogy bizonyos okokból az sónak az birodalomból való kivitele megtiltatván vagyon, és az kik az tilalom ellen vakmerőségekből sőt akartak kivinni, az ő Nagysága kamaráján elvették és lerakták: ő Nagysága kegyelmesen adassa meg nekik, de úgy, hogy sem azokat, sem mást addig, míg ő Nagysága meg nem szabadítja, ki ne vigyék az birodalomból, hanem az ő magok szükségére és köztölt való elköltésekre szabad légyen sőt vinni mindennek. Az bán pedig és egyéb tisztartók reávigyázzanak, hogy az kik még is vakmerőségekre kivinnék az birodalomból, elvegyék.

Panaszolkodtak az szász uraim, hogy az ő régi privilegiumok ellen ő közülök az kendert kereskedésre kihordják. Szabadságot adott azért ő Nagysága: hogy valakik ő közülök az kendert e' képpen kihordanák az ő privilegiumok ellen, elvétessek.

Az kik pedig közöttök járnak, és szekér' adásra, vagy vendéglésre urunk' levele nélkül erőltetik, miképpen ennek előtte, mostan is azonképpen ő Nagysága szabadságot a' ott, hogy szolga rendet megfogják, és ő Nagyságának fogva hozzák, ő Nagysága pedig megbüntesse annak módja szerént. De ők is szállást tartozzanak adni, és pénzért ételt, italt mindennek. Ha kedig nemes ember, vagy főember volna, azt meg ne fogják, hanem az director hívja udvarba, maradjon 200 forinton, melly extra omnes terminos láttassék meg; de ezt meglássák ők is, hogy ok nélkül fogságot, vagy panaszt ne tegyenek, mert ők is talion convincálatnak érette.

Tetszett ez is országul magyarországi atyáink-
fiaí' kívánsága szerént, hogy melly nemes ember
pénzen veszen földet, vagy ingyen magának: hogy
a' féle nemes emberek az ő magok majorságokból
dézrát ne adjanak, hanem csak az paraszt embe-
rek, akár nemes' földibe, akár kiébe vessék.

Könyörgöttek azon is, hogy az melly nemes
népek Debreczenből Váradra mennek törvényre,
azokon az henczidai hídon vámot ne végyenek;
sőt még azokon is kik majorságokat hozatják Vá-
raddá. Ő Nagysága azért ezt is megengedte: hogy e'
féle nemes embereken sem önnön magokon, sem
szekereken vámot ezután ne vegyenek, de az rév
felől senki privilegiuma ellen ő Nagysága senkit
nem szabadít.

Végeztük azt is — miért hogy az mives népek
sokadalmas helyekre marhájoknak eladásáért kivi-
szik marhájokat, és az helytől két két pénzadás-
nál feljebb erőltetik; vargától egy szekernyét, és
egyéb mives emberektől megint az ő mivszerszá-
mokban vesznek —: hogy sohul az két két pénznél
több ne vétessék; hanem az melly helyeknek pri-
vilegiumok vagyón róla, azt vigyék urunknak, meg-
látván ő Nagysága, senki' privilegiumának nem a-
kar derogálni ő Nagysága, hanem oltalmazni a-
karja.““

Nos igitur praemissa humili supplicatione do-
minorum regnicolarum et c. Datum in civitate no-
stra Kolosvár 10-a mensis maji, anno domini 1581.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyv-
tárában.

16.

Báthori Zsigmond fejedelem 1581-ben augusztus' 18-kán Fejérvárról Forró Jánosnak, Sigér Jánosnak és Rác Péternek.

Egregii, nobis sincere dilecti! Salutem et favorem.

Kegyelmeteket arról akarók jó idején megtálatatni: tudja azt Kegyelmetek, itt Fejérvárat, melly igen szűk a' szállás; tudjuk kedig, hogy annak a' (török) követnek, a' ki a' zászlót (a' fejedelem-ségben megerősítés' jelét) hozza, jó és főszállás kellene, mert a' melly házba annak előtte efféle követeket szállítottanak, abban most Geszti Ferencz vagyon; a' kívül pediglen kevés ház vagyon, kiben olyan alkalmas szállása lehetne. De mivel hogy Geszti Ferenczet abból a' házból semmiképpen ki nem szállíthatjuk, azon volnánk, hogy a' követet másutt szállítanólt. Erre kediglen rendeltünk két házat, hogy ezeknek valamelyikébe, ki inkább fogna tetszeni, szállítjuk. Egyik a' városon kívül van, Nagy Máté' háza, ki elég nagy és bő ház; ebben minden alkalmatossága meg volna: kerte, udvara, kibe sátozt is vonhatnának; házát is jó módon megcsináltattuk. Ekkivül mezőcskéje ám csak mellette, kin szolgálji mulatozhatnak. A' másik ház itt benn vagyon, ki annak előtte Andreás Deák' háza volt, most Gergely Deáké: az is alkalmas öreg ház; udvara is elég bő. Azért Kegyelmetek cselekedjék úgy benne: az követet találjátok meg és azon legyetek, hogy küldje egy szolgálját elől ide, és azon

is mesterkedjeteK Kegyelmetek, hogy minden úton Rácz Péter is eljöjőn vele; ezt pediglen ugyan megmondhatja Kegyelmetek, hogy azért kívánjuk, hogy ide bocsássa elől emberét, hogy azt akarjuk, hogy mind szállásból 's mind egyébből tisztességgel és kedve szerént fogadhassuk. De miért hogy itt a' szállás szűk, holott a' melly házba az előtt afféle követeket szállítottunk, az most igen megromladozott az tavalyi por miatt, lit csak közel ahhoz a' házhoz a' menny megütött volt. Hiért kényszerítettünk más épes házat neki intézni, és kívánjuk ugyan az ő maga embere meglássa, hogy a' mikorra ide érkezik, ebből is semmi fogyatkozása ne legyen. Ha ez az ember Rácz Péterrel együtt eljö, akkor oztán azon leszünk, hogy valamellyikbe ez két ház közül szállítsuk. Ezt pedig azért akarjuk idején elvégezni, hogy nem akarnánk úgy járni mint eddiglen járánk, hogy Amhal csauz és Dervis aga ide jöttek vala, ne lenne akkor oztán e' végett valami veszekedésünk vele. Datum Albac Juliae, die 18. augusti, anno domini 1581.

Sigismundus Báthori
de Somlyó m. p.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban találtatik.

17.

Báthori István, Lengyelország' királya 's Erdélyország' fejedelme 1584-ben sept. 30-ról Grodnovárából Kendi Sándor, Kovácsóczi Farkas és Zsombori Lászlóhoz, mint Erdély' elnökeihez.

Stephanus, dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae Livoniaeque et c. Princeps Transsilvaniae.

Magnifici, fideles, nobis sincere dilecti! Salutem et gratiam nostram regiam. Mivelhogy az mi atyánkfia' Csáki Diénes' halála után Keresztszegnek olly gondviseletje nincsen, ki annak az helynek vég-helyen léte miatt az mint szükség kívánja vigyázással és szorgalmatossággal azt megoltalmazhatná, kiváltképpen hogy ez Csáki Gergely is, ki több atyjafiaival abban részes, annyira megfogyatkozott - - - - - goknak ollyan véghelyen lévén való pusztulások miatt, hogy - - - - - az háznak oltalmára teljességgel elégtelenek legyenek; azért hogy efféle szolgáló népnek fogyatkozása miatt valami veszedelem ott az földön ne történnének, rendeltünk az - - - - - mondott Csáki Gergely' és atyjafiai' részire oda az helybe tizenhat lóra, és tíz darabontra való fizetést. Azért azt ő néki ti Kegyelmetek adja meg. Továbbá mondja azt is, hogy az mult tavaszkor jószágát annak pusztaságához képest felette súlyoson rótták volna meg; de mivelhogy az az dolog az ország' dolga, Kegyelmetekre ha-

lasztottuk; lássa Kegyelmetek micsoda könnyebbséget tehet abból velle. Tartsa meg isten Kegyelme-
teket. Datum in arce nostra regia grodnensi, ultima die mensis septembris. Anno domini 1584, regni vero nostri 9-o.

Stephanus rex

m. p.

Eredeti levélből.

18.

**Gálfi János' 1593-beli könyörgő levele husz-
ti rabságából Báthori Zsigmond fej-
delemhez.**

Kegyelmes Uram, természet szerint való Kegyelmes Fejedelmem! Az mindenható istennek az Nagyságod' életéért, boldogságos birodalmáért, és jó hírének, nevének, birodalmának terjedéséért buzgóságosan könyörgök.

Kegyelmes Uram, természet szerint való Fejedelmem! Én megnyomorodott keserves rabszolga, arczul az földre borulván szomoru és alázatos ábrázattal sírván könyörgök Nagyságodnak, mint természet szerint való kegyelmes uramnak, fejedelmeknek: emlékezzék kicsinségétől fogván való szolgálatomról, és boldog emlékezetű kegyelmes uramnak, szerelmes atyjának való szolgálatomról, és mindeneknek felette az istennek igazságáról, kī Nagyságodot vitte és rendelte fejedelmi méltóságának székibe; szánjon meg Nagyságod és könyörüljön nyomoru vénségemen, ne legyen az én véremnek kiontása Nagyságod' hatalma alól. Tám Kegyelmes Uram igaz eléggé az földig letapodtattam, rontattam; ne kiáltson az én vérem Méltóságodnak tekintetére, se ne hervadjon véremmel fejedelmi méltóságának ékessége, kegyes volta. Világosodjék inkább és terjedjen mindenütt az Nagyságod' irgalmasságos cselekedeti és magasztaltassék az miseri-

eordiában. Kiért az úr istennek dicsőséges áldása boldogítsa Nagyságodat minden dolgaiban; én is mindenütt áldhassam, magasztalhassam fejedelmi méltóságát, kegyelmességét.

Keserves rabszolgája

Gálfi János m. p.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérváratt a' püspöki könyvtárban találtatik.

IV. R É S Z.

**CSÍK SZENT KIRÁLYI
BORS JÁNOS' KRONIKÁJA.
1595 — 1619.**

Historiai bevezetés.

Báthori Boldizsár a' Gyulai Pál' és Gálfi János' iszonyító vesztén nem sokáig örülhetett; mert Zsigmond a' fényes Portától, mellynek felsősége alatt eddig uralkodott, elakart szakadni, 's II-dik Rudolffal, ki atyjának Maximiliannak helyébe 1576-ban következett volt, kívánt szövetségbe lépni, 's mivel ezt az ország'rendei — török hatalomtól féltőkben — ellenzették, közülök Kendi Sándort, Kendi Ferenczet, Ifju Jánost és cancellarius Kovácsóczi Farkast, kik mind a' négyen ország' tanácsosai valának; tovább Kendi Gábort, Forró 's Bornemisza Jánost és Literati Györgyöt, a' közügyek' igazgatóját, mint a' Portától elszakadás' főbb ellenzőit 1594-ben önkényüleg megölette, 's meg magát Báthori Boldizsárt is. Ez a' zsarnoki öldöklötetés aztán szabad mezőt nyitott változékony akaratjának. 1595-ben tehát nőül vette Mária Krisztinát, styriai Hároly herczegnek, a' Rudolff atyja' testvérének leányát *). Szabadságot ígért 's adott a' II. János alatt jobbá-

---

*) Méltónak találtuk itt közölni ladmoezi Horvát Jánosnak ruszkai Kornis Gáspárhoz, Báthori Zsigmond fejedelem' tanácsosához, váradí és huszti főkapitányhoz, Bihar és Máramaros vármegyék' főispányához 's a' t. 1595-ben április' 29-ik napján Somlyón irt következő levelét:

Generose ac Magnifice Domine, mihi semper Observandissime! Post perpetuam servitiorum meorum paratam commendationem.

gyokká tétetett székelyeknek, 's azokkal nagyon megszorítván hadát, Oláhországba vagy Havasalföldébe nyomult, 's az odavaló Mihály, és moldvai István vajdákkal egyesülve, a' törököket Szinan nagy vezérok alatt túl üzte a' Dunán. E' szép diadalom után 1597-ben Erdélyt Rudolfal elcserélte ezen főbb feltétel alatt: hogy kapja cserébe Sziléziában Opolia és Ratibor herczegségeket 50,000 arany évi fizetéssel. A' csere' következésében 1598-ban el

---

Az úr isten Nagyságodat éltesse sok esztendeig jó egészségben, és adjon Nagyságodnak minden kívánsága szerint való jókat. Továbbá az Nagyságod' levelét énnekem megadáék, mellyben Nagyságod írja, hogy az asszonyunk (Mária Krisztina, Báthori Zsigmondné) ő felsége' jövetele nem messze volna, azért arra úgy készüljek, hogy fogytkozás ne esnék, mert egy néhány ezer ember lenne itt; és az mi felől gondolván, hogy fogytkozás lenne, hát Nagyságodnak és urunknak ő felségének értésére adnám. Nagyságodnak az én készületemet ím megírom; mert leszen: vágni való tehén 25; borju leszen 24; bárány leszen 81; tyúk 655; kappan leszen 167; malacz leszen 122; tyúkmony leszen 5200; vaj pint 25. Iczei méz' dolgából esmerem hogy fogytkozásom leszen, mert sohult nem talállok; ha volna urunknak ő felségének valamellyik várában, Nagyságod szólna ő felségének, hogy adatna bár csak 4 veder mézet, mert én kezembe többet nem adtak más fél pint méznél. Eczetem is itt nincsen, de nám Nagyságod ígére Váradról; mikor az borokat oda küldöm, azt elhozatom. Kővér ártányom is leszen 5. Liszttem több leszen ittvaló 300 köbölnél; fűszerszámot többet hozattam más fél száz forintnál. Jól tudja Nagyságod azt is, hogy szénánk nincsen, pénzen sem találunk, maga mind felkerestetett; hanem Horvátban Peres Gergelynétől vétettem 6 ölet, igaz elég drágán, kit még haza nem hozattam, hanem csak arra tartok: abból fogytkozásunk leszen. Ismét zabom is nincsen, mert én kezembe 579 kalongya zabnál többet nem adtak; annak az szemében többet vetttem el 200 köbölnél, az többit pedig az

is ment Sziléziába, nejét Erdélyben hagyván. Az erdélyiek hűséget esküttek Rudolfnak 's biztosok által kezdetek igazgattatni; de ez igazgatással elégtelennek lévén, Zsigmond azt meghallotta 's Erdélybe vissza szökött, és itt Mária Krisztinával megbékélvén, újra fejedelemnek fogadtatott. 1599-ismét lemondott a' fejedelemségről 's maga helyébe Báthori Andrást, a' megöletett Boldizsár' testvérét, Lengyelországban ermelandi püspököt és kárdinált

meg az asszony — Báthori Istvánné — itt vala, minden nap több lova ette fő lovánál az abrakot, nem úgy hogy azzal megértem volna, de pénzen is kényszerítettem venni. Azért én nekem fogathozásomat ismerem lenni: méz' dolgából, eczetből, szénából, zabból; az többiré ismerem magamat, hogy isten velem lévén, gondot viselek, csak hogy teljes életemben meg szolgálom Nagyságodnak: az zab' dolgából szólna ő felségének, hogy ő felsége adatna; lám Hővárban igaz elég zab . . . . . adatnának onnét bár csak 600 vékát, talám azzal meg . . . . . Jól tudom méz is elég vagyon ott, azt is eleget . . . . . azt is meg szolgálom Nagyságodnak, Nagyságod írná meg, micsoda fejérnépek lennének asszonyommal ő felségével; miképpen tudnék reá gondolni . . . . . kell-e szállásokon konyhát csináltatni, és szállásokra borokat . . . . . mint kell ahhoz készülnünk. Oztán uram az melly had vele . . . . . bennem fér, hanem Perecsen jó öreg falu; Varsólez azonképpen jó öreg falu, mindenik utjában vagyon; ha Perecsenben az dobot megütik . . . . . mind Varsólezera, mind Veczében, és mindenekről, csak Nagyságod adjon információt.

Nagyságodnak teljes életemben meg szolgálom, hogy Nagyságodnak gondja volt az én kis dézmácskámra; nem hogy én azt meg nem érdemleném, de ha ő felsége' kegyelmességéből valami jószágot szakasztana is, talám én is megérdemleném. Azért könyörgök Nagyságodnak: Nagyságod én mellettem is törekedjék ő felségénél, szerezzen Nagyságod valami kevés jószágot; én nem kérnék ő felségétől sokat, mert tudom hogy nem

fejedelemnek választatván, maga Lengyelországba vonult, az ottani cancellarius Zamoisky sógora lévén.

Itthonn András csak néhány hónapig uralkodott; mert Mihály havasalföldi vajda ellenséggéppen Erdélybe jött, és szabadság' ígérétével magához kapcsolván sok székelyeket is, (kik miután Zsigmonddal Havasalföldről győzedelmesen hazatértek vala, ismét jobbágyokká tétettek) András' hadával Szeben és Schellenberg között octoberben megütközött 's András meggyőzve, midőn Moldva felé szaladna, Csíkban 33 évü korában megöletett, és később Fejérváratt eltemettetett.

Mihály vajda foglalá el most Erdélyt, színből Rudolf császár' számára ugyan, de valósággal a' magáéra. Kormányzása vagy zsarnokoskodása szen-

is adhat nekem; hanem hazámhoz nem messze volna két oláh faluban, Tasnádhoz tartozó Csáuban és Uztatóban egy kevés portiók, mindenestől fogván is 22 ház jobbágyot teszen; azért könyörgök Nagyságodnak, legyen jó törekedő mellettem, mert isten után én csak Nagyságodat fogtam minden segítségemnek; ha az, Uram, nem lenne is, még is másutt is szerezheth Nagyságod; bizony teljes életemben meg szolgálom Nagyságodnak.

Nagyságodnak itt létében is emlékeztem vala, minémű nagy hatalmaskodást cselekedett rajtam Keresztúri Kristófuram: hogy falumra küldött darabontokat, jobbágyomat erősen megverettette, és fogva felvitette, ki még ez ideig mind oda vagy fogva; olly nagy fogságban tartatta ezideig, hogy immár szegénynek az szeme is ki akar veszni; azért könyörgök az élő istenért is: Nagyságod ne hagyjon, hanem Nagyságod törekedjék urunk ő felsége előtt, hogy ő felsége parancsoljon az követári tisztartónak, hogy hocsássák el az én szegény jobbágyomat; ha kinek mit vétett, elég törvényt teszek felőle. Én magam is bémentem volna, de hogy az gazdálkodásra kell gondot viselnem, istenért, könyörgök Nagyságodnak, Nagyságod fogjon

vedhetetlen volt. Ezért az erdélyiek Csáki István' vezérlete alatt felköltöztek ellene 's őtet (noha széke-lyek is harczolának mellette, minthogy szabadsá-gaikat megadta vala nékik) Rudolf' generálja, gróf Básta György' segítségével Miriszlónál — Enyed' kö-zelében — megverték 's az országból kiűzték.

Ezen néhány évi zavaros időszakról írta Bors János rövid kronikáját, melyet olvasóink a' IV. rész-
ben vesznek tőlünk. Zsigmond fejedelmet ő király-
nak nevezgeti; talán azért, mert midőn látta azt,

---

oltalma alá, mert engemet Kövából elrontanak. ha Nagysá-
god oltalmom nem leszen; vajha uram Nagyságod ez dologban
törvényt nyerhetne; teljes életemig úgy tartanám magamat,
mint Nagyságodnak egy köteles szolgája. Nagyságodtól választ
várok. Isten éltesse Nagyságodat sok esztendeig jó egészségben,
és látogassa meg Nagyságodat minden jóvával. Datum ex Som-
lyó 29. die april. Anno 1595.

P. S. Nagyságod írja azt is, hogy az marhákat ne hagyat-
nám; imé az ki megmaradott benne, isten látja, az előtt is én
akaratommal csak egy is meg nem holt volna benne, de az jó
isten' akarata ellen nem állhattam. Ide mi felénk minden felé
marha meg . . . . . vala; ez is az metely nyár . . . .
. . . . . miatt.

Nagyságod' szegény szolgája
Ladmoczi Horvát János.

Az eredeti levélből, mely Károlyfejérvárat a' püspöki könyv-
tárban találattik.

hogy Zsigmond Rudolf által 1595-ben nagyságos czimzet helyett „felséges“ (serenissimus) czimzettel ajándékoztattott meg és diszesítetett fel, úgy vélekedett: a' „felséges“ czimzetűek, egyszersmind királyi méltóságuk is.

Mi magát Bors Jánost illeti, róla csak annyit említhetünk, hogy csik széki szent királyi volt, 's a' megírt történetekkel egy időben élt. Kronikáját az erdélyi magyar nyelvemelő próbatársaság' levélgyűjteményéből, melly most a' kolozsvári lyceum' könyvtárában találtatik, adjuk.

Bors János' kronikája.

1595-ben szent kereszt' napján adá meg a' király Báthori Zsigmond a' székely nemzetnek (II. János alatt 1562-ben elvesztett) régi szabadságát, és csak karácsonig tartá; mert felfuvalkodván, nem viselék magokat jámborul 1).

Azon szabadságot pedig adá a' Feketehalom mellett a' táborban, a' Barczaság' mezejin, a' honnan indulván, méne a' király Havasalföldre Szinan balsa ellen, holott jó szerencsés lön mind a' Dunáig.

Ugyan ezen esztendőben (mig István moldvai vajda Zsigmond mellett Szinan ellen táborozék) béhozák a' lengyelek Molduvába Jcremia vajdát szintén Kisaszony' napján. A' mi királyunk kijöven Havaselföldből szent Márton nap előtt való szeredán és béküldé a' király Molduvába István vajdát egy rész hadjával, és véle együtt Imecs Mátyást háromszékit, Sándor Istvánt és Czegő Bálintot csíkiakat, és Szucsávanál megütköztvén István vajda az ellenséggel, igen megverék őket (az István' részén levőket) és futva a' ki eljöhetett, kijött Molduvából. A' harcz volt szent Lukács nap előtt való kedden, az az: karácson havának 12-dik napján.

1596-ban szent Mihály nap után való vasárnap a' török császár (III. Mohammed) megvevé Egervárt és a' benne valókat levágatá. Ugyan akkor az erdélyi király megegyezett Magyarországgal és a' németekkel 2); azután csak hamar szembe vivé a'

török császárral a' keresztényeket (Magyarországon Keresztes' mezején), a' honnan futva szaladának a' keresztények a' kik eljöhettek. A' vérontás és szaladás szent Demeter' napján volt.

1597. Ama' nagy emlékezetű, királyát és hazáját szerető gyergyai Lázár András a' hadban elesett és megholt szent Gergely pápa nap után való pénteken.

1598. Zsigmond király kiment az országból szent György havának 15-ik napján, és münköt fejenként (II.) Rudolf császár' hűségére esketének 3) Várhegy alatt szent György nap előtt való vasárnap, Sennyei Pongrácz úr kapitányságában, kivel a' német előbbször jöve Erdélybe.

1599. A' felséges fejedelem Mihály vajda Havasalföldéből kijöve és nagy hadat hozza magával, és szent Lukács' napján megszállá a' Brassón feljül való tartományt; elégeté előbbször is a' vitézkedő úzoni Béli János' kastélyát; maga mellé hódítá a' községet, kik iszonyu öldökléseket tőnek Erdélynek főbb főbb és jelesebb népein. Házokat égeték; önnömöket kergeték; sokakat közülök iszonyuképpen kardra hányának; sok szép jeles és híres nemes asszonyok és leányok a' nagy rettegés miatt halál' árnyékára jutának.

Másoknak szigorubb lévén állapotjuk, szokatlan bújdosással változának.

Ugyan ezen esztendőben az erdélyi fejedelem (Mihály vajda) ellene álla és támada András kárdinálnak 4); kit Fejérvárhoz tartozó alvinczi kastélyban megakara öletni; a' kárdinál észre vévén a' fejedelem' ügyeket, szembe szálla a' fejedelemmel szent Simon' napján (Szeben és Schellenberg között), a' hol Mihály vajda a' hadját ellene támasztván, a' kárdinállal való népet levágatá.

Maga a' kárdinál Csíkba szalada hogy életét megtarthassa; de oh fájdalom! a' szent életű kárdinált Csíkban Szent Damokoson Pásztor' bükkje nevezetű havason csúfosen a' szent damokosiak megölék; mellyet megtudván a' római szentséges pápa, szent Damokost kiátkozta, és az egész Csíkban pénteket és szombatot a' vajas ételtől is megbőjtölni parancsolá.

Ölék meg András kárdinált szent Simon nap után való második vasárnapon; melly vasárnapon Háromszéken Torján a' nemesek' házait égeték és his Apor Istvánt levágált.

1600. Pünköst nap előtt való csötörtökön elfoglalák a' két Torját a' kénköves bányával együtt Sennyci Pongrácz urnak; Mikes Benedek, Kálnoki Bálint és Imecs Mátyás voltak a' foglalók.

A' károsok voltak: Mihálcz István de Gelencze, Mihálcz Ferencz, Mihálcz Miklós, Mihálcz János, István, László, Basa Péterné Ilona, Apor Ferencz-né Basa Fruzina, Apor István, Tamás, János és Lőrincz.

Az erdélyi magyar urak a' szászsággal ellene támadának Mihály vajdának 5. 6. 7), kiket a' fejedelemnek (Mihálynak) istentelensége és törvénytelensége indíta fel. Jöllehet Mihály vajda mellett állott a' székely község, de még is szörnyűképpen megverettetének (az övéi) és fegyverrel felkonczoltának Miriszló és Décse között szent Mihály' havának 15-dik napján 8); a' vajda futva szalada; a' hadját vágták és megszalasztván Csíkszékbe mentek, de a' nemesek és szászok nyomban követték őket; Csíkszék is a' fejedelem mellé állván, Csíkszékben is sok hárok lévén, mert a' földnépe levágattaték, égetteték és felprédáltaték.

Igy fizet az isten a' fejedelemnek istentelenségéért, és a' köz népnek feltámadásáért.

1619. Szent Bartalis nap után való vasárnapon, az az: 24-dik augusti generaliter hadba indultunk Holozsvárhoz, és legelőbb akkor hallatott közöttünk a' tábori sáornak híre, mivel megparancsoltaték, hogy minden 10 ember egy sáort állítson. Azon hadi alkalmatossággal nyeré meg magának a' magyar királyságot Bethlen Gábor, nagy győzedelemmel felmenve szintén Bécs alá.

Ezeket jegyzettem szent királyi nagyobb Bors János.

1.

1595-ben december' 13-dik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Transalpiniae, et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus et sicularum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes et c.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae, in generalibus eorum comitiis ad diem festum beatae Luciae, hoc est 13. mensis decembris, anno domini 1595 Albae Juliae celebratis conclusi:“

„Kegyelmes Urunk, az Felséged' közinkbe küldött propositioit alázatosan vévén, megértettük; mellyekben emlékeztet Felséged arra bennünket, miképpen az elmúlt gyűléskor bővségesen előnkbe adta volna Felséged okait az pogánynyal való szövetségünknek rescindálásának, és az kereszténységgel való unionak, confoederationak követésének, és ahhoz képest minémű gondviselést és terhviselést kívánjon az dolognak continuálása mind Felségedtől, mind mű tőlünk; attól fogva pedig mint áldotta legyen meg az isten az Felséged' igyekezetit és dolgait, és minémű jó successussal látogatott meg ő szent felsége, számlálja előnkbe Felséged, intvén arra bennünket: hogy meggondolván ebből való jó hírünket, nevünket, és az kereszténységnek felőlünk

concupiált jó reménységit, az ellenségnek hatalmas voltát, és ez időben az Felséged' birodalma és keze alá jutott végházaknak és provinciáknak állapotját, olly gondot viselnénk mind ezekre, hogy az istentől mutatott jó szerencsét hazánknak romlására nem hagynók, hanem ő szent felségének tisztességére és az kereszténységnek javára dicséretesen continuálhassuk.

Nagy hálaadással tartozunk azért az istennek hogy ő szent felsége nekünk olly kegyelmes fejedelmet adott, ki mindenkor az mű szegény hazánknak javát és maradását szem előtt viselvén, azon igyekezett, hogy semmi jó és hasznos occasiót ne praetermittáljon, valamit az közönséges megmaradásra illendőnek lenni itél, hanem mindegyképpen mind más képpen reánk gondot viselhessen; és azt is hálaadással kell ő sz. felségétől vennünk, hogy ő sz. felsége illyen bölcs és hasznos gondviselésre indította volt felőlünk Felségedet, hogy hazánknak az török' állhatatlan barátsága miatt való félelmes és káros állapotját megesmervén és tapasztalván, annak kemény igájától minket megmentett; melly dolgokból csak eddig is minémü sok jó redundált reánk és az mű szegény hazánkra, senki nincs közülünk, ki nem látja és érti, Felségedet nem áldja és nem magasztalja érette, holott attól fogva Felséged nem csak házakkal, örökségekkel, tartományokkal augeálta hazánknak határait, de, quod majus est: perpetua et immortalis gloriát és hirt, nevet szerzett Felséged mind magának, mind nekünk.

Könyörgünk azért az úr istennek: hogy Felségedet előttünk éltesse és sokáig megtartsa, és ennek utána is Felséged' eszét, elméjét minden dolgokban úgy igazgassa, ki lehessen ő sz. felségének nevének dicséretére, Felségednek velünk egyetemben jó

hírének, nevének, birodalmának öregbülésére; hazánknak megmaradására és az egész kereszténységnek javára.

Nyilván vagyon Kegyelmes Urunk, az Felséged' mostani expeditiojába való gondviselésre nagy munkája, és érettünk való fáradsága nálunk, kit szemünkkel látunk, velünk egyetemben mindenütt lévén az hadban, minden sanyaruságot és szerencsét in omnem eventum akart sustineálni Felséged; kiért istennek ő sz. felségének hálákat adunk és Felségedtől is mint ilyen kegyelmes urunktól, fejedelmünktől, ki münket olyan nagy beneficiumával afficiált, hálaadással vesszük, és Felségednek teljes életünkben való hívségünkkel megigyekezzük szolgálni.

Az mi nézi Felséged' kegyelmes intését, hogy úgy gondolkodnánk és olly gondot viselnénk az előttünk való dolgokra, hogy az elkezdett jó szerencséjét és győzedelmét continuálhatná Felséged velünk egyetemben; azért meglátjuk Kegyelmes Urunk rajtunk való időnek szükséges voltát és súlyosságát, az szegénységnek is különb különb nagy szükségét és fogyatkozását; mindazáltal valamire isten elégségesse téssen, és az rajtunk és községünkben való nagy szükséghez képest is Felségednek, és magunknak nem akarunk megfogyatkozni, és az mit cselekedhetünk, mindent jó szívvvel akarunk praestálni.

Igérünk azért Felségednek udvara' népe' tartására kapuszám szerint 99 pénzt ez jövődő sz. Gergely pápa' napjára, és ismét 75 pénzt ez jövődő vagy következő Virágvasárnapra administrálni; melly terhviselésre az székely uraink atyáncfiai is azonképpen ígérk magokat; az szász uraim is az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraink atyáinkfiai is azon képpen ígérk magokat az feljül megirt napokra azokat fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

Az mi penig nézi Kegyelmes Urunk az praesidium' tartásra való subsidiumot: fél esztendőre rendeltünk azon kapuszám szerint egy egy forintot és 25 pénzt ad festum conversionis s. Pauli apostoli az fizető mester' vagy emberének kezébe Kolozs-várra bészolgáltatni. Melly praesidium' subsidiumához az szabad városok és faluk, mellyek Nagyságod' birodalmában vagynak, és az elmúlt rováskor rovatlan maradtak, az előbbi mód szerint megrotassanak.

Tetszett ez is országul: hogy az melly rovatlan városok és faluk vagynak az ő Felsége' birodalmában mellyeket az elmúlt gyűléskor Fejérvárratt ad 16. aprilis anni praeteriti megspecificáltunk, azon mód és rendtartás szerint fizessenek az praesidium' tartásra; ezekhez annectáljuk ezeket is: Maramarosban Bocskovidéke 11 falu, kiktet Prepostvári Bálint és Károlyi Lászlóné birnak, adjon 100 forintot.

Magyarországban az alá megirt falukban, kik noha rováson vagynak, de semmit nem akarnak fizetni, végeztük: hogy ezeken is megvegyék; úgy mint Debreczen az rovás szerint, Kővár' vidéke, Somlyó' vidéke, Zilah, Thásnád tartományostól, Bécsi György' jószága, Közép Szólnok vármegye, Nagy Léta, Bihar vármegye; itt Erdélyben Gyógy' vidéke az ő Felsége' jószága; könyörgünk Nagyságodnak alázatosan, hogy ezeknek is parancsolja meg Felséged, hogy szolgáltassák bé az tisztartóknak, mert panaszkodnak az perceptorok és ispányok, hogy meg nem hagyják senkinek venni

Az mi illeti az hadakozásban való készületünket, kire Felséged kegyelmesen int bennünket; az mint ennek előtte is, most is az előbbi articulus' tartása szerint ígérjük magunkat hívséges szolgálattal; az három hóra való pénzt is kapu számra való zsoldosinkkal, élésével és húszadinkkal készen tartjuk.

Az mi az szászság' élés' 'hordoztatása' dolgát nézi; tetszett ez is: hogy az előbbi articulus'hoz tartsák magokat.

Az mi nézi Hegyelmes Urunk az székely uraink' atyáinkfiainak dolgát: az Felséged' parancsolatja szerint jószágoknak, és alattvaló községeknek ötödét mindenkor készen tartsák.

Miért hogy látjuk Hegyelmes Urunk, hogy az Felséged' birodalmában az posztó is igen megdrágodott; könyörgünk Felségednek, hogy Felséged azt is adatná azon az mi az ára: karasiának singét 60 pénzen; az brassainak singét 50 pénzért; az fodor iglérnek 40 pénzen; az köziglérnek singét 35 pénzen; az brazlainak singét 25 pénzen. Könyörgünk Felségednek, hogy ezeket is büntetés alatt observáltassa Felséged.

Tetszett ez is országul; hogy az miképpen ennek előtte való időkben az arany forintot 160 pénzért költöttük és váltottuk, és az tallért egy forintért: most is Felséged observáltassa birodalmában, hogy mind az arany, mind az tallér azon járjon és keljen.

Felségednek könyörgünk mint kegyelmes urunknak, hogy ennek előtte való articulusokban az mint Felséged országával egyetemben deliberált az mives embereknek az ő mivek és mesterségek föl: azon limitatiot Felséged tartassa meg minden helyeken birodalmában, és parancsolja meg Felsé-

ged, hogy az mostani esztendőben ad 10. diem aprilis itt Fejérvártt celebráltatott büntetés alatt mindenütt tartsák meg azt az limitatiót.

Könyörgünk azon Felségednek, hogy az előtt végezett articulus' tartása szerint parancsoljon Felséged az kamaraispányoknak: házunknak elegendő sőt adjanak; azonképpen az székely uraimnak is.

Végeztük azt is: hogy az új hatalmak az e-lébbi articulus és brevis szerint ítéltessenek.

Az mi nézi Kegyelmes Urunk az székely község' dolgát, kiről országul Felségedet megtaláltuk vala könyörgésünkkel az köztők való nemes uraink' és donatariusok' panaszolkodásából; azonképpen az székely község is az főnépek és donatariusok ellen explicálták volt Felségednek; melyeket Felséged kegyelmesen szemé' eleibe bévévén, rejciálta volt mind a' két félt az országnak törvény szerint való meg látására, és az ország az Felséged' parancsolatjára erre fő törvényt tudó embereket rendelvén és választván, azok együtt lévén, mind az két félnek dolgait assu-málták, megértették és törvény szerint meglát-ták és ruminálták; tetszett: hogy az minémü ratiókat az székely nemes uraink az ő irásokban exhibáltak az székely község ellen, azok mindenképpen erősek és törvény szerint valók; az székely község' irásokból penig contra semmi törvény szerint való ratio nem találtathatik, ez okon, mert az székely nemes uraink az ő jószágokat az boldog emlékezetü régi fejedelmektől és Felségedtől adatott törvény szerint való donatióban birták pacifice, és semmit nem láttunk, hogy delinquáltak volna, kiért amittálhatták volna jószágokat; hanem híven és jámboron szol-

gáltak az szükségnek idején, az mint az Felségéd' propositiójából is constál, hogy non solum interfuerunt, sed etiam profuerunt; melly donatiók elsőbbek az székcelyeknek mostan költ donatiojoknál, per hoc az elsőeknek kell megállaniok az utolsók ellen; nam qui prior est tempore, potior est jure.

Második ratiojok ez, hogy az minémü donatiót Felségéd nélkül adott, conditionalis volt; mellyeknek megtartására sub amissione libertatis datae, kötelesek is voltak; de ex relatione fidei dignorum hominum manifeste constál, hogy azokat az conditiokat sok képpen violálták, holott az köztök való nemességnek házokra menvén, kerteket, malmokat elvágták és elfoglalták, tavokat elvágták és meghalászták; szántóföldeket, széna-réteket occupálták, tilalmas erdőket levágták, szőlőjekeket azonképpen elfoglalták, magok számára megszedték és egyébféle violentiákat sokat cselekedtek, mellyeket ő nélkül az ő levelek' tartása szerint patrálni igen cautum volt, et per hoc violatis conditionibus, violantur et pacta; mind ezekből az törvény szerint való ratiokból az ő mostan nyert donatiojok penitus corruál, et ipsi in pristinum rusticitatis statum rediguntur, dominisque suis terrestribus restituuntur és az nemességnek donatiojok in vigore megmaradnak és stálnak. Quod autem ad illationem damnorum medio tempore, per eosdem illatorum attinet; tetszett nekünk törvény szerint: hogy ő Felsége bizonyos commissariusokkal megláttassa, és azok törvény szerint eligazítsák et spoliatos restituant in integrum. Executiojára elegendő executorokat adván ő Felsége. ""

Nos igitur praemissa supplicatione domino-
rum regnicolarum et c. Datum in civitate nostra
Alba Julia, 22. mensis decembris, anno domini
1595.

Lecta m p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyv-
tárában.

2.

**1596-ban aprilis' 24-ik napján Kolozsvárra
hirdetett országos gyűlés' törvény-
czikkelyei.**

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinæ, sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariæ dominus et sicularum comes. Memoriae commendamus et c.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariæ ditioni nostræ subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam proximam post festum paschæ, hoc est 21. diem mensis præsentis aprilis anno domini 1596 in civitate nostra Kolosvár celebratis conclusi:“

„„Értjük Kegyelmes Urunk az Felséged' kö-zinkbe küldött propositiójából, hogy az miképpen ennekelötte minden időben Felséged szegény ha-zánknak javát, megmaradását szeme előtt viselvén, azon igyekezett, miképpen minden szükségünknek mi-nél hamarább succurrálhasson, azonképpen az je-len való háboru időnek állapotját és ahhoz képest az előttünk való dolgoknak szükséges voltát lát-ván nem egyébért, hanem az végre kényszerítetett volt Felséged ilyen hosszú és félelmes útát is fel-venni.

Az mit azért az Felséged' elmenetclétől fogva az kegyelmes istentől szüntelen való könyörgésünk-ben kívántunk Felséges Urunk, hogy Felségednek

ez mostani útját kívánatos boldog successussal megáldja, szerencséssé tégye; Felségedet ismét békével mű közinkbe meghozza, egészségben adja meg látnunk: azt ő szent felsége mostan nekünk megengedte; kiért nagy hálákat adunk ő szent felsége' nagy irgalmasságának, hogy ebben is kegyelmességét hozzánk megmutatta, és ilyen kegyelmes urunkat, fejedelmünket ennyi utnak difficultásában kegyelmesen vezérlette, és nekünk békével egészségben restituint; könyörögven ő szent felségének: hogy ennek utána is Felségedet azon jó egészségben sok esztendőig boldogul megtartsa, és az elkezdett jó és hasznos reánk való gondviselésében naponként dirigálja és promoteálja úgy Felségedet, ki lehessen az ő szent felségének javára, Felségednek, és az Felséged' birodalmának öregbülésére, megmaradására. Te Felségedtől is mint kegyelmes urunktól, fejedelminktől hálaadással vesszük az Felséged' reánk való szorgalmatos és fáradhatatlan gondviselését, hogy Felséged az mű jónakért, megmaradásunkért semmi gonosz időnek injuriájával nem gondolván, semmi útat nehéznek, és semmi munkát súlyosnak nem tart; ha valamiben hazánknak előmentit esmér, mindeneket mature és indiesinenter prospiciál, miképpen mostan is Kegyes Urunk, Felséged nem elégedvén meg azzal, hogy az elmúlt nyártól fogva az hadnak minden sanyaruságát velünk együtt sustineálja, török császárnak, olyan hatalmas fejedelemnek hadát nagy fáradtsággal, munkával, vigyázással és szorgalmatos gondviseléssel istennek gondviseléséből Felséged profligálja, és onnét victoriát reportála, mellyel nem kevés securitást és minden jövődő dolgokra való jó reménységet szerze, hanem Felséged ismét jó szerivel meg sem nyugodván az hadnak fáradtságából,

még más útat vön magára, és (II. Rudolf) római császárhoz személye szerént felment, holott minémű szent áldását bocsátotta legyen isten ő szent felsége Felségedre, és Felségednek mind ott való dolgaira, hogy mindeneket Felséged jól et ex animi sui sententia végezett el; az Felséged' kegyelmes előnkbe való számlálásából azt is értjük, és az mint illik, örvendünk rajta, és az nagy istennek nevét mindenkor áldjuk és felmagasztaljuk, mert ismerjük ebben is ő szent felségének Felségeden, és rajtunk singularis providentiáját.

Látjuk azt is Kegyelmes Urunk, hogy Felséged mind ezekben csak az mű jónkat és megmaradásunkat kereste legyen; kiért könyörgünk az mű kegyelmes istenünknek, hogy szent felsége Felségednek minden dolgaiban szerencsáját nevelje; minden ellenségén minden időben diadalmassá tégye, és nekünk teljes éltünknek rendében minden occasione háládatossággal meg szolgálhassuk, kire erőlködünk is Kegyelmes Urunk fejeként, könyörögvén Felségednek alázatosan: Felséged ennekutána is ne cessáljon azon kegyelmességével, és jó gondviselésével bennünket prosequáljon, hogy ez képpen Kegyelmes Urunk az Felséged' oltalma alatt édes hazánk minden ellenségnek minden injuriája és gonosz cselekedete ellen mindenkor immunis lehessen.

Az hol pedig int Felséged bennünket azoknak az mediumoknak, mellyel az had viseltetik, megszerzésére, u. m. az pénzbeli segítségre, magunk' és hadakozó népünk' készen lételére; noha Kegyelmes Urunk szegény községünk, az mint Felséged is tudja, mind ez néhány esztendőbeli háboru idők, mind pedig drágaság miatt elég fogyatkozásban vagynak; mindazáltal Felségedhez való szeretetünk-ből most is mint ez előtt nem kimélhetjük őket,

hanem rendeltünk az praesidium tartásra kapuszám szerint 125 pénzt ad ultimum diem mensis maji az fizető mester' kezébe Fejérvárra bészolgáltatni; Felségednek penig udvara' népe' tartására szegény községünknek ilyen fogyatkozásaiban is ígérünk azonképpen kapuszám szerint 99, és 25 pénzt ad 2. diem julii beadni.

Melly terhviselésre az székhely uraink atyáinkiai is egyaránt ígérlik magokat; az szász uraim is az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraink atyáinkijai is az ki-rendelt adót az hagyott napokra Felségednek ígérlik bészolgáltatni; könyörögvén Felségednek: hogy Felséged látván az szegénységnek romlott állapot-ját, fogadja kegyelmesen tőlünk; ezután is valami-re elegek leszünk, nem akarunk semmiben Felségednek, és hazánknak megfogyatkozni.

Ezen praesidiumra rendelt segítségre Somlyó tartományával, Solyomkö tartományával kapuszám szerint fizessenek 125 pénzt; azonképpen Micske, Paczal, Zilah, Körösbánya, Vajda-Hunyad, Szent Job, Belényes, Szék, Székely Vásárhely, Kolozs, Thorda, Dézs az ő köztök való rovás szerint.

Azonképpen Ilyefelva is Sepsiben, mindenik Torja és Bereczk Kézdiben, és Kézdi-Vásárhely rovás szerint fizessenek; az kik penig rováson nincsenek, summa szerint azok ennyit fizessenek. u. m.

Egeres	adjon	florenos	125.
Nagy Almás	,	„	100.
Nagy Salyó	,	„	75.
Bethlen	,	„	35.
Offenbánya	,	„	40.
Vízakna	,	„	100.
Bánfi Hunyad	,	„	40.
Királyfalva Kolozsvármegyében			60.
Kolozsvár adjon	,	„	1000.

Fejérvár	adjon	flor.	125.
Abrudbánya	„	„	128.
Nagy Bánya	„	„	150.
Felső Bánya	„	„	125.
Nagy Szent Mihály	„	„	50.
Sina Fejérvármegyében	„	„	20.
Bethlen Thordavármegyében			10.
Gáltó	„	„	5.
Kis Gyergyód	„	„	15.

Az több városok és faluk, kik az széketyl töl-
dön vagynak, úgy mint Udvarhelyszékben: Kereszt-
úr és Udvarhely; Csíokban: Szereda és Tusnád;
Maros székben: Szereda városa, az minémü adót
esztendőnként ez előtt császár' adójában adtanak,
mostan az praesidium' tartásra adják az fizető mes-
ter' kezébe.

Az kászoniak tartományostól ezen rovás sze-
rént fizessenek 125 pénzt, ezen kívül is ha mi ro-
vatlan helyek talátnak, ezen praesidiumra ren-
deltetett segítségre az ő értekelészerént fizessenek.

Az hódolt falukban az minémü rovás ez előtt
volt: ez előtt való végezés szerént fél ennyi adót
adjanak.

Az mi nézi az Felséged' propositiojának má-
sod részét, u. m. magunk személyének, lovagink-
nak, gyaloginknak és húszad népünknek készen lé-
telét; müHegyelmes Urunk készen vagyunk, és va-
lamit az szükség kíván, Felséged parancsolja, min-
denekben ahhoz tartjuk magunkat.

Az élés' dolgából végeztünk: hogy az elébbi
rendelés observáltassék.

Minthogy pedig Theke Ferencz atyánkfia, kit
az előtt az praesidiumban való népnek fizető mes-
terének rendeltünk volt, bizonyos okokból azbéli hi-
vataljától üres akart lenni: választottuk helyébe

más atyánkfiát, Macskási Pétert azon állapottal, fizetéssel, instructioval és köteleességgel, mint szinte Theke Ferenczet; melyre ugyan ezen gyűlésünkben Macskási Pétert azon formán, mint Theke Ferenczet, hittel meg is köteleztük; mely ő tisztitől Macskási Péter is annak idején számot adjon.

Theke Ferencz atyánkfia' állapotja felől penig végeztük: az jövendő gyűlésben bizonyos atyánkfiái előtt, kiket országul arra rendeltünk, tartozzék az ő perceptiojáról az országnak számot adni.

Tetszett ez is: hogy az hatalmakról való appellatiók itt az gyűlés alatt ő Felsége' arra rendeltetett emberi és a' tábla előtt megláttassanak; ha kik penig itt véghez nem mehetnének, azok ezen gyűlés után Fejérváratt immediate megláttassanak, ki ellen sem prorogatoriával, sem egyéb remediummal ne obviálhassanak.

Az kik penig az féle peresek közül az ország' szolgálatjában foglalatatosok: azoknak infra tempus reditus dilatiojok légyen; de ha az féléknek tisztartójok, szolgálók, vagy jobbágyok is urok' távollétében az haladék' színe alatt, valakin valami potentiát, vagy homicidiumot cselekedik, azoknak az urok' haladékja ne suffragáljon.

Panaszolkodtunk Felségednek egy néhány esztendőbeli, és főképpen az tavalyi expeditioban való hadakozó népnek szegényközségünkben való szertelenségek, kártételek és dúlások felől; kik miért hogy ez nélkül is elég inségben és fogyatkozásban vagynak, könyörgünk Felségednek: légyen kegyelmes provisioja és gondviselése szegényekre, és parancsolja meg erős büntetés alatt, és fenyíték alatt kapitányoknak, hadnagyoknak, hogy ezféle kártételekkel őket ne bántsák; ki ellen ha ki cselekedik, és Felségedet valaki panaszszal megtalálná vagy é-

lésének rend nélkül elvétele felől, vagy egyéb kártételek felől, Felséged *mox et de facto* vegyen ott egyebeknek példájára érdeme szerint eleget, és megbüntesse.

Miért pedig hogy mindenütt az szolgáló nép és tábor bő éléssel kell hogy legyen; tetszett: hogy mind az Maroson, mind pedig az Szilágyságon az Nagy Szamoson só kívül hajón, bort és minden egyéb féle élelét *soluta tricesima*, et *justo telonio* szabad legyen mindennek hajón kereskedésre alászállítani; az melly nemes ember pedig maga szükségére vitet, az minden fizetéstől *immunis* legyen.

Végeztük ezt is: hogy az szolgabiráknak és ispányoknak Királyfalván, ki most Húszár Péteré, azonképpen Hunyadvármegyében is Gyógy' tartományában, és egyéb helyeken is az Felséged' jószágában, mind adó' felszedésében és mind egyéb törvény szerint való dolgokban *legitima executio* jök lehessen, és admittáltassanak mindenütt, *excepta reductione jobbationum loci Petri Húszár, et privilegiis locorum*.

Továbbá panaszolkodik az maramarosi nemeség, hogy az minémű jószágok Prepostvári Bálintnak és Károlyi Lászlónak ott abban az vármegyében vagyon, *ratione illorum bonorum, et excessuum inde patratorum* nem akarnának sem ő magok törvénynek állani, sem jószágokat statuálni; azonképpen semmi nemű executiót nem akarnak jószágokban patálni; kiről tetszett: hogy ez ország' régi szokása szerint mind Prepostvári Bálint, mind Károlyi László *ratione omnium negotiorum ex bonis eorum in eodem comitatu maramarosiensi existentibus emergentium* törvénynek álljanak az vármegye' ispányi előtt; azonképpen jobbágyokat is az vármegye' consuetudoja szerint statuálják, és egyéb executio-

lat, adófelszedést, latrok' circálását, kergetését, megbüntetését tartozzanak admittálni és megengedni.

Vagynak sokan az (ország)gyűlésbe hivatalosok közül, kik az gyűlésnek első napjára nem jönnek, kik miatt az kik reá jönnek, ott várákoznak, az időt hijában mulatják; gyakorta pedig, mint szintén most is, occurrálnak olly dolgok, kik ezféle morát nem patiálnak; tetszett azért: hogy valaki az gyűlésnek első napjára reá nem jőne, hamagát rationabiliter nem excusálja, azon gyűlésben az fejedelem 100 forintot vétethessen *mox et de facto* rajta.

Az tallérok', és arany forintok' valora felől is az elmúlt gyűlésünkbeli *articulus* tartassék, az az: hogy az arany 160 pénzért, az tallér egy forintért mindentől elvétessék, ha el nem venné, az arany és tallér jó lévén, az ára szerént vesse reá, és vehesse el az marhát; ha az árus ember el nem venné, marháját veszecsze, pénzét is az ki feljebb váltaná.

Végeztük azt is: hogy az kiket *privatim* Felséged *missilis* levelével hívat gyűlésbe, az elébbi *articulus'* tartása szerént, azoknak jószágok abban az pénzben, kit az választott emberek' költségére rendelnek, semmit ne *contribuáljon* se itt, se Magyarországbán Felséged' birodalmában.

Az minémű két rendbeli adót ez előtt felvetettünk volt, az miért hogy az pénzre való szükségét látjuk, végeztük: hogy az melly vármegyéről, nem adminisztráltattak volna, Felséged egy bizonyos napra és helyre abban az vármegyében, vagy székbén való ispányokat, királybirákat és *executorokat* *convocáltatván*, tőlek számot vétessen, úgy

hogy minden felől az adó fogyatkozás nélkül administráltassék.

Esnek ilyen dolgok is, hogy az melly nemes ember, vagy szegény ember búzát, vagy egyébféle gabonát valamely városba eladni küld, vagy vitet, az bírák arra kényszerítik, hogy az vásár napján vagy hogy eladja, vagy haza vigye; ki miétt hogy felette terhes, elviselhetetlen dolog; tett: hogy minden ember búzáját, gabonáját, az kit valamely városba vitet, ha egy vásáron el nem adhatja, az olyan városban libere atque sine omni impedimento reponálhassa, quatenus non derogat privilegiis locorum.

Történnek ilyen dolgok is gyakorta, hogy az féle városban lakók, és egyebek is untalan erős kötések alatt pénzt felvesznek, kibcn házokat, örökségeket és személyeket kötik; melly summát mikor az creditor megkíván tőlök, ha meg nem adhatják, tehát az bírák nem az debitor' kötése szerint, hanem egyéb hitvány, hijában való marhával fizetnek nékik; mellyekről végeztünk országul: hogy minden helyeken az ki mint köti magát, úgy oldassék, és minden creditornak, egyebeknek is kiknek egymással kötések vagyon, nem különben és egyéb hijában való marhájával, hanem kötése' tartása szerint satisfactio impendáltassék.

Az sáros és egyéb szükséges helyeken az hidakat és utakat az végezett büntetés alatt az ispány uraink és királybírák megcsináltassák.

Az kik fizetett szolgák: tartozzanak ez előtt való gyűlésünkben végezett büntetés alatt az vármegye' zászlója alá képebeli embereket állítani; lovagokat, gyalagjokat, kikkel jóságokról tartoznak, azonképpen oda állassák.

Az limitatio felől tetszett: hogy mind ez országbeli posztó, 's mind penig egyéb országbeli marha, az mint meglimitaltatott, abban maradjon; egyéb idegen országbeli posztót penig, és egyébféle marhát képes árán adjanak.

Az miképpen az műves emberek az ő műveket az limitatio szerént tartozzanak eladni: azonképpen egyebek is minden rendek bört, gyapjat és egyébét az műves embereknek az limitatio szerént adjanak.

Az szabad helyekről, azonkívül is egyéb helyekről, az honnét az praesidiumra rendeltetett adók bé nem szolgáltatattak, ha ez jövődö pünköszt napjára Kolozsvárra Theke Ferencz' kezébe éppen bé nem szolgáltatják, az vármegye' ispányi ezféle helyeket érette megdúlhassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae, ditioni huic subjectarum et c. Datum in civitate nostra Kolosvár, 26-a die mensis aprilis anno domini 1596.

Lectà m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

3.

1598-ban martius' 23-adik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae, et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et sicularum comes. Memoriae commendamus per praesentes et c.

„Articuli fidelium nostrorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 23. mensis martii proxime praeteritum a. 1598 hic Albae Juliae celebratis conclusi:“

„Az szent isten hogy ennyi háboru időben is, kikben az pogány ellenség miatt forgott hazánk, mostani öszvegyűlésünket békességesen megengedte, nagy hálákat adunk először ő felségének érette, könyörögvén: hogy ő szent felsége ezután is minden időben minden hatalmas gonosz akaróink ellen paizsunk és oltalmunk légyen, ki mellett hazánknek és magunknak békességes megmaradásunk lehessen; bocsássa szent áldását gyűlésünkre és engedjen ezután is ezféle gyűléseket közöttünk. Melly mostani gyűlésünkben megértettük Kegyelmes Urunk, fő tanácsbeli embere által írásban közünkbe küldött akarattját, kiben javallja Felséged, ő felségével az római császárral való consensusunkat és

concordiánkat; ez mellett emlékeztet bennünket ez mostani idő' állapotja, hogy ez mit kívánna, u. m. pénzbeli subsidiumot és hadban való készületet; arról gondolkodásunk és deliberationk lenne.

Azért jól tudja Felséged, Kegyelmes Urunk, ez előtt való egynéhány esztendőktől fogva ő felségével római császárral Felséged által való szövetségünket, kiből ő felsége minden kegyelmességét és segítségét, jó akaratját nem különben mint egyéb országaihoz az időnek mivoltához képest megmutatta hozzánk; mű is Felséged mellett semmiben, az ki-re elegek voltunk, az ő felsége' római császár' kívánságának meg nem fogyatkoztunk; most annál inkább, holott ezen elébbi unionk újabban való consensussal keresztényi mód szerint augeáltatott és confirmáltatott köztünk, örülünk szívünk szerint, és *csérjük az úr istent érette, hiszszük is, hogy valamit az mű megmaradásunk kíván, azban jó igérete és kegyelmes fogadási szerint semmit nem praetermittál ő felsége; mellyekre mű ő felségének tehetségünk szerint fejünk fenállásáig kötelezzük magunkat, hívségünket, engedelmességünket és szolgálatunkat.

Az mi pedig nézi Felséged' propositioját; arról így szólottunk: noha tudjuk, Felséged is érti sok rendbeli fogyatkozásinkat; mindazáltal hogy Felséged mostan is Felségedhez való engedelmességünket megtapasztalja, igérünk Felségednek udvara' népe' tartására kapuszám szerint 99 pénzt és 25 pénzt ad festum nativitatis b. Mariae v. Felségednek beszolgáltatni.

Az praesidium' tartásra pedig 175 pénzt; egy forintját ez jövendő sz. Vida' napjára, 75 pénzt pedig sz. Márton' napjára az kapuszám szerint beadni.

Melly terhviselésre az székhely uraink is ígérk magokat; az szászság is az ő módjok szerént.

Az mágyarországi uraink atyánkfiai is az 3 forintot az megirt napra kapuszám szerént adminisztrálják.

Az szabad városok penig és rovatlan helyek az elmúlt közelebbik, itt Fejérváratt celebráltatott gyűlésben való articulus szerént fizessenek.

Az hódolt faluk ezen adóban fele adót fizessenek. Az praesidium' tartásra rendeltetett adónak megfizetésére mivel hogy elégtelenek voltunk és szokatlan volt köztünk: ez egy úttal az Felséged' kegyelmes intésére és kívánságára reá mentünk; de cum ea protestatione, hogy ez után attól absolutusok és immunisok akarunk teljességgel lenni.

Mihály vajda' jószágán Bolyában és tartományában az mennyi restantia az praesidiumra rendelt adóban eddig is volt: hozzánk és hazánkhoz való jó akaratjáért megengedtük, hogy ezután is ezen praesidiumra való adófizetéstől országul teljességgel eximáltuk.

Azonképpen az minémű restantiák Nagy Szent-Mihályfalván és Királyfalván ez mostani gyűlésig voltanak: bizonyos tekintetért azokat relaxáltuk; az mostani gyűlésre rendeltetett adót penig tartozzanak beszolgáltatni.

Az melly restantia az praesidiumra rendeltetett adókból Theke Ferencz atyánkfia' fizető mester-ségében, úgy mint 1666 forint; Macskási Péter' idejében penig 358 forint, az szegény Apaffi Miklós uram' kezénél maradott volt; végeztük: hogy az gyűlés után Haller Gábor uram, Küküllő vármegyének egyik főispánya Apaffi Miklósné asszonyomat requirálja és annak az summának felét, kívül az ura liquidáltatott, tartozott, békivánja tőle;

mellyet ha az asszony kezébe ad, jó; ha penig nem adja, tartozzék Haller Gábor uram ezen articulus' erejével az Apaffi Miklós' jószágára menni, és azt rajta megvenni, és az fizető mester' kezébe sub poena 200 flor. szolgáltatni.

Az melly 167 flor. adó restantia az praesidiumra rendeltetett adókból Forró Simon' kezénél volt: haeresinek azont országul condonáltuk.

Továbbá az melly restantiák az Macskási Péter' fizető mesterségében künn maradtanak; tetszett; hogy azokat az relaxation kívül minden helyekről az jövő pünköst nap után való közelebbik vasárnapra itt Fejérvárat 200 forint büntetés alatt az elebbi articulus' tartása szerint Macskási Péter' vagy embere' kezébe szolgáltatassák, de így hogy ő is tartozzék ezféle administratorokat egy hétig azon nap után megvárni.

Az Sennyei Miklós' jószágában Csúcs' tartományában az minémü restantia az praesidiumra rendeltetett adóban volt; végeztük: hogy az fizető mester számot vetvén véle, Sennyei Miklósnak salariumába deputálja és az héjával fizessen neki az ő maga kívánsága szerint.

Mivel hogy penig mind ez előtt, de kiváltképpen miolta ez háboruidőben vagyunk, sok pusztaság lett ez országban és Magyarországon is az ide tartozó birodalomban; végeztük: hogy az ispányok, királybirák azféle helyekre az exactorokkal együtt kimenyenjenek; azféle pusztákat oculálják, és fide mediante inquiráljanak felőlek, és comperiálván az pusztaságot, ez ideig reájok rakodott restantiákkal együtt az pusztaságokon való kapuszámot és rovásokat, azoknak adóit defalcálják; mellyet Felséged' exactori is tartozzanak az ispányoktól, királybiráktól és exactoroktól számba venni.

Az hol ínt Felséged hadba való készültre: az előbbi articulus' tartása szerint magunk személyében lovaginkkal, gyaloginkkal és húszad embereinkkel készen vagyunk, és valamit az szükség mutat, mindenben ahhoz tartjuk magunkat.

Az élés' dolgáról az miképpen az elmúlt közlebbi gyűlésben végeztünk volt: azt abban hagyjuk.

Miképpen az elmúlt gyűlésben végeztünk volt, hogy az élés' dolga, kit János Deák, az thordai kamaraispány, Molnár János és Csiszár Gergely, Jakab Deák percipialtanak, megcircularassék és mostanra reportáltassék, az törvény szerint meglátassék: mivel hogy annak decisiojában occasionkat mostan nem látjuk, azon állapottal és móddal, az mint az előtt végeztük vala, ez jövőendő gyűlésre rejiciáltak.

Az minémű juramentumot ő felsége' római császár' commissariusi: Zuhai István uram váczai püspök és magyarországi kamarának praefectusa; Istvánfi Miklós uram, Magyarországbán vice nádorispány és soproni kapitány és Peczen Bertalan uram, ő felsége' római császár' tanácsi ez mostani gyűlésünkben személyek szerint solenniter praestálnak előttünk, kit kezek' írásával és pecsétekkel megerősítettek: arról való levelet ő felsége' római császár' levelével együtt közönséges értelemből az mostani gyűlésünkben szebeni polgár mester Vajda János' és Süveg Albert királybíró' kezébe adván, tutoris conservationis causa Szebenbe repónáltak.

Vagynak donatiók, statutoriák, sententiák és egyéb rendbeli különféle parancsolatok, remissionálok; mellyekről végeztünk: hogy azféle levelek, kik eddig emanáltak, inexecute maradtak, azok ha nem expiráltak, mint egyébkor, ezután is min-

denkor exequáltassanak; az rescriptióik ő Felségének az mi kegyelmes urunknak Zsigmondnak sonáljanak, minthogy ő Felségéé voltanak az levelek és azt continuálják, hogy ő Felségének rescribáltassanak, melly ezféle executioknak és leveleknek minden helyeken és törvényeken helyek légyen.

Miért hogy peng az terminusoknak nem szolgáltatása miatt az potentiariusok meg nem szűnnek; tetszett országul: hogy az előtt való végezésünk szerint az brevis processus mind ez ideig continuáltassék.

Azonképpen az minémű causákat ezen brevis formájára más articulusban restringáltunk: azok is eodem modo adjudicáltassanak és exequáltassanak.

Továbbá, mivel hogy egynéhány esztendőtl fogva az gonosztévők annyira megsokasodtak, hogy az úton járóknak, sőt az otthon valóknak is békeséges maradások nincsen miattok; végeztük: hogy ez mostani gyűlés után, mikor az nemesség' jura-mentuma meglészen, minden ispányok és királybírak kimenyenjenek és ezféle gonosztévőket kergessék és megbüntessék; az véghelyeken peng kapitányok és viceispányok mellé ezféle latrok' kergetésére és büntetésére segítséget tartozzanak adni.

Az minémű élést Geszthi Ferencz' idejében Lugosra szállítottunk volt, kinek az árát Békes István a' szolgáló rend'fizetéséből kitarotta, megtekintvén olyan véghelyen való szolgálatjokat, és hogy ezután is annál szorgalmasabbak legyenek, pénz nélkül országul nékik megengedtük; mellyről könyörgünk: Felséged parancsoljon Békes Istvánnak, valakin ezféle élés' árában mit vett, mindjárást éppen nékik fogyakozás nélkül vissza adja 's ha meg nem adná, fizető mester tartsa ki fizetéséből.

Adták értenünk, hogy miképpen az Ebesfálván való hídnak vámját az előtt való articulusokban abro-

gáltak volt, Apaffi Miklósné és az szegény Apaffi Miklós uram' árvái nem tartanak ahhoz magokat, hanem az úton járókat főképpen az szászságot, kik gyakorta urunk' ő Felsége' dolgában járnak, megvámolnák; azért minthogy ez előtt is azt az vámot mód nélkül valónak itéltük, mostan is abrogljuk ilyen okkal: hogy ha ezután az útonjárókon ez vám vétetnék, az director az jövő gyűlésre Apaffi Miklósnét, vagy tutorit, vagy successorit reahívja és 200 forinton maradjanak *mox et de facto* érette; mellyet minden *remedium* kívül az director rajtok megdúlattassa.

Ezen kívül az hol hitván hídak, vagy sáros helyek volnának: tartozzanak az ispányok és királybírák egyéb szokott büntetés alatt megépíteni.

Az kamaraispányok az sóaknáról ez elmúlt gyűlésünkbeli *articulus'* tartása szerint az nemeseknek házok' szükségére sőt adjanak.

Az barmok' kiviteléről azelőbbi *articulus* observáltassék; Magyarországba is kiviessék, de tulajdon csak az urunk' birodalmáig; ha ki tovább vinné, tőle elvétessék.

Vagyon panasz az *articulusok'* ára és váltsága felől, hogy mód nélkül való árát kívánnák az scribák; kiről végeztünk: hogy valaminémű az *articulus* léssen, másfél forint adassék az scribának érette.

Végeztük ezt is: hogy az melly atyánkfiai ez mostani gyűlésen római császár ő felségéhez való kötelességről *juramentumot* nem deponáltanak volna, azoknak *depositiojára* az közel való vármegyék és székes helyek mától fogva nyolczad napra; az távol való tizenkettőd napra; magyarországbeli vármegyék pedig 15-tőd napra széket hirdessenek, és az ispányok, királybírák előtt minden rendek az hitnek

formája szerint, kire országul megkívántuk, sub amissione bonorum suorum megeskügyenek.

Azonképpen az ló-fejek (primipilus székeltek) is minden székes helyeken az kapitányok és királybirák előtt, az feljül megirt mód szerint tartozzanak sub poena praescripta juramentumot deponálni. Az kolcsos és szabad városok azonképpen.““

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum nostrorum regnicolarum et c. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 10. mensis aprilis, anno domini 1598.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg a' kolozsmonostori konvent' levéltárában, és b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

4.

1599-ben martius' 21-dik napjára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpiniae et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et sicularum comes. Memoriae commendamus per praesentes et c.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni huic subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam Laetare, hoc est 21. mensis martii anno domini 1599 in civitate nostra Medgyes celebratis conclusi:“

„„ Mitől fogva Kegyelmes Urunk ez mű szegény hazánkat az török és tatár ellenség impetálja, az Felséged' gondviselésében semmiben, mint szintén békességünknek idején, meg nem fogyatkozunk; melly Felséged' gondviseléséért kívántunk mindenkor Felségednek hosszú életet és békességes birodalmat közöttünk, kiükről legelőször az úr istennek az ő véghetetlen irgalmasságáért ardentibus votis nagy hálákat adunk, és ezután Felségednek minden tehetséggel való szolgálatunkat, hívségünket offeráljuk; könyörögvén Felségednek: hogy Felséged meggondolván az ország' állapotját, melly is ellenségtől különb különbféleképpen körülvértetvén, ezután is minden conatusát arra dirigálja, hogy az Fel-

séged' szárnya és protectiója alatt minden időben, minden ellenségünk ellen csendességben és békeségben édes hazánkban megmaradhassunk.

Továbbá minéműpropositiót Felséged tanácsbeli főemberei által mostan közinkbe küldött, gyűlésünkben megértettük; mellynek első részében int Felséged bennünket az készen lételre, és pénzbeli subsidium' adásra; annak utána az praesidium' tartásra, és Felségednek az elmúlt ősszel az hadra költött bizonyos summa aranyának megtérítésére; azért az mi az készen lételt nézi; jól tudja Felséged, hogy ennek előtte is semmiben, az mire elég-ségesek voltunk, Felségednek és hazánknek meg nem fogyatkoztunk; mostan is ígérjük Felségednek magunkat, hogy az mire az úr isten' segít, az Felséged' kegyelmes intését és hazánknek javát semmiben nem akarjuk praetermittálni.

Látván azért az szükségét, és mostani idő' állapotját, ki az Felséged' intése szerint mind vigyázást, mind készen való lételt kíván; végeztük az készen lételről: hogy ennek utána valamikor az ispánokhoz, és királybirákhoz Felségednek az felülés felől parancsolatja érkezik, napot praefigáljanak, és helyet rendeljenek, kit az nemességnek mindjárt meg hirdessék; melly helyre és napra tartozzék minden nemes ember személye szerint lovasival, gyalogjival oda menni.

Az melly nemes emberek szolgált: azok' jó szerrel való elegendő lovasokat személyekért az vármegye' zászlója alá állassanak; ő magok is penig scami némű szín alatt bonn ne maradhassanak, hanem az urokkal az hadba elmenyenek a' százszebesi táborban tavaly emanáltatott articulus' continentiája szerint; azonképpen jószágáról való lovakat és gyalogokat tartozzanak oda küldeni.

Az melly városok az vármegye' zászlója alá lo-
vagokat és gyalogokat szoktak adni: azok is ezen
végzéshez tartásuk magokat. Azonképpen az városok-
ban lakó nemesek is, mind az kik jószágot birnak,
mind pedig az kik személyekben vagynak nemesek:
az szászsebesi táborban költ articulus' tartása sze-
rént az hadba menjenek; melly végzésünkhez az
ki nem akarná tartani magát vagy nemes ember,
vagy város, és az praefigált napon és helyen sze-
restől és szerszámostól az feljül megirt mód szerént
jelen nem lenne; tehát az olyan absensnek jószá-
gán, vagy magán az feljül megirt szászsebesi tábor-
ban költ articulus' tartása szerént az ispányok, vagy
királybirák *mox et de facto* 100 forintot dulhas-
sanak.

Az ki pedig szegény egyház helyi nemes ember:
azon 12 forintot vegyenek, de így, hogy ha az ab-
sentans rationabiliter magát nem excusálhatja; azon-
képpen az kik hadból generalis uram', ispányok'
és királybirák' híre nélkül haza szöknének, ezen
büntetéssel büntetessenek.

Az kik contumacia ducti az dúlással nem gon-
dolván; az hadból absentáltak magokat: azok' jó-
szágokat, ipsos solos proprie et praecise concernen-
tes, az szászsebesi táborban költ articulus' szerént,
elfoglalhassák.

Az hol pedig Felséged adja ezt előnkbe, hogy
az kiket az elmúlt expeditioban való absenseket
az ispányok és királybirákuránk megcirkáltak, azok
közül az kik rationabiliter magokat nem menthet-
nék, azokat Felséged az mű végzésünk szerént meg-
akarná büntetni; bizonyára Kegyelmes Urunk mű
is akartuk volna mind magunk jóvaért, mind ha-
zánkunk jóvaért, hogy fejenként minél jobban le-
hetett volna, az reánk igyekező gonosz ellenség ellen

jelen lettünk volna, az végre is tettünk volt az szászsebesi táborban olyan végezést közöttünk, hogy annak erejével mindeneket az táborba hozhatnánk; de nyilván vagyon Felségednél, mennyi időtől fogva vagyon az hadnak terhviselése rajtunk, ki miatt elég fogyatkozásban vagyunk; azt is érti Felséged, hogy az tavalyi felülésünk és táborban létünk az szükséghez képest melly hosszú ideig tartta rajtunk; ki egy esztendőben is súlyosabban nem esett rajtunk; melly idő alatt az kinek mi élése és költsége volt, az elkölt, másutt szerét nem tehetette; az alatt barmaink is, kiben élésünket hordoztuk, elholtak, sokan az szegénység miatt más rendbeli barmoknak szerét nem teheték, élést nem vihettek, és az miatt elmaradtak. Mind ezeket, és ehhez járuló szükségeket és fogyatkozásokat, kiket jól tud és ért Felséged, kegyelmesen szeme' eleibe vévén; könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek országul: hogy az kik ezfélék találtatnának, kik de absentia magokat rationabiliter nem excusálhatnák, Felséged kegyelmesen nékik condonálja. Hogy Felséged kegyelmesen az elmúlt hadból való nemes uraink atyánkfiaiinak vétkeket, kik magokat az hadtól absentálták volna, könyörgésünkre megengedte: Felségednek hűséggel meg szolgáljuk mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

Miért hogy látjuk az húszad embereknek haszontalan voltokat, és azoknak való zsold fizetésben szegénységnek megromlását és fogyatkozásokat; könyörgünk Felségednek: abrogálja közülünk; holott az mikor az szükség kívánta, nem csak húszadát községünknek, de ugyan több részét is felvettük közülünk, mellyet ardua necessitate cogente ezután is készek vagyunk megmaradásunkért cselekedni.

, Melly községünknek vagy in parte, vagy into-
to felvételében, kit isten eltávoztasson, ilyen mód
tartassék: hogy mikor extrema, vagy ultima neces-
sitas postulálja, és arra rendeltetett tisztviselők az
szükséghez képest őket felakarják venni, az tartoz-
zék mind az Felséged' jószága, mind pedig az u-
raké, nemeseké személy' válogatás nélkül jó szer-
rel oda az napra és helyre, kit nekik praefigál-
nak, elmenni; melly helyre és napra ha valamelly
falu az eleikbe adott mód szerént contumacia du-
cti, el nem menne, az olyan egészfalu, vagy pa-
tronusi az ispányok és királybirák által 50 forintig
dúlattassanak, et nihilominus az hadba való menésre
kényszerítessenek; ha pedig olyan falu, ki egy
néhány részre vagyon, az melly portio el nem akar-
na menni, ha öreg portio, modo praemisso 50 fo-
rintot vehessenek rajta, ha pedig az portio kis, u.
m. két, vagy három ház volna, azokon 12 forintot
vehessenek, és ez felett mind az nagy mind az kis
portion valók az edictum szerént, az hadba me-
nésre kényszerítessenek, vagy ha el mentek volna-
is, de az időnek előtte helyekről vissza szöknek,
mindenütt prosequáltassanak és fel akasztassanak.

Mivel hogy pedig az elmúlt őszben az féle közsé-
günket fel is kellett volt vennünk; értjük ezt hogy
voltak azféle község közül némellyek, kik előttünk
járóinkra, ispányokra, Theke Ferencz atyánkfiá-
ra armatis manibus támadtanak, és csak isten ol-
talmazta, hogy meg nem ölték; azután öszve vervén
magokat, statiojokat elhagyván seregenként haza
oszlottanak; hogy azért azféle dolgok többé ne tör-
ténjenek, tetszett: hogy valakik ezután azféle vak-
merő bátorságot cselekedni merésznének, ha az
táborban találtatnának, az hadnak praefectusa az
panaszló' instantiájára mindjárt megfogassa, és rei

veritate comperta, ha bűnös lésczen, érdeme szerént megbüntesse; ha .penig de loco delicti baza szaladna, tehát az ispányok és királybirák, az kiknek tiszti alatt azféle patratorok talátnak, megfoghasák, és modo praemisso megbüntethessék.

Az mi nézi Felséged' propositiojának az második részét, liben int Felséged kegyelmesen bennünket, hogy azokra az mediumokra is, mellyekkel az had viseltetik, gondot viselnénk és providéálnánk, hogy Felségedet in omnem eventum reánk való gondviselésre elégségessé tennők; vesszűk eszűnkbe kegyelmes Urunk abban is, mint az előtt, most is édes hazánkra való gondviselését; mellyet mű Felségednek minden hűséggel megszolgálunk mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek; noha azért látjuk szegény községünknek különbkülönbféle súlyos terhviseléseket és barmok' halála miatt ilyen nagy fogyatkozásokat, mindazáltal ezt is ebben nem tekinthetjük, hanem mint ennek előtte, most is nem akarunk Felségednek és hazánknek megfogyatkozni.

Igerünk azért Felségednek udvara' népe' tartására és egyéb szükségire kapuszám szerént 99 pénzt, ad festum b. Sophiae beszolgáltatni.

Az praesidiumra való contributio noha az előtt való végezésünk és Felséged' kegyelmes engedelme szerént köztünk tollátnak volt, mindazáltal látván az mostani szükségét, Felségedhez való szeretetűnk-ből ez egy úton megigérjük; könyörögvén Felségednek alázatosan: hogy Felséged ezután evvel netterheljen bennünket, mert elviselésére elégtelenek vagyunk. Végeztük azért az praesidium' tartásra kapuszám szerént 175 pénzt az fizető mester' kezébe administrálni; az százát ad dominicam Quasimodo, ki ez jövődő husvét után való közelebbik va-

sárnap esik; az 75 pénzt pedig ad festum divi Jacobi apostoli; és könyörgünk Felségednek: hogy az melly pénzt Bocskai István urunktól ez mostani költségünkre kértünk volt, ezen 75 pénz adóból Felséged térítse meg Bocskai uramnak.

Melly terhviselésekre székelj uraink, magyarországi atyáinkfiaival egyetemben ígérk magokat.

Az szász uraink is azonképpen az ő módjok szerént ígérk magokat.

Az rovatlan helyek és városok is ezen praesidium' tartásra az elébbi articulusnak continentiaja szerént contribuáljanak, Király-újfalutól megválva, ki Kolozsvármegyében vagyon Huszár Péter atyánkfiáé; mellynek az praesidiumra való contributiót megengedtük.

Adja Felséged előnkbe az pater jesuitáknak Fejérvárról való kiköltözésekben conscienciájában minémű bántása lett volna és kívánná Felséged, hogy arról az elmúlt thordai gyűlésünkben utóbbszor végezett articulusunk tolláltatnék, és helyekre, Fejérvárra ismét vissza mehetnének; azért megtekintvén ebben is az Felséged' kívánságát, végeztünk: hogy az minémű articulus in anno 1595 die 16-a aprilis Fejérváratt celebráltatott generalis gyűlésünkben az pater jesuitákról íratott, in omnibus punctis helyben maradjon és annak tartása szerént az pater jesuitákat Felséged Fejérvárra bévihesse; az mipe-nig ebben az Felséged' Thordán tett juramentumát nézi, attól Felségedet in hac parte absolváljuk.

Az hol Felséged számlálja előnkbe: az elmúlt időkben Felséged, és Felséged' becsületes familiája között ad sinistram expositionem nonnullorum malevolorum némű némű tristissimi successusok történtenek volna, kiből generalis gyűlésünkben anno 1595 16. aprilis Fejérváratt ő nagyságok felől mi-

némü *deliberatio* is lett volna, mellyért Felségednek szívében és *conscientiájában* némü, némü nagy felháborodása lett volna, kit szóval nem *exprimálhatná*.

Miért hogy penig kárdinál uram ő nagysága maga és (testvér bátyja) Báthori István' képében ez országba bé jöven, és Felségeddel személye szerént szemben lévén, méltó, és elegendő *excusatio*kkal az ő *innocentiájokat* Felséged előtt *declaráta* és megmutatta volna úgy annyira, hogy Felségednek szíve rajta teljességgel megcsendesedett és megnyugodott volna, ki felől Felséged és ő nagysága között *mutua reconciliatio* és *concordia* következett volna; kívánja Felséged, hogy arról az ő nagyságok felől lett *deliberatio* akkori *articulusból* *deleáltatnék* és *expungáltatnék*; annál-okaért, mint hogy ítéljük Felségednek ilyen kegyes indulatját nem egyébtől, hanem az istentől ő szent felségétől lenni, kinek szent parancsolatja minden keresztény embereket, kiváltképpen az atyfiakat inti az atyafiui szeretetre, *istis rationibus tam jure divino, quam humano*, az Felséged' kívánását méltónak és igaznak ítéljük. Végeztük azért országul, *et omnibus votis et pari suffragio*: hogy az országnak erről megirt *deliberatioja* *ex parte dominorum praedictorum illustrissimorum* *cassáltassék*, teljességgel *deleáltassék*; kit mű *cassálunk* és *abrogálunk*, és ő nagyságokat a' *praemissa deliberatione* teljességgel *absolváljuk* és *liberáljuk* *hac conditione praemissa*, hogy ő nagysága is kárdinál uram *sub eadem juramenti formula*, *nihil addendo vel demendo, de verbo ad verbum* az mint mű országul irtuk es Felségednek béküldöttük, kin mind fejenként egyenlő akaratból megalkudtunk és semmi

változást benne nem akarunk, megeskügyék, és maga subscribált pecsétetes levelével megconfirmálja.

Ezen kárdinál uram' juramentumát, kit maga és Báthori István' képében praestáltis országul nekünk, az Báthori uram' plenipotentiajával egyetemben Süveg Albert szebeni királybíró és Boér János székbíró által Szebenbe küldöttük conservationis gratia reponálni.

Az mű abrogationk penig és absolutionk hogy erősebb lehessen; végeztük: hogy az vármegye' ispányi és királybírák innen haza menvén mindjárást széket hirdessenek, és minden nemes embernek és egyéb akármelly rendbeli vármegyékben, székekben lakó embereknek meghagyják, meghirdessék, hogy minden, valakinél czféle articulus volna vagy pecsétetes, vagy pecsételetlen, 200 forint birság alatt az ispány uraim, és királybírák kivegyék tőlök az mennyiben az articulus praedictos illustrissimos concernálja, és azt expungálván, exhibenti restituálják; iisdem articulis, exceptis praedictis illustrissimis, quantum ad reliquos proscriptos et condemnatos, salvis semper permanentibus. Az városokon penig mind kerített és mező városokban az polgármesterek, és bírák ebben 200 forint poena alatt ezenképpen cselekedjenek.

Nyilván vagyon Felségednél, ennek előtte is még békességnek idején is mennyire igyekeztünk légyen az Felséged' commodumát promoteálni, u. m. mikor anno 1591 Fejérváratt való generalis gyűlésünkben megértettük volna az szászság között való dézmáknak Felségedtől abalienálását, és ebből Felségednek megfogytatkozását, az Felséged' jóvát viselvén előttünk: közönséges értelemből az féle abalienáltatott dézmákat Felségednek readjudicáltunk, és minden arról emanáltatott leveleket abrogáltunk

vala; mostan is azféle dézmákban azon fogyatkozást értjük lenni; ha azért tempore pacis illet az Felséged' hasznára studeálnunk, ítéljük azt, hogy in hac rerum perturbatione, ki mindenfelől sok szükségét hozott reánk, annál inkább illik az Felséged' hasznát az honnét lehet kikeresnünk. Végeztük azért országul: hogy valaminémü dézmák az szétság között eleitől fogva az fiscushoz applicáltattanak, és Felséged' számára takarítottattanak, azokban valamellyek akár linek conferáltattanak, azon feljül megirt fejevári generalis articulus' tartása szerint azoktól elvétessenek, és az fiscushoz applicáltassanak; mellyeket Felségednek ezen mostani gyűlésünkben is teljességgel readjudicáltunk.

Könyörgünk Felségednek alázatosan mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek: hogy ennek után azféle dézmákat tartassa az fiscus' számára, egyebeknek ne conferálja, hanem diligenter cumulálván convertálja olly bizonyos szükségekre, hogy sok különbféle terhviseléseket könnyebíthessen Felséged vele.

Panaszolkodik Mindszenthi uram az arendator, hogy volnának olly nemes emberek, kik szent Görgy napban az dézmának szokott arendáját meg nem adnák; azután pedig hatalmasul eltakarnák. Végeztük azért: hogy az melly nemes ember sz. György napban jószágáról való dézma' arendáját meg nem adná, és az dézmát sine solutione arendae eltakarná, azféle nemes embert arendator uram reá citáltatván az gyűlésre, arra való causákat mindengyűlés alatt Felséged' ítélőmesteri és assessori eo ordine et processu, mint az dost, paraphernumat, quartalitiumat, impignoratitiumat, ez mostani időhez képest brevis szerint adjudicálhassanak és exequálhassanak.

Azonképpen az kiknek privilegiumi és egyéb akár miféle leveli relictánál, vagy kisebb atyjafiánál vagy egyebeknél is volnának, kiknek conservatioja de jure az nagyobbik atyafiakat, vagy egyebeket illetné: azok is minden gyűlések alatt az brevis' tartása szerint megláttassanak.

Tetszett ez is országul: hogy az elébbi végeztetett articulusoknak tartása szerint, ha az nemesség maga majorságát és egyéb akár miféle marháját az Felséged' birodalmában egy helyről más helyre, városokra, falukra, vagy egyik házától másikhoz eladni küldi, vagy csak maga szükségére megakarja házában tartani, azféléről az harminczadosok és vámosok mind az folyó vizeken való hajós és egyébféle hídakon, és hajókan, és mindenféle vámos helyeken harminczadot és vámot ne vegyenek az nemesség' szekeren és barmain, és jobbágyin is, mikor urok' szolgálatjában ökröstől, szekerestől járnak.

Annak utána az expeditiokor is az had után az melly élést vagy szászságról, vagy az nemesség' jószágáról utána visznek: azok is az féle exactióktól immunisok legyenek.

Az melly nemes ember penig nem háza' szükségére, hanem kereskedésnek okáért sót vinne, vagy vitetne: tartozzék mind vám- 's mind harminczadfizetésre.

Végeztük ezt is: hogy az elébbi articulusoknak continentiája szerint, minden kamarákról az kamara ispányok minden nemes embernek személy válogatás nélkül háza' szükségére elegendő sót adjanak.

Vagyon ilyen panaszolkodás is, Kegyelmes Urunk, hogy mikor jobbágyunk vagy magok szükségére, vagy nemességére is kamaráktól sót visznek,

noha az árát megadják az sónak, de még is szekereket az kamarákon való gondviselők' nem akarják megrakatni és elbocsátani addig, míg nem ajándékot és egyéb fizetést vesznek rajtok; ki minthogy községünknek ilyen fogyatkozott állapotjokban fellette súlyos; tetszet: hogy ezféle méltatlan exactiókkal szegény községünk ne terheltessék.

Ennek előtte való gyűlésünkben végeztük volt egyenlő akarattal, hogy az causae majoris potentiae az vármegyén az brevis processusnak módja szerint adjudicáltassanak, de minthogy látjuk sok atyánkfainak nagy fogyatkozásokat, hogy propter absentiam et non comparitionem mindjárt finalis sententiát pronounciálnak reájoki, kinek azután semmi remediuma nincsen; végeztük: hogy ennekutána mikoron ezféle causákban az inctus absentálja magát, et per non venientiam pronounciáltanak reája, tehát ha akarná az inctus, verbali prohibitione az vármegyék' notariusinál prohibeálja az sententiának kiadását egyszer, és jövődő széken primitus post exhibitionem celebranda, prohibitio mellett elsőbben is az prohibitionnak adja okát, és ha az törvény méltónak itéli azokat, tehát szabad legyen causáját oltalmazni az brevisnek módja szerint, de ha méltó okát az prohibitionnak nem adhatja törvény szerint, tehát indebitán maradjon az méltatlan prohibitioért, és az előbbi pronounciált per non venit sententia ad executionem kiadassék; ha pedig in praemissis casibus az sententia emanáltott volna is, de még nem exequáltatott, tehát az triumphans pars biróval, ispánynyal ad executionem mégyen, a' convicta pars az executorokat prohibeálhatja, kik ab executione supersedeálni tartozzanak, az convicta pars modo praemisso első széken tartozzék compareálni, és az prohibitionnak az feljűt

megirt módon okát adni és az dologban procedálni.

Vagyonilyen bántásunk is, Kegyelmes Urunk, hogy az vármegyéken adjudicáltatott sententiáknak executioját, kik *ratione actus potentiarum majorum*, vel *minorum* emanáltattak, Felségedtől extrahált missilis parancsolatokkal gyakorta az periclitans pársak interturbálni igyekeznek, és ab executione az executorokat tiltják az triumphans parsnak nagy fogytkozására. Végeztük azért Felségednek kegyelmes tetszéséből: hogy az féle missilisek, ha *contra jus regni et consuetudinem* emanáltatnak, ne observáltassanak.

Találtatunk meg Balog Féréncztől, rajta és házán esett tolvajok felől; az Szász Ferencz' maradékitól, Szász Ferencz' gyilkosi' kergetése felől; melyekről végeztünk: hogy az ispányok és királybirák azokat az malefactorakat mind az Felséged' jószágán, mind az urakéban és generaliter minden helyeken, valahol azok az gonosztévők feltalálthatnának, mindenütt szabadon persequálhassák; és érdemek szerint megbüntethessék; melly persequálásra és büntetésre tégye Felséged elégségessé is őket; ezenkívül is minden gonosztévőket az ispányok és királybirák kergessenek.

Az mint annak előtte való gyűlésünkben végeztük volt, hogy az pusztult helyeket az ispány és királybíró urak *fide* mediante megoculálják és rajtok való adójokat defalcálnák, úgy értjük hogy az hol kellett azt immár peragálták, és arról való registrumokat az Felséged' számvéivőinek bé is adták; tetszett azért: hogy azoknak defalcatioja helyén, és helyében, vagy erejében maradjon; az számvéivő is acceptálja, és az szerint az adószedőnek quietantiát tartozzanak adni.

Az melly nemes embernek egy faluban egy megszegényedett jobbágya, vagy ha több volna is, ki rováson volna, és Felséged' számára, vagy az praesidiumra rendeltetett adót meg nem vehetnék rajtok; végeztük: hogy az féle paraszt ember az adókért megfogattassék, és mind addig fogva tartassék, míg vagy ő maga kiváltja magát, vagy ura, ha néki kell, kiváltja.

Mivel hogy penig egy néhány esztendőekben különbféle hadak mind vármegyékből mind székelységből való jöszáginkra és faluinkra bészállván, szegénységünk' marhájában zsákmányt téstnek, szokatlan élésszedéssel és szekerezéssel terhelik őket, verik, vagdalják, pénz nélkül mindeneket elveszik, és minden violentiát cselekednek rajtok; azért könyörgünk Felségednek mint kegyelmes urunknak: ha történik felülésünk, parancsolja meg minden ispányoknak, királybiráknak, kapitányoknak, hadnagyoknak, hogy ezféle inséget az szegénységen cselekedni ne engedjék; ha ki mivel szükölködik, pénzen vegyen, azzal éljen.

Egy néhány gyűlésünkben végeztünk az limitatio' observáltatása felől; látjuk, hogy noha sok dologban az materia az mostani időhez képest bővebb és olcsóbb, mindazáltal az mesteremberek annál inkább reánk drágítanak mindent; statuáltuk azért: hogy az limitatio minden helyen observáltassék; mellyre ha polgármesterek, és városbéli bírák gondot nem viselnének, az elébbi articulus' tartása szerint megbüntettessenek; hogy penig az mi ves embereknek is fogyatkozások ebből ne legyen, tetszet, hogy az bört communiter ez országból kivinni szabad ne legyen az Felséged' híre nélkül.

Továbbá minthogy Székely Vásárhely fő sokadalmas hely, derék ország' utja is; az Marosnak

penig ott az középső ágán híd nincsen, ki mián sokszor sok embereknek és marháknak halálok és veszedelmek történik, kiváltképpen az víznek idején; végeztük országul: hogy ott Vásárhelynél az Marosnak középső ágán is hídát csináljanak úgy, hogy az melly nemes szomszédos patronusoknak határokon nyúlna az híd, azokat parancsolattal az hídnak építésére az vásárhelyiek melléjek hívják, kik ha az admonitióra az hídát az vásárhelyiekkel együtt megépítik, az híd' jövedelmének fele az olyan patronusoké legyen; ha penig az megirt patronusok az hídnak építését modo prae misso recusálnák, az vásárhelyieknek hatalmában legyen megcsinálására, és törvény szerént való vámot vehessenek, de nemes embereket se magokat, se magok szekereit, se jobbágyit majorsága' és marhájának hordozásában fizetéssel meg ne merjék bántani.

Facsád' tartományában és Mardsina tájatt úgy értjük, hogy egynéhány esztendőben az hadi terh viselésben és szolgálatból a' szükség' idején ki vonta volna magokat közülünk; kik felől tetszett: hogy ők is mindenben velünk egyenlő terhet viseljenek. A' mi az hadakozás' dolgát illeti, az régi szokás szerént, törvényekben is a' lúgosi bánhoz hallgassanak; szabad hajdukat senkinek tartani szabad ne legyen, hanem a' féle hajduk Felséged' számára legyenek; azonkívül a' kiket hol találhat a' bán és Felségednek egyéb gondviselői, megbüntethessék.

Végeztük ezt is: hogy minden exactor tartozék 200 forint büntetés alatt e' jövendő közelebbik szent György' napjára Kolozsvárra menni és a' fizető mesternek perceptiojáról számot adni.

A' fizető mester is a' jövendő áldozó nap előtt való vasárnapon ugyan Kolozsvártt számot adjon

Márton Deák, az ítélő mester, Tholdalagi Ferencz, Thordán lakó Kolozsvári János Deák, Erdő Thamás, kolozsvári Gelyén Imreh és Budai János beszttercei bíró előtt sub poena praedeclarata.

Találtuk volt meg könyörgésünkkel Felségedet, hogy a' Bocskai István uram' és püspök uram' jószága ilyen derék szükségünk' idején semmit nem akarna közinkbe contribuálni ez okon, hogy baronátusságok volna, és kívántuk, hogy az ő jószágok is instar aliorum mind az adót megadják, mind penig velünk mindenben egyenlő terhet viseljenek; értjük a' Felséged' választételit felöle, hogy Bocskai uram' haza jöveteléig erről vesztegségben lennénk; azért, mivel egy hazában vagynak velünk noha nem illene nekünk a' más terhét viselnünk, mindazonáltal a' Felséged' kegyelmes admonitiójára azt megcselekeszszük, hogy a' Bocskai' és püspök uram' megjövetelekig elhalasztjuk, de ea lege et protestatione, hogy mihelyt Bocskai uram' megjő, azután megtartani nem akarjuk sőt abrogáljuk; melly baronátusságokat és immunitásokat akkorbeli Fejedelmünktől is megkivártuk, hogy meg ne tartsa, sőt cassáltasson és tolláltasson, hogy így minden egyenlő terhet viselvén, a' közönséges szükségre alkalmasbák és elegendőbbek lehessünk.

A' szásziságtól vagyon nagy panasz az urak' és nemesség' szolgálai, egyebek felől is, kik köztök meg szállván, és sem ő Felsége' sem az ország' dolgában nem járván, sem ő Felségétől levelek nem lévén, mind magoknak pénz nélkül való gazdálkodására, mind penig ló- és szekéradásra kényszerítenék, és ha nem adnának, szidnák, vernék őket; zabot gyűjtenének rajtok és azt hordoztatnák és házokhoz vitetnék véllék. Tetszett azért: hogy akárki' szolgálja legyen, a' kiknek levele nem lészen, és

így akar hatalmaskodni, fogják meg és hozzák fejedelem' lakó helyére és ottan büntessék.

A' melly nemes ember, akár lakásagon akár székelységen lakó, a' szászság között járván magát pénz nélkül tartatni akarná, e' féléknek pénz nélkül tartozásképpen semmit ne adjanak, se lovat, se szekeret; ha erővel venne élést vagy lovat, vagy szekeret rajtok, adják értésire mindjárt királybirójoknak; ki értésire adván a' directornak, a' director e' féle nemes embert híjon a' gyűlésre, és ott *mox et de facto* az előbbi *articulus'* tartása szerént 200 forintig *convincáltassék*; de azért ha kik nálók szállnak, tartozzanak városok és faluk is ezen terh alatt nékik szállást adni, és mindent a' mi nálók találhatik, nékik pénzért adni.

A' kiknek penig ő Felségétől levelek vagyon, azt meglássák, és a' mit ő Felsége abban parancsol, ahhoz tartsák magokat; ha kik penig régi letett levéllel járnak mód nélkül, azt mind levelestől megfogják, ő Felségének hirrre tegyél; ha penig a' féle saczoltatások volnának, és nem bírnának velek, ő Felségének adják értésire, és ő Felsége *prospiciáljon* nékik felőlők.

A' mint ennek előtte végeztük, hogy Thordán lakozó János Deáknak, Csiszár Gergelynek, Molnár Istvánnak és Jakab Deáknak a' lippai harminczadosnak az élés' dolgában való fogyatkozás tételek megcircularatnék, és reportálván az ő Felsége' táblája' törvényivel megláttatnék és decidáltatnék; tetszett most is: hogy valamelly vármegyélk, vagy székek akár székelységről, akár szászságról ezt a' circularást nem peragálták, tartozzanak 200 forint alatt peragálni, és a' jövőndő gyűlésre minden vármegyélktől az ispány uraim és királybirák reportálni, és ő Felsége' táblája' eleibe adni, mellyet az ő Felsége' széke is az előbbi *articulus'* tartása sze-

rént meglássa, és decidálja; ha pedig Kolozsvári János Deák, és a' többi rationem reddituri akkor nem comparcálnának, in actione convincáltassanak.

Adja Felséged ezt is előnkbe: a' szegény haza mostani két hatalmas császárok, német és török császár között minémű állapotban volna, minémű gondviselést kívánna; kiért és bizonyos okokért ennek tovább való gondviselését Felséged nem viselhetné, hanem kívánna Felséged reánk való gondviseléstől immunisnak lenni, és ezen birodalomban külön magának lenni, sok különféle országunk' gondviselésében, fáradtságában nyugodalmat venni, és ezen haza' administratiojára a' Felséged' atyjafiát, nagyságos Báthori András kárdinált helyében hagyni, híven Felséged: hogy az ő nagysága' administratiojában omni ex parte megnyughatnánk, holott et actate, et omni denique rerum administrandarum sufficienter ő nagysága ennek respondeálhatna. Azért elég keserves szívvel hallottuk Kegyelmes Urunk Felségednek erről való kívánságát, holott mi a' Felséged' kegyes gubernatiojával contentusok voltunk, kit minden engedelmességgel való szolgálatunkkal Felségedhez meg is mutattuk. Kivántuk volna is az úr istentől, kinek hatalmában mindenek vagynak, hogy Felséged e' gubernatióban tovább köztünk megmaradott volna, 's mind pedig a' mi hívségünket és szolgálatunkat Felséged annál inkább mint eddig, ezután is megtapasztalhatta volna; melly okokért Felségedet Felségednek fő tanácsbeli emberei, és egyéb az országbeli atyánkfiai által alázatos könyörgésünkben megtaláltuk és kivántuk: hogy Felséged erről való gondolkodásit deponálván, előbbi állapotjában, fejedelemségében maradván, gondviselését meg ne vonná tőlünk; de miért hogy látjuk azokat az okokat, ki-

ket Felséged clönkbe számlált, olly bizonyosoknak és méltóknak lenni, kiknek minden résziben helyet kell adnunk, ebben is, mint egyebekben, a' Felséged' tőlünk való kívánságának engedelmesek vagyunk.

A' hol jelenti Felséged, hogy Felséged ugyan itt maradna ez országban, és külön magának való helyet kívánna közöttünk, és ezután is mind békeségnek, háboruságnak idején egyet akarna velünk érteni: a' Felséged' velünk való jó teteményi most is szemünk előtt forognak nélkünk, kiért örüljük is Felségednek ez országban létét közöttünk. Megomlékezvén azért Felségednek eleitől fogva reánk kegyelmes gondviseléséről és a' szegény haza' megmaradásáért való sok munkáiról, abban is ellentartók nem lészünk, hanem végeztünk: hogy az hol Felséged közöttünk e' birodalomban magának lenni akar, az a' Felséged' szabadságában légyen akár mi helyeken, akár mi módon és jövedelmekkel.

Holott penig commendálja Felséged ő nagyságát a' kárdinál uramat ez ország' administratiojára: megszolgáljuk Felségednek mint kegyelmes urunknak ebben is reánk való gondviselését, hogy minek előtte Felséged a' provinciának administrálásának abrumpálni akart, azokról, mellyek e' féle interregnumban következhetnének, idején gondolkodott, és prospiciált Felséged; jól tudjuk az ő nagysága' familiájának mind régiségét, mind becsületes voltát, lit ő nagysága is pro hac aetate sua tam apud patricos, quam exteris nationes vitae innocentia, et omnibus denique rebus clare gestis more majorum suorum megőregbítette.

Választjuk azért Felséged' tetszéséből közönséges értelemmel ez ország' administratiojára e' mái

napon kárdinál uramat ő nagyságát fejedelemül elöltünk; de így: hogy ő nagysága az ide alá megirt juramentumnak formája szerint az országbeli statusoknak és azoknak szabadságoknak megtartására közöttünk publice megeskügyék; könyörögven az úr istennek: hogy a' mi electionkat, és az ő nagysága' fejedelemségét és administratioját ő szent felsége megáldja, ő nagyságának erőt adjon, és c' szegény hazánk' administratiojára olly eszet, elmét, ki légyen az úr istennek nevének dicséretére, és szegény hazánknak csendes békességben való megmaradására.

A' minémű parancsolatok és donatiók, statutoriák és egyébféle levelek ez ideig emanáltattanak, hanem inexecute maradtanak, azok in suo vigore tartassanak; a' rescriptiojok is ugyan Felséged' nevére légyenek, kiknek minden helyeken és minden törvényekben, ha rite et legitime peragáltattanak, erejek és helyek légyen.

Juramentum noviter electi principis Andree Báthori cardinalis, statibus et ordinibus regni depositum:

Én somlyai Báthori András, Erdélyországnak, Moldaviának, Havasalföldének és Magyarországnak némű nemű részének fejedelme, székelyeknek ispánya, és római szent anyaszentegyháznak cardinalisa. Esküszöm az egy igaz szent háromságban lévő istennek, Szűz Máriára, mind a' sok mennyei seregekre és a' szent evangeliumra: hogy én a' megmondott birodalmakban és országokban lévő nagyságos urakat, vitézlőket, nemeseket, kerített és mezővárosokat, et in genere minden nemzetségeket, rendeket, statusokat recepta religiojokban, fejedelem-

ségre való libera electioban, suffragiumoknak és voxoknak libera pronuntiatiojokban, régi szabadságokban, törvényekben és approbata consuetudinokban megtartok; szent András király' királyi decretumát, és Magyarországnak irt decretumát, és előttem való fejedelmeknek minden donatiójit, inscriptiójít, privilegiumit, annuentiáit, assecuratoriáit, consensuset, adjudicált sententialisait és minden törvényből kiment leveleket, és az országnak minden rendbeli articulusit, in quantum per contrarias consuetudines ugyan nem cassáltattak, erejekben tartok, és mással is megtartatok; a' decretumnak és articulusok' tartása szerént mindeneknek személy válogatás nélkül az én tehetségem szerént igaz törvényt szolgáltatok és méltó executiokat tétetek; senkit sem személyében, sem marhájában törvény nélkül meg nem bántok, sem mással nem bántatok, és mindeneket, valamit e' szegény hazának és benne való minden rendeknek közönséges javára és hasznára, és törvény szerént való szabadságára mivelhetek, az én erőm szerént azon lészek. Isten engem úgy segéljen, és a' szent evangelium.

Juramentum regnicolarum:

Én N. N. esküszöm az élő istennek és az ő szent fiának a' Jézus Krisztusnak; hogy valaminémű hívsséggel, kötelelességgel, engedelmességgel az előbbi kegyelmes urunknak, fejedelmünknek köteles voltam: e' mostani választott kegyelmes urunknak, fejedelmünknek is, ő felségének Báthori Andrásnak et c. azon hívsségre, engedelmességre kötelezem magamat az én tehetségem szerént. Isten engem úgy segéljen. ""

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Trans-

silvaniae, et partium regni Hungariae, ditioni eidem
 subjectarum benigne exaudita, clementer et admis-
 sa et c. Datum in praescripta civitate nostra Med-
 gyés die 29. mensis martii. A. domini 1599.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyv-
 tárában.

5.

**Mihály vajda' levele 1599-ből november'
4-ikéről Gyulafejérvárról ráthóti Gyu-
lafi Lászlóhoz, Közép Szólnok várme-
gye' főispányához.**

Michaël, Valachiae transalpinae vajvoda, sacra-
tissimae caesareae regiaeque majestatis consiliarius,
per Transsilvaniam locumtenens, et ejusdem maje-
statis exercitus cis Transsilvaniam et ejus ditionem,
partiumque fines generalis capitaneus.

Magnifice Domine, Amice nobis honorande!
Salutem et nostrae benevolentiae commendationem.
Miért hogy e' mostani időhez képest az Kegyelmed'
itt való jelen léte nálunk szükséges és kívántatik,
Kegyelmedet intjük szeretettel 's kérjük is: hogy
Kegyelmed mától fogva tizen ötöd nap előtt le-
gyen jelen nálunk. Assecuráljuk Kegyelmedet az
mi hitünkre, hogy Kegyelmednek se személyében, se
marhájában és jószágában tőlünk háborgatása és
bántása nem leszen; kit ha Kegyelmed superfu-
giál, Kegyelmeden azután ha mi esik, nem mine-
künk, hanem magának tulajdonítsa Kegyelmed; mi
Kegyelmedet jó szívvel, szeretettel acceptáljuk. Be-
ne valeat. Datum Albae Juliae die 4. novembris,
anno domini 1599.

Generalis gyűlés' napját is végeztük ad 29.
diem novembris Kolozsvaratt celebráltatni; Kegyel-

med is azon az napon és helyen jelen legyen, hogy az több országunkbeli híveinkkel országunk' megmaradására concludálhassunk.

Michaël vajvoda.

m. p.

Néhai gróf Bethlen Lajos' eredeti levélgyűjteményéből.

6.

Mihály vajda 1599-ben nov. 13-kán Gyulafejervárról Gyulafi Lászlóhoz.

Michaël, Valachiae transalpiinae vajvoda, sacrae caesarae regiaeque majestatis consiliarius, per Transsilvaniam locumtenens, et ejusdem cis Transsilvaniam partiumque eidem subjectarum fines exercitus generalis capitaneus.

Magnifice Domine, nobis honorande! Salutem et nostri commendationem. Az Kegyelmed' leveléből, és az mi jámbor szolgánktól is Ztoyka logofettől megértettük az Kegyelmed' hozzánk való hívségét, mellyet Kegyelmedtől jó neven vettünk; nem is kételkedünk semmit az Kegyelmed' hívségében, kiért mi is kegyelmességünket ajánljuk Kegyelmednek. Mi légy penig az oka hogy Kegyelmed hozzánk most nem jöhet, azt is értjük, de még is intjük Kegyelmedet, hogy az gyűlésre, ezen novembernek 20-ik napjára jöjön ide hozzánk Fejérvárra; igen kedves dolgot cselekszik Kegyelmed. Bene valeat. Datum Albae Juliae, die 13. novembris 1599.

Michaël vajvoda m. p.

Az eredeti levélből, melly néhai gróf Kornis Mihály kincstári tanácsos' sajátja volt.

7.

1599-ben november' 20-dik napjára Fejér-
várra hirdetett országos gyűlés' tör-
vényczikkelyei.

Nos Michaël, Valachiae transalpinae vajvoda, sacratissimae caesareae regiaeque majestatis consiliarius, per Transsilvaniam locumtenens, et ejusdem cis Transsilvaniam partiumque ei subjectarum fines exercitus generalis capitaneus et c. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum hujus regni Transsilvaniae, et partium ditioni huic subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 20. novembris anno domini 1599 hic Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et praesentaverunt nobis quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime: ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis eonsensum benevolum, pariter et assensum praebere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium Hungariae huic ditioni subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 20. novembris anno domini 1599 Albae Juliae celebratis conclusi:“

„Mint hogy minden birodalmak és fejedelemségek az úr istentől ő felségétől vagynak, hiszszük hogy ő szent felsége a' kegyetlen pogány ellenség ellen mostan mi nékünk te Nagyságod' mutatta kegyelmességéből és a' teljes kereszténységnek jó végzéséből kegyelmes fejedelmünknek lennie, kiről ő sz. felségének szüntelen igyekezünk hálát adni, hogy ez ideig édes hazánkban minden ellenség ellen kegyelmesen megoltalmazott, most is könnyörögvén ő felségének: hogy Nagyságod' kegyelmes és szorgalmatos gondviselése alatt édes hazánkban megmaradhassunk az ő szent nevének dicséretére, Nagyságodnak is jó nevének és hírének kiterjedésére, nevedezésére. Melly mostani gyűlésünkben megértettük Nagyságodnak e' mostani idő' állapotjához való kívánságát, tudniillik hogy Nagyságod két dolgot kíván tőlünk a' szegény hazának jóvára és megmaradására. — Első, hogy alkalmas és illendő commeatus légyen olly időben és olly helyen, hol Nagyságod meg ne fogyatkozzék, se a' commeatus' dolgában, se pedig a' pénz' dolgában a' kinervus belli, ki nélkül ugyan nem is lehet az hadakozás istennek utána.

A' mi azért a' commeatus' dolgát illeti Kegyes Urunk, látván országul sok fogyatkozásunkat, főképpen az abrak' dolgából: rendeltünk kapuszám szerint 8 véka lisztet és 8 véka zabot, avvagy árpát; 10 kaputól egy vágó barmot. Hogy pedig a' szolgáló rend is meg ne fogyatkozzék, végeztünk: hogy öreg kolozsvári köből lisztiért, az az 8 vékáért adjanak egy forintot, és egy köből zabért, az az kolozsvári 8 vékáért negyven pénzt; ha pediglen se árpája, se zabja nem lenne a' szegény embernek, vigyen rozsot oda, ki nek az ára légyen 60 pénz köblinek, az árpának is azonképpen.

A' vágó barmot a' vásárbíró becsülje meg; ha barmot nem vehet a' szegény ember, három juhot vegyen rajta vagy érette. —

Miért pedig hogy a' búza most is áros, és inkább megárosodik a' mint szemünkkel látjuk, kit az úr isten azért ne adjon: annak is az árát Nagyságod az időhöz képest e' szerint limitáltassa; az éléshordásból pedig senki' jószága, se Nagyságodé, se uraké, se nemeseké immunis ne légyen. A' szászuraim az ő módjok szerint egyenlő terhviselésre ígérlik magokat. A' kik pedig kereskedésre akár mi-csoda élést táborba visznék, azoknak bántások ne légyen, hanem a' mint eladhatják, úgy adják; mert efféle békességes kereskedés csinálja mindenütt a' bővséget; miért hogy pedig a' székelység között vagyon a' zabnak termése, találtuk volt meg arról is Nagyságodot, de a' mi Nagyságod' jó tetszése: engedelmességgel mű is azon nyugodtunk meg.

Miért hogy pedig a' székelységnek szabadságát megadta Nagyságod, azoknak régi szabadságok szerint a' memoria hominum ilyen törvények volt, hogy mikoron fejedelem változott, avvagy megházasodott: minden hat ökörnek egyikét a' fejedelem' számára szedték, kit ők ugyan ökörsütésnek hittak, mellyet Nagyságod most is felszedessen; udvarának és hadának jó rész szükségét Nagyságod vele megéri.

Holozsvár pedig, Enyed és Thorda minthogy derék ország' utjában vagynak, és most is Thordán, Enyeden a' had rajtok lakik, és ilyen számtalan terhviselésben vagynak, az éléshozásból és fizetésből immunisok légyenek; a' több városok az ő módjok szerint élést vigyenek a' hadnak.

A' mi illeti a' Nagyságod' kívánságának második részét a' nervust, a' pénzt, kívül a' had visel-

tetik; arról úgy szólottunk: hogy noha az országnak ilyen nagy romlása és pusztulása vagy, kit tud és szemmel lát Nagyságod; mindazonáltal hazánknek megmaradásaért, kereszténységgel való egyesülésünkért, és Nagyságodhoz való jó akaratunkból, jó kedvünköl ígérünk Nagyságodnak kapuszám szerént 6 forintot; 3 forintját ad 25-m diem a die datorum articulorum computandum, a' más 3 forintját ismét ad 25-um diem azután beszolgáltatni; melly adófizetésben senki' jószága, se Nagyságodé, se uraké immunis ne légyen.

A' rovatlan jószágok a' mint az előtt három forint adóba adtanak, most, holott az adó is két anyyi, ők is két annyit adjanak.

A' szabad városok is az elábbi módjok szerént e' mostani időhez képest való adót fizessenek.

Ezen adó fizetésre a' szász uraim is az ő módjok szerént ígérk magokat; ezen adóba pedig fizessenek az országban lévő rácok is, ilyen módon: hogy a' melly rácznak az országban háza vagy sajátja, egy forintot adjon; a' kinek pedig háza nincsen, immunis légyen.

Azonképpen a' görögök és egyéb idegen országból jött kereskedő emberek is, kiki az ő marhájának és kereskedésének mivolta szerént fizessenek.

Az elégett helyek és faluk pedig, kike' mostani had miatt elégtlenek, efféle adófizetéstől absolutusok légyenek. Könyörgünk Nagyságodnak: Nagyságod vegye jó neven és kegyelmesen tőlünk; ezután is valamire az úr isten segít bennünket, Nagyságodnak nem akarunk megfogatkozni.

Mivel hogy pedig az adó' executiojában gyakorta a' szegénységnek szüksége miatt fogatkozások esnek; abban az ispány uraimnak ilyen mód-

jok legyen: hogy a' hol ispányok a' szegénységen meg nem vehetnék, a' nemes ember' jobbágyát, a' ki azon faluban vagy portiónvagyon, megfoghassák és mind addig fogva tarthassák, míg az adó megleszen; ha pedig efféle kapu pusztá volna, és egyéb jobbágy sem laknék a' félc falun vagy portión, in tali casu az ispányok afféle nemes embernek másutt való portioján vehessék meg az adót és exigálhassák.

Miképpen Nagyságod kegyelmesen igéri, hogy a' hadakozó népet bizonyos helyre szállíttatja, és az ország' útait a' sok gonosz tevőktől megszabadítja; a' nemes emberek' házából szállottakat kiküldi és egyébben is a' mi jónkra igyekezik, azt Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak; könyörögvén Nagyságodnak: hogy Nagyságod kegyelmes fogadása szerint ezekben provideáljon, hogy így minden felől a' Nagyságod' gondviselése által békességben maradván, a' Nagyságod' és hazánk' szolgálatjára alkalmasabbak lehessünk.

Miért hogy a' had alatt jobbágyink nem akarnak tőlünk hallgatni, sok insolentiákat cselekedtenek rajtunk; könyörgünk Nagyságodnak: parancsoljon vármegyén való ispányoknak, serio hirdessék meg, hogy minden jobbágy mint ez előtt, ezután is urához hallgasson és engedelmes legyen neki, hogy így mind a' Nagyságod' adóját, mind pedig a' hadra való com meatust közöttök jobb módal exigálhassuk és administrálhassuk, és mű is omni ex parte a' Nagyságod' szolgálatjára, és hazánk' javára elégségesek lehessünk.

Vagyon ilyen panasz is Kegyelmes Urunk, hogy a' melly ráczok és futott népek ez országban laktanak, a' kóborlókhoz adván magokat, ez országban sok háborgást cselekedtenek volna; ki-

ről könyörgünk Nagyságodnak: parancsoljon generalis kapitányjának, hogy efféle embereket megbüntessen.

Mivel hogy penig az országbeli nemesség közül is némelly a' Nagyságod' hada közé adván magát, ő tétetett kárt véllek és saczoltatta is őket; végeztük: hogy efféle nemes ember tartozzék personalitar compareálni és rationem facti reddere; holott ha convincáltatik és appellálna, az appellatio admittáltassék, de ő maga intra tempus revindendae appellationis az ispány' kezénél fogva tartassék és senki' instantiájára ki ne eresztessék, az appellatio megláttatván, exequáltassék; ha penig nem compareálna, proscribáltassék, kinek efféle vétekben, könyörgünk Nagyságodnak, semmi kegyelem ne adassék. A' széklység között is azon mód tartassék.

Hogy te Nagyságod a' mű könyörgésünkre a' kozákokat és egyéb rendet, a' kik városok' hostátjára ütvén, a' mit kaphattak elvitték, a' várost is égetéssel fenyegették, compescálni és in officio continelni akarja, azt Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

Találtuk volt meg Nagyságodat könyörgésünkkel némelly szegény nemes atyánkfiai felől, kik noha Nagyságodnak a' fidelitást praestáltak volna, mindazonáltal az ilyen nemes embereknek östöl maradt, vagy zálagos jószágokat egyebek Nagyságodtól elkérték volna; kire hogy Nagyságod' nekünk kegyelmes választ tett, és hogy efféle östöl maradt, vagy zálagos vagy pénzen vett jószágot Nagyságod efféle atyánkfiaival és nálunk helyén hagyott, Nagyságodnak megszolgáljuk.

A' melly megholt és a' hadban elveszett emberek' jószágokat Nagyságodtól megkérték, ha ma-

radékok lésczen utánok, vagy atyjafiai, ha a' jószág-
östől maradt, vagy zálagos vagy pénzen vett, tehát
Nagyságod kezébe a' donatariusnak ne bocsássa, és
a' relictát, a' haereseket belőle ne excludálja; sőt
eddig a' kit a' donatariusok elfoglaltak is, a' viduák-
nak és haereseknek megereszszék, és Nagyságod
lássa meg törvénynyel, és a' mint a' törvény talál-
ja, abban maradjon az országnak régi törvényesze-
rént.

Végeztük azt is az elszökött, szegődött szol-
gákról: hogy minden helyekről sub poena homagii
az előtt való articulások szerint megadassanak, ezt
tévén hozzá, hogy a' kinek szolgálja város helyek-
re szökött avvagy szöknék, a' féle szolgát a' biró
mox et de facto tartozzék annak a' kitől elszökött
sub poena homagii kezébe adni, egy nemes ember
által requirálván a' birót felőle; kit ha a' biró nem
cselekednék, a' szolgának díján maradjon, és ha
a' biró le nem tenné a' díját, városi embert tart-
hasson az actor érette, et nihilominus a' szegő-
dött szolgát mind ott, mind egyébütt azon mód
szerént persequálhassa.

Végeztük azt is, hogy a' melly szegény nemes
ember atyáknfiai vagy betegség miatt, vagy a' kó-
borlókttól való féltekben ad praestandum fidelita-
tem ide nem jöhetnek: azok székes helyeken az
ispányok előtt avvagy kit ők arra rendelnek, egyéb
hajdoni mód szerént, a' gyűlés után a' hűségre meg
eskügyenek; eddig való absentiajokért meg ne bün-
tessenek.

Nem szólunk urakról és fő emberekről, kik
más országba mentek, vagy gyűlésre jöni ugyan
nem akartak.

A' melly szegény özvegy nemes asszonyoknak
vagy egyéb árváknak házokat, marhájokat Nagysá-

godtól megkérték; könyörgünk Nagyságodnak: Nagyságod szegényeket kegyelmesen oltalom alá vétén, efféle elvett marhájakat restituálja és kegyelmesen minden violentusok ellen meg is oltalmazza őket benne.

Hogy Nagyságod bizonyos atyáinkiai' jószágait, kiket a' bolyai, monorai és Nagyságod' egyéb helyeken való tiszttartói elfoglaltak volt, igéri kegyelmesen megereszteni: azt Nagyságodnak meg-szolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

A' melly szegődött szolgák kárt tévén, vagy idejeket ki nem töltvén a' kozákok, vagy Nagyságodnak egyéb hadakozó népei közé adnák magokat; végeztük a' Nagyságod' jó tetszése szerint: hogy valahol a' Nagyságod' hada között feltaláltatnak, az ő urolnak megadassanak.

Találtuk volt meg Nagyságodat, hogy generalliter minket is országul minden privilegiumunkban, leveleinkben megtartana Nagyságod; kire hogy Nagyságod kegyelmesen ilyen választ tett, hogy Nagyságod Zsigmond fejedelem adta donatió'n kívül minket minden privilegiumunkban, leveleinkben és szabadságainkban megtart Nagyságod: meg-szolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Tetszet ez is, hogy a' mostani időben valamelly nemes ember más szomszéd atyjafiát avvagy rendbelit személyében vagy jószágában, marhájakban megháborított volna: az olyan nemes ember felől az ispányok az első szék' napján a' brevis processus szerint törvényt szolgáltatassanak minden haladék nélkül.

Hogy pedig Nagyságod Gávai Miklósnak és Budai Ferencznek és Kakas Istvánnak ez országba Nagyságodhoz szabad bėjövetelt, és őstől maradott jószágokban, és zálogos jószágokban és egyéb mar-

hájokban is békességes megmaradást engedett: Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

Végeztük ezt is; hogy a' melly ős jobbágya a' székelységen való nemességnél e' mostani szabad székelyek közt voltak, kik nem a' székelyekhez valók, hanem ő saját jobbágyok volt, és az első támadás előtt is békességesen birták: azok közül ha mellyek a' szabad székelyek közé íratatták volna magokat, az ő földes uroknak megadassanak; ezután pedig efféle östől megmaradt jobbágyokat közükbe ne írják, ha szinte közökbe írták volna is, vissza adassanak. Azonképpen östől maradt udvar házak, örökségek, hozzá tartozó szántó földek, szénarétek tóshelyek, erdők, malmok, vizek, malom helyek és mindenek, minden örökségek valamik eleitől fogva ahhoz tartoztanak, és mind békességesen eddig birattanak, a' nemes embernek maradjanak; birhassák szabadon mint saját örökségeket.

Vagynak azon kívül olly jobbágyok is, kiket ezen nemesség ők magok szállítottak székelj jószágok' közibe még akkor, mikor birták őket; kik nem székelyek, hanem ki oláh, ki szász, ki lakság magyar benne; azok felől is tetszett: hogy mint saját jobbágyok békével az uroknál maradjanak; — mellyekről parancsoljon Nagyságod serio minden székeken való kapitányoknak, hogy a' székelj uraink atyámfiai a' mi felölök való végezésünkben, és Nagyságod' ebben való jó tetszésében épen megtartassanak.

A' szászság is, ki országunknak nem kisebb tagja, panaszkodott az úton járóknak rajtok való nagy inségén és pusztítása felől; ki felől végeztük Nagyságod' kegyelmes tetszéséből: hogy se úr, se nemes ember, se szolga, se egyéb rendbeli ember,

a' ki köztök jár, erővel semmit rajtok ne vegyen; hanem a' ki köztök ott szállást kíván, szállást adjanak, sőt a' mi szükség, pénzért adjanak néki; ha pedig valakinek sponte valami jó akarattal és gazdálkodással akarnának lenni, az ő arbitriumokban legyen.

A' posták köztök, kik az ő Nagysága' leveleivel járnak, a' mi abban leszen megírva, ahhoz tartsák magoliat: ha egy a' posta, egy lovat adjanak neki; ha kettő, kettőt; de senkinek szekeret ne adjanak, hanemha expresse volna levelében megírva; ha ki pedig az ő Nagysága' levelin kívül lovat, vagy szekeret kívánna, annak semmit ne adjanak. — Efféle postáktól pedig ő Nagysága' a' postaleveleket cancellarius uram által bészedesse, hogy többé a' posták efféle levelekkel ne jár hassanak.

Mivel pedig történhetik hogy a' lakságon lakó jobbágyok az adónak súlyos volta miatt a' szabadság' kedviért a' szabad székeltek közé szökhetnek, kiknek adójok a' több 'szegénységre szállhatna; tetszett: hogy valamelly jobbágy az adó előtt oda szöknék és vissza helyére nem akarna jöni, felakasztassék; kit Nagyságod mindenfelé hírre tévén, a' kapitányoknak is, kik a' székeken vagynak parancsoljon, hogy ők is ehhez tartsák magokat.

Utólszor, hogy Nagyságod egyéb keresztény fejedelmeknek szokása és módja szerint hazánk' szabadságának megtartására, a' juramentumoknak praestálására igéri magát: azt Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak meg szolgáljuk.““

Nos itaque praemissa supplicatione annotatorum dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium Hungariae huic ditioni subjectarum etc. praescriptos universos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et acce-

pta habentes, praesentibusque literis nostris inseri et inscribi facientes, nostrumque illis consensum praebentes, clementer acceptavimus ac probavimus, ratificavimus et confirmavimus, prout acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus; offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique per nostram ditionem firmiter et inviolabiliter observari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae vigesima octava die mensis novembris, anno domini 1599.

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

8.

1600-ban october' 25-kére Léczfalvára hirtetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos proceres, magnates, caeterique status et ordines, universitas nobilium regni Transsilvaniae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum divina nobis suffragante clementia, auxilio et felicibus auspiciis sacrae cesareae majestatis, Michaëlem vajdam, transsilvaniensem inauditae crudelitatis tyrannum regno hoc Transsilvaniae ejecissemus, partium nostrarum esse duximus primo quoque tempore in unum convenire, et de publicis regni negotiis necessitatibusque unanimi consensu, et paribus votis omnia salutifera pro patria deliberare ac constituere. Proinde ad 25-am octobris in possessionem Léczfalva in sede siculicali Sepsi congregati deliberavimus, et paribus suffragiis tenore sub infrascripto certos constituimus articulos, qui sic sequuntur:

„Miért hogy istennek kegyelmességéből Mihály vajdát, ki az országot mód nélkül occupálván rajtunk hallhatatlan kegyetlenséget cselekedett, a' császár ő felsége' segítségével az országból ki űztük, liből istennek szent neve mindenkor dicsértessék; tetszett: hogy mentől hamarébb lehet császár ő felségét solenni legatione ab omnibus statibus et ordinibus megtaláljuk de futura administratione hujus reipublicae Transsilvaniae. Végeztük azért: hogy a'

tanács urak a' választott követeket primo quoque tempore az instructio szerint elbocsássák és utnak készítsék.

Mivelhogy az alatt szükség magunkra gondot viselni, és mindeneknek előtte az isten' dolgára figyelmezni; végeztük: hogy a' religionak szabadsága ez országban a' négy recepta religionak tudniillik: catholica sive romana, lutherána, calviniana és unitaria religioknak előbocsátatott; hogy minden romana religión való patronus, és az ő falujában, az hol residentiája vagyon, tarthasson az ő vallásán és religióján való papot; ha hún pedig extra eum locum noviter és violenter contra consensum auditorum introducáltatott volna e'féle pap, tehát vagy falu, vagy város az, ha nem recipiálták és tartani nem akarják: amoveáltassék, és a' melly valláson való ministert ejiciáltanak volt, azont restituálják ismét; kinek az ő szokott proventusokat a' patronusok megadni engedjék minden recepta religión való papoknak, a' mint ennek előtte való articulusokban erről végeztünk volt.

Miért pedig ez elmúlt nagy romlások hazánkon estenek főképpen az idegen nemzetből való árus népeknek ide bé való kereskedésekből, járásokból és kémlelkedésekből, úgymint görögök, oláhok, törökök, dalmaták, örmények és ezekhez hasonló nemzetből valóktól; tetszett azért és végeztük: hogy ennek utána perpetuis semper temporibus a'féle rendbeli kereskedő nép ez országba bé ne jöhessenek, hanem locus depositionis légyen Káránsebes, Talmács, Rosnyó, Prázsmár, Radna; az két országbeli oláhok pedig Brassóba, Szebenbe és Beszterczére bémehessenek, ezen belől pedig ha bémérészlene jöni, tehát kapitányok, királybirákt, ispányok, városbirái és egyéb fő tiszabeli személyek

minden helyeken valók, marhájuknak elvételével büntessék. Mellyeknek az ország' végzése ellen se fejedelem, se vajda annuentiát, se immunitást ne adhasson; sőt ha adnának, semmi helye ne lehessen, és ha ellene cselekednék a'féle lévélnek, impune cselekedhessék, de így, hogy minden rendek in loco depositionis szükségek szerint azon áron vehessenek mindenféle marhát, mint a' kereskedő rend.

Megtekintvén továbbá illyen nagy veszedelmes állapotban hazánknek forgását, mellybe jutottunk volt a' kegyetlen és törvényrontó tyrannus Mihály vajda miatt, az tekintetes nagyságos urnak, Csáki István uramnak ő nagyságának dicséretes magaviselését és szorgalmatos forgolódását, ki mi érettünk a' maga hasznát és minden egyéb tekinteteket hátra hagyván, jó akaratja szerint ultro teljes szívét, igyekezetét csak e' hazának tulajdonította, annak hasznára fordította, mellyben sem munkáját sem fáradságát nem szánván, éjjeli, nappali sok fáradsága és nyughatatlansága után sem kincsét, sem marháját nem kimélvén, életét nagy veszedelmre vetette, és ha isten, és a' szerencse úgy hozta volna, halálát sem szánta érettünk, és a' hazáért; ilyen nagy jó tettiért azért nem akartunk haládatlanok lenni; noha ennél sokkal nagyobbat érdemlett tőlünk, végeztük azért: hogy valami jószágot birt Mihály vajda' adományából, mind azzal egyetemben, mellyet országul annakutána ő nagyságának adtunk, conferáltunk, teljességgel helyén maradjon; mellyeknek birásában ő nagyságát megtartjuk, sőt követünk által császár ő felségét is megtaláljuk, hogy temporum in successu, ha valami impetitori lennének, kik a' jószágban valamit törvénnyel elnyernének, ő felsége Csáki István ura-

mat ő Nagyságát, avvagy az impetitorokat de aliis bonis fisci méltóztassék contentálni.

Tetszett ez is: hogy a' melly jószágot Mihály vajda a' vitézlő népeknek adott, melly ante conflictum contra eundem Michaëlem vajvodam habitum kezeknél volt, most is kezeknél maradjon; minthogy hitünkkel is megerősítettük, és ha ki mit benne idő' forgásában tölök elnyerne, perlenc, akkori fejedelem más jószágból contentálja őket.

Végeztük ezt is: hogy a' tanács urak, kik a' vitézlő rendnek meg nem esküttenek volt a' thordai mezőn, azok is mostan instar aliorum dominorum senatorum regni megeskügyenek.

Látván ezeknek utána a' mindennapi szükségget, és a' vitézlő rendnek fizetésének elközelgetését; hogy a' haza meg ne fogyatkozzék: vetettünk országul adót 3 forintot kapuszám szerint, mellyeknek felét, tudniillik másfél forintját rendeltük bészolgáltatni Fejérvárra a' tárházba mátul fogva húszad napra, a' felét ismét attól fogva más húszad napra.

A' rovatlan helyek is ehhez képest az ő módjok szerint contribuáljanak. A' szász uraim is az ő módjok szerint bészolgáltatják. Azonképpen a' székely atyáknkai egyenlő terhet viselnek velünk.

Végeztük ezt is, hogy a' melly faluk, és egyéb helyek Mihály vajda' bėjövetelétől fogva elpusztultank égetés miatt: ez mostani fele adó fizetéstől üresek legyenek.

Vágyon panaszkodása Imecs Mátyásnak és több ló-fejeknek, hogy Mihály vajdának megveretése és kiűzöttetése után marhájjikat, örökségeket és jószágokat elfoglalták volna törvény nélkül, és indicta causa; de miért hogy azért vívánk meg országul a' törvénytelen fejedelem ellen, hogy a'

törvényteleniségtől megszabaduljunk, végeztük azért: hogy a' régi szabadságunk ebben is helyre állapodjék, hogy semmi vétkes személynek jószágát, marháját, avvagy fejét *indicta causa* és törvény' folyásán kívül el ne foglalják, se büntessék; ha kinek eladnák is, *legitime procedáljon* a' *donatarius*, és ha *tempore statutionis contradictum fuerit*, erőszakkal benne ne maradjon, hanem *procedáljon* *juris ordine*; a' melly jószágot penig az alatt vagy most is levelekkel, vagy patens levéllel *praeter legitimam statutionem* elfoglaltak, attól megváltván, kit Mihály vajda' idejében a' vitézlő népnek adott, és *ante conflictum* kezeknél volt, mindennek *restituáltassék*; ha valaki penig vétkes embereket *accusálja*, és *eo nomine* kérte meg valakinek jószágát, az olyan *accusatus* személy ad *6-tum diem decembris* tartozzék Fejérváratt udvarban *peremptorie contra directorem fiscalem* compareálni, és magát menteni; ha *triumphál*, megszabaduljon; ha *succumbál*, *juxta juris ordinem* luat *tam in corpore quam in bonis*. E' *communefactio* penig légyen *pro legitima citatione sine prorogationis confidentia*; ugyan akkor a' Szemere Zsigmond és Domokos Péter között való *causa de concambio* *decidáltassék*.

Miért hogy penig az elmúlt esztendőbeli elveszett *notorius atyánkfiai'* jószága *sub jure ligato* volt, és semmi *actio* azokban nem adatott, sőt mostan is az *ligatiót* kívánjuk ö Felségétől *confirmáltatni*, mindazáltal *ex pio zelo et christiana charitate* azoknak maradékinak *compatiálván*, a' mennyire lehetett; végeztük: hogy a' mi *fiscus'* kezénél és *arbitriumában* vagyon, a' kárt vallott személyeknek *c' regni gratia* adassék meg jószága, úgy mint Kendi Sándor' fiának Istvánnak, Lóna

cum pertinentiis, a' mint Mihály vajdától megmaradt; Szalánczi László' fiainak, Gábor, László és Kristófnak jófűbeli portiójokat, és Bukarestet; a' kiknek pedig jószágok a' donatarius kezeknél vagyon, császár ő felségénél intercedálunk, hogy ő felsége vagy a' károsokat contentálja, vagy a' donatariusokat.

Tetszett ez is: hogy a' jus ligatum observáltván, és a' notoriusok felől pronunciált sententia helyén állván és erejében megmaradván, ex eadem gratia regni azoknak, kiknek jószágokat vagy titulo pignoris bírták, vagy nomine tutelae a' vétke személyek, azoknak actio adassék, és a' brevis processus szerint procedálhassanak dolgokban.

Végeztük a' szegődött és szegődetlen szolgálkóról: hogy valamely szolgál Mihály Vajda' békjövételétől fogva urát ideje előtt és búcsuvételen elhagyta, ha nem nemes, ha nemes is, ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, bíróval megkell az urától kérni; ha megadja jó; ha meg nem adja, a' székre hívják, és ha méltó és igaz okát nem adja, 200 forinttal adja meg azután; ha pedig nemes ember és residentiája vagyon, a' székre hívják, és ha méltó okát nem adhatja, 200 forinttal restituálja magát, és mindenben a' brevis articulus szerint procedáljon törvénnyel.

Azonképpen a' melly szolgálk kapitányságok, hadnagyságok alatt találtnak meg: két nemes emberrel kérjék meg; melly két nemes ember adjon relatoriát róla, és egy mandatummal annakutána vegyenek 200 forintot jószágán; ha pedig jószága nincsen, a' pénzéből tartsák ki a' 200 forintot, mellyet tartozzék a' fizető mester megadni egy

mandatumra, ha meg nem adná a' 200 forintot, a' jószágán megvegyék.

Az aranyosszéki székelységnek könyörgésekre, megtekintvén az ország mellett mostani szükségében híven való forgolódásokat, végeztük: hogy a' melly örökségeket a' marosujvári házhoz potentia mediante foglalták, akár mi névvel neveztesse, törvénnyel a' brevis processus szerént megkereshessék.

Végeztük ezt is: hogy a' melly határon az újvári hidra menő ország' útja általmegy, azok mint ennek előtte a' vámfizetéstől szabadosok legyenek.

A' városoknak, és az egész szászságnak panaszolkodására végeztük: hogy udvarnál egy fő posta mester legyen, melly az országnak hűtes legyen, hogy a' postáknak ő adjon czédulát, kivel járjanak; abban megírja, hány lovat adjanak néki, és kinek adjanak szekeret; azonképpen a' postáknak költséget adjon, azt is megírja, és az ollyannak semmi gazdálkodással ne tartozzanak; a' posta pedig megtérvén, a' czédulát őrle a' postamester elvegye, és elszaggassa, hogy többé azzal ne csalárdkodhassék; a' postalovat pedig szokott határon túl ne vigye, ha pedig a' posta vagy lovat ölne, vagy elvesztené, és a' felől a' káros ember a' postamestert megtalálja, tartozzék mindjárást *cognita rei veritate* a' káros embert *de bonis et rebus dicti cursoris sine difficultate aliqua* contentálni, és ha valami törvénytelen dolgot a' posta cselekszik, azt is azon postamester tartozzék törvény szerént igazítani; *in negotiis vero regni* a' várbeli kapitányoknak is czédulájoknak helye és authoritása legyen.

Miért hogy a' változás miatt minden rendbeli emberek, mind nemes, nemtelen, paraszt és szolga rendek sok dúlást és kóborlást, és erőszakot cselekedtenek, ennek azért jövőendő eltávoztatására és a' káros embereknek könnyebbségekre végeztük: hogy a'féle káros emberek az ispányokat, kapitányokat, királybirákat, váraknak és egyéb helyeknek tisztartóit megtalálják, és azok egy szolgabíró mellett vévén, *cognita rei veritate*, a' káros embert *de rebus et bonis patris*, vagy nemes, vagy paraszt ember lészen, *non obstante nobilitatis prerogativa*, vel *ullo juris legitimo impedimento*, megelégsék.

Azonképpen Fogaras' földén lakó oláhok, ha liknek kárt tettenek, a' várnak és földnek törvénye szerint a' kapitány tartozik *executiót* tartani.

A' ki pedig szörin marháját megtalálja, mindjárt megadassék néki *sub poena 200 florenorum*; a' ki pedig a' patratort *propter factum* keresni akarja, a' *prosequálja* *actioját* a' *brevis* szerint *in prima statim sede illius comitatus*, vel *judicatus*, a' hol a' patrator lakik.

Végeztük azt is: hogy a' székelység között a' melly két várakat mostan destruáltanak, ismét megépítsék, és generalis urunk a' tanácsos urakkal elrendeljék azoknak építését; melly építésben senki' jószága, se fejedelmé, se nemes emberé, se lófőé, se darabont (*pyxidarius*) szabados ne legyen. Várhegyet a' Háromszék és Csík; Udvarhelyt Udvarhelyszék, Gyergyó és Kászony építsék.

Miért hogy a' mostani romlásunk és veszedelmünk a' két Oláhországból lett; végeztük: hogy ezután tisztessége, feje' és jószága' vesztese alatt soha senki a' két Oláhországba fejedelem' és ország'

híre nélkül szolgálni ki ne mehessen; ha ki elmenne, fejét és jószágát elveszeszsze.

Oláh pap is a' két Oláhországból soha ide bé ne jöhessen. A' kalugerek pedig az országból minden helyekről teljességgel proscriptusok légyenek; ha ki találta, hogy bėjött, vagy bé jő contra edictum regni, tehát megfogják és megfoszszák minden helyeken.

Holott pedig a' vitézlő népet helybe kell osztani, főképpen ha a' hadakozás meg nem szűnik; végeztük: ha melly faluba népet szállítanak, seholt a' nemes ember' házára, azonképpen pap' és mester' házokra ne szálljon semmi rendbeli had' népe, sőt a' nemes udvarból semmi rendbeli élelét, vagy gabonát, szénát, mit kihordani ne merészeljenek; ha kinek pedig kárt térsnek, a' kapitányok és hadnagysok a' káros embert tisztelnek elvesztése alatt tartozzanak megelégtíteni.

Mivel hogy a' nemesség székelyföldön sok károkat vallott házok' elhánytatásában és elégetésében a' parasztságtól, ló-föségtől, veres darabantoktól, nemes embertől is; hogy kárvallások minden rendben megtérjen, végeztük: hogy ha a' nemes ember jobbágya miatt kárt vallott akár mi marhájában, úgy mint jobbágyán igazat vehessen; ha pedig valamelly nemes ember' jobbágya más nemes embernek kárt tett akár mi marhájában, vagy háza' elégetésében, annak megépítésében a' nemes ember, a' kié a' jobbágy, megelégtesse a' káros embert.

Ha pedig nemes ember, vagy ló-fő, akár darabant más nemes embernek marháját eldul-ta; a' kapitány, avvagy királybíró előtt törvény szerént a' dolog eligazodván, és ha comperiáltatik a' dolog, mint hogy nemes ember, két annyin ma-

radjon, és a' potentia' terhén is elmaradjon, sőt az mint nemes ember a' hatalomért fején jószágán is; ha meg súlyosodik a' törvényben, appellatióra bocsátassék, de a' marha kárvallásért *mox et de facto* törvény administráltatván, igazat tégyenek a' kárt vallott nemes embernek.

Végeztük azt is: hogy a' mint régi időben az Három-széken királybiró volt, azonképpen mostan is a' kapitány mellett egy bíró lehessen a' törvénynek elővételeért főképpen, és a' gondviselésnek nagyobb alkalmatosságaért, mint hogy a' több széken is úgy vagyon, de a' kapitányhoz halgasson.

Végeztük azt is: hogy valakik az hadból hír nélkül el mentek, azokon az ispányok a' nemes embercken — nem a' jobbágyin, hanem az ő maga marhájából — vegyenek annyit, hogy minden ház' jobbágyára computálván essék egy egy forint; ha ki pedig jobbágyán venné meg azt a' summát, tehát az az ember a' jószágát veszessze el; a' kinek 6 jobbágya vagyon vagy kevesebb, 6 forintot vegyenek; ennek a' proven-tusából építsenek a' miriszlói harc' helyén egy kápolnát. Ezt pedig országul végeztük; hogy minden nemzet, a' ki ez országban lakik, azt a' a' 18-dik napját septembernek annuatim solenniter illő innepnek tartsák, és megüljék az istennek hálát adván ilyen nagy kegyelmességért; valaki ezt nem observálja, az ispányok meg-circálják, és a' falun 12 forintot végyenek, a' városokon pedig három annyit.

A' kik pedig *contumacia ducti* el nem jötenek, és az *expeditiotól* teljességgel abstraháltak magokat: a' régi végzések és a' decretumok' tartása szerint jószágokat veszesszék el; a'

zonképpen valakik a' táborból, vagy a' seregből az harcz előtt haza mentek, avvagy egyebüvé szöktek generalis uram' licentiája nélkül, avvagy beteg, avvagy egészséges volt, si se rationabiliter non poterint excusare, jószágoktól priváltassanak.

A' melly puskákat Mihály vajda kiosztott volt a' székelysége, végeztük: hogy mind beszedjék a' kapitányok és királybirák; hűt szerént vegyék bé, és a' fiscus' számára Fejérvárra vigyék; a' kit pedig maga pénzen szerzett a' paraszt ember, azt az ura tartsa meg, és tempore necessitatis - quod deus avertat - az ura elő adja.

Oláh pedig és székely fegyvert, kézijat ezután ne viselhessen, kivéven a' juhászokat, kik a' havason laktak, hanem szász és magyar viseljen fegyvert.

A' melly nemes ember jobbágyától el nem venné puskáját, fegyverét: az ispány, kapitány és királybíró 12 forintot vehessen rajta, és ezt minden esztendőben inquirálják meg.

Látván ez országban a' sok dúlást, kóborlást, ki esett a' szabad hajduk, lovag, gyalog miatt; végeztük - miért hogy Erdélyben ennek előtte is a'féle fizetetlen nép nem volt, hanem az országon kívül a' végekben laktanak —: hogy ennek utána semmi hajduság ne legyen, hanem teljességgel megszűnjék, és senki tartani ne merészelje, turmatim se falun se városon ne járjon, hanem keressen fizetést, ha az országban akar maradni; ha pedig szolgálni nem akar, pénzen éljen mindenütt; az hol pedig contumacia ducti csoportonként járván, falukra, városokra ütvén, dúlást, kóborlást cselekednének, tehát a' féle contumax latroknak az hadnagyjokat megfogják 's felakaszszák, a' több közlegényeket pedig megfoszszák és fogsággal meg-büntessék.

Végeztük azt is: hogy az ispányok, királybirák és egyéb erre választott tisztsbeli emberck a' latrok' kergetésében szorgalmatosan személy válogatás nélkül eljárjanak.

Miért hogy penig Bocskai István az ő sok titkos practicaival, és az ország ellen hír nélkül való cselekedetivel nem csak császárnak ő felségének nagy bosszujára, és szerelmes atyjafiának Maximilianus herczegnek ő felségének, sőt az egész austriai háznak gyalázatjára sokat vétett, de az országnak nagy kárt és romlást szerzett ez országba Zsigmond fejedelmet ország' hire nélkül Opoliából béhíván, és titkon az ország ellen a' vitézlő népet melléje esketvén, mellyel az egész országot mindeneknél, és minden keresztény fejedelmeknél illy nagy infamiába és gyalázatba hozá; hazánkat is nagy pusztításával, dúlásával sok helyeken megsértegette, rontotta; minek okáért, hogy ennek utána is e' féle nyughatatlan elme miatt hazánk hasonló veszedelemben ne forogjon, végeztük — kiről kívánjuk, hogy az ország' követi császár ő felségét ország' nevével megtalálják — : hogy itt benn Erdélyben semmi közü, semmi jószága, se birodalma ne légyen, és közünkbe soha ide Erdélybe lakóul ne szállhasson, avvagy másképpen.

Nos itaque supranominati proceres, magnates caeterique status et ordines, Universitas nobilium Transsilvaniae praemissos articulos in omni sui parte, omniaque et singula in eisdem contenta laudantes et approbantes, tam nos ipsi inviolabiliter firmiterque observabimus, quam per alios, quorum interest, observari faciemus. Datum in possessione Léczfalva, die 4-ta mensis novembris. Anno domini 1600.

Stephanus Csáki m p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg a' szebeni városi levéltárban.

